De zalige stonden van een soms verloren uur

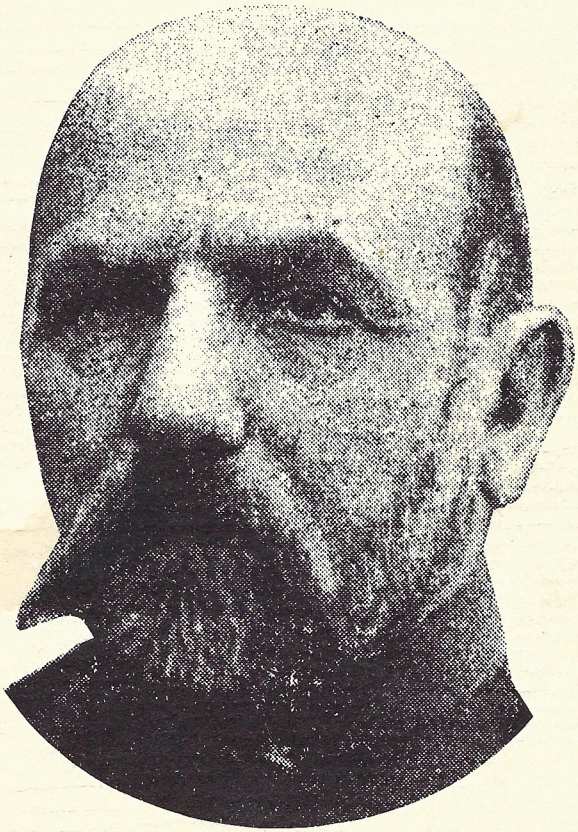

BLOEMLEZING UIT HET DICHTWERK VAN

Victorien Vande Weghe

(1834-1900)

DE ZALIGE STONDEN VAN EEN SOMS VERLOREN UUR

Bloemlezing uit het dichtwerk van
Victorien Vande Weghe (1834-1900)

samengesteld en ingeleid door
L. Meganck.

Tot nagedachtenis aan mijn grootmoeder,
het *braaf en leerzaam nichtje* van de dichter.

Dit is een uitgave van de Heemkundige Kring van Haaltert,
voor de Vrienden van de Kring, en van de poëzie.
D - 1984 - 31 - 36 - 2

Ze kon tot stand komen dank zij de speciale medewerking
van de Kredietbank

TER INLEIDING

De zaalge stonden die 'k op aard beleef
Zijn deze van een soms verloren uur
(...)
Wanneer de pen mij uit de vingren valt,
Geen enkel woord op 't blanke bladje komt.

Victorien Vande Weghe zit in zijn *boekencel.* Hij is alleen nu. Buiten, in de Stefaniastraat in Laken, is de avond gevallen. Een laat rijtuig rolt weg, in de verte, met het geluid van een *omfloerste trom, stil en stiller.* Hij schikt zijn blad en doopt zijn pen in de inkt. Maar hij trekt de hand niet terug. Een diepe rust daalt over hem en een vage gedachte begint haar bestaan in zijn hoofd, zoekt haar weg, neemt hem mee naar het land dat nergens is en overal. Het land waar ook Baudelaire is geweest, waar alles tot de ziel spreekt in het geheim, waar alles orde is en schoonheid en opperste genot. Zalige stonden zijn dat... Verloren stonden ?

Verloren stonden zijn het niet voor mij,
Wen ik mij in gedachte ver en wijd
Van onze wereld waan, waar domme strijd
Om goud en macht verrot de maatschappij.

Mocht ook jij, bij het lezen van een of ander vers van de dichter, even de blik afwenden van het blad en wegdrijven in een mijmering of een bespiegeling die de ziel verruimen en doen uitstijgen boven het normale en banale bestaan, weet dan dat het geen *verloren stonden* zijn. Het *soms vergeten uur* wordt altijd een onvergetelijk uur.

Ik wens je, beste lezer, enkele *zalige stonden.* Misschien glimlach je om deze voorvaderlijke, romantische uitdrukking, om deze twee oude woorden die de glans en de geur hebben van grootmoeders linnenkast. Dan wens ik je enkele « aangename ogenblikken ». Het gebruikelijke moderne cliché is eigenlijk « enkele aangename uren » maar dat lijkt me een overdreven verwachting. En zo bij toeval een jeugdige lezer even deze bloemlezing mocht doorbladeren, dan wens ik hem of haar enkele « toffe momenten ».

*
**

Een paar practische opmerkingen :

Ik heb in alle 19e eeuwse teksten de moderne spelling consequent toegepast, tot zelfs in de titels van tijdschriften zoals De Vlaamse School.

Waar versmaat en ritme het toelieten heb ik de taal gemoderniseerd (b.v. door het weglaten van de buigings -n). Een enkele keer heb ik een woord vervangen door een synoniem.

In de inleiding over leven en werk van de dichter zijn alle citaten uit zijn werk — en alleen die teksten — cursief gedrukt.

Om de leesbaarheid van de tekst niet te bemoeilijken heb ik zorgvuldig voetnoten en referenties vermeden. Op het einde van dit boek vindt de lezer een summiere bibliografie.

De woorden gemerkt met een * worden verklaard in de alfabetische lijst op blz. 132.

Het leven is een droom, en na het jongst ontwaken,
wat blijft er over ?... Slechts een graf !

HET LEVEN VAN EEN MENS

HET BOEK DES LEVENS.

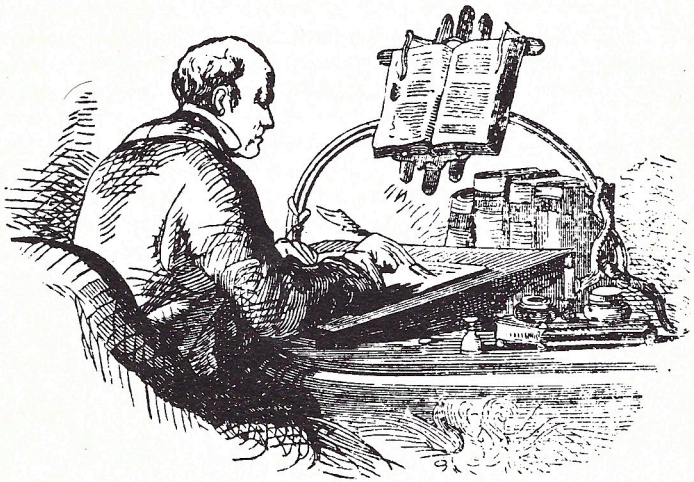

't Menschelik leven gelijkt aan een allesbelovend boek, dat
Niemand openen kan naar eigenen keuze, of weer toeslaan ;
Geldt het er lief of leed in, slechts ééns wordt iedere bladzij'
Traagzaam, woord voor woord, maar zonder verpoozen gelezen.

Wel hem, die in het boek naar lichaam en ziele geluk vindt ;
Wel hem, die met geen tranen het blad doorweekt van het *Heden*,
Noch om dat van het *Toen* moet treuren in pijnlike wroeging,
Minder nog beeft noch schrikt voor *Morgen*,een donkerder ander.

Dageliks draait zich zelf een bedroevend en heuchelik blad om,
En geen sterveling kan dat blad-omdraaien weerhouden.
Graag zou men keeren terug tot het blad waar bloeide de jeugd eens
Nog wanneer van het graf men het blad alreede in de hand houdt.

Antwerpen, November 1868. VICTORIEN VANDE WEGHE.

Uit De Vlaamse School, 1869, p. 173

Het vers is een Griekse of Latijnse hexameter : een metrisch vers van zes voeten, spondeeën (lang-lang — —) of dactylen (lang-kort-kort — - -).

— — / — — / — — / — - - / — - - / — -

Traagzaam woord voor woord maar zonder verpozen gelezen.

De laatste voet kan — - zijn. Dautzenberg was de grote promotor van de metrische poëzie (zie blz. 21).

O, draagt mij dan, zo is het mooglijk, tussen
De beide graven van het lieve oudrenpaar.

Op een mooie dag verlaat Carolus Vande Weghe zijn geboortedorp Ruiselede in West-Vlaanderen. Welk toeval of welke noodzaak hem naar het land van Aalst voerde, hebben we niet kunnen achterhalen. Hij trouwt met een weduwe uit Mere en na haar dood hertrouwt hij met Coleta Maesschalck, eveneens uit Mere. Carolus woont in Haaltert op de Hoogstraat, is kamslager en boer. Op 9 januari 1834 schenkt Coleta hem een zoon, Victorinus. Zesenzestig jaar later leest een oude, zieke man, in een burgerhuis in Laken, de verbeterde drukproeven van zijn laatste dichtbundel. Maar hij is zo zwak en zo moe en sluit voor de zoveelste maal even de ogen... Zo begon voor Victorien Vande Weghe de eeuwige slaap. In zijn magere handen klemde hij zijn laatste verzen :

Ik moet wel (...)
Geloven dat God toch zijn hemel bewaart
Alleen voor die eerlijk en goed zijn op aard.

Dat was de 13e april 1900. Tussen deze twee data ligt het rechtlijnige leven van een diepzinnig en fijngevoelig man die al zijn krachten gaf aan een alomvattend ideaal, de verheffing van het Vlaamse Volk — en die zijn vreugde vond in de vriendschap, in de liefde, in de kleine dingen van het leven, ook — en niet in het minst — in de schoonheid van de poëzie.

Coleta Maesschalck blijft voor haar zoon, zijn leven lang, de *onvergeetbare moeder,* de *edele vrouwe.* Ze is vroom, werkzaam, vol vertrouwen op de voorzienigheid, op elk ogenblik beschikbaar voor haar kinderen, en steeds opgeruimd en optimistisch. Wanneer de avond valt over zijn eigen leven, mijmert Victorien over

't Lied dat vaak de moedermond
Om hare zoon te troosten vond ;
Het klonk ginds in de Vlaamse woon
Zo tederzacht, zo wonderschoon

en hij herinnert zich hoe hij met kermis *de goede moeder* kollebloemen aanbood, *vurigrood, met volle trossen.*

Een tiental jaren na haar dood schreef de dichter *Het Beeld Mijner Moeder :*

Moeder, gij lievende vrouw die de zoetste gebeden mij voorspraakt,
Die mij het schoon deed kennen uit duizenden wondere dingen,
En mij der waarheid zaad te kiemen legdet in 't harte.
Moeder, die graag tot kind u verkleinend, mijn speelkameraad werdt,

Immer met wakende zorg, met heldere lach om de lippen ;
Die, bij de kantlende wieg, zo menige nachten doorwaaktet,

(...)

Meer dan ooit doorgrond ik hoe wijs de vermanende les was
Die mij betrachting der deugd aantoonde als het doel van het leven.*

(...)

Heimwee drijft me altijd met onweerstaanbare kracht voort,
Moeder, ter plaats waar ge rust, om daar al wenend te knielen !

Er is nauwelijks een vleugje literaire pose in het laatste vers... Het is een getuigenis dat elke moeder zich wel wensen zou.

Carolus Vande Weghe zong het *Liedje van Vader.* Het klonk een beetje anders dan dat van moeder :

« Wie zijn geburen kent en ziet,
Ziet gans de wereld door ! »
Dat liedje zong de vadermond
Me als kind zo dikwijls voor.

« Ja, om te weten hoe het gaat
Van zuid- tot noorderpool,
Heb ik noch reis noch vaart te doen :
Dat leert hier kerk en school. »

Wat zag Carolus wel zo speciaals in zijn geburen ?
Een school met een vooruitstrevende onderwijzer :

« Hoe needrig is het leraarshuis
Waar woont een brave man,
Voor wie ik steeds mijn hoed af doe,
En buig zo diep ik kan.

Omdat van hem ik 't eerste woord
Van vrijheid heb gehoord.
Van liefde, leven, plicht en recht...
(...)
Omdat hij waarheid zoekt alleen
Noemt zeker volk hem « geus » ! »*

Een pastoor die *de domper zet op de toorts van de vooruitgang,* die wil dat alles en iedereen *blijft bukken onder het juk van het geloof :*

« Hoe prachtig rijst de priesterwoon,
Waar leeft een heilig man,
Die 't licht, ontstoken in de school,
Zo noo zien branden kan. »

Kerk en school *bieden elkaar gestaag de kop* en die strijd, zo zingt Carolus voor zijn zoon, moet eens Vlaanderens redding zijn ofwel zijn volledige verval. Aan welke kant hij staat, heeft hij ons ondertussen meer dan duidelijk gemaakt.

En als Victorien zijn gedicht besluit met te zeggen dat die woorden van vader steeds diep in zijn geest geprent blijven, liegt hij er ook niet om. Dat zullen we verder zien. Maar vader Carolus was een wijs en gematigd man. *Het aardse lot* gaf hem de vreugde en het lijden van de dagelijkse zorgen, *hij dankte en loofde God, die bron van hoop en troost.* 's Avonds rookte hij zijn pijp en vertelde aan zijn kinderen het verhaal van Vlaanderens lijden en strijden in het verleden of las hij in een oude bijbel, die hij later aan zijn oudste zoon schonk. Zijn hoofdbekommernis was zijn werk en zijn gezin en zo hoort het nu eenmaal :

Geheel zijn leven was een zacht en zalig strijden
Tot op de jongste dag — voor ons, zijn dierbaar kroost.

Het is zeker dat de dichter veel aan zijn vader te danken heeft : een beschouwende geest, die vaak verglijdt in bespiegelingen over zin en doel van het leven, een kritische houding en een grote rechtvaardigheidszin, die leiden tot vertoornde verontwaardiging bij het schouwspel van de negentiende-eeuwse realiteit — maar nooit tot steriel sarcasme of gevoelloos extremisme. Zelfs als zijn mond vervuld is met de bittere smaak van de eindeloze rij ontgoochelingen, als hij bedriegers, uitbuiters en verdrukkers gispt, vervloekt hij niet. Geduld, de jongere zuster van de hoop, en medevoelen met iedere vorm van menselijke miserie halen steeds weer de bovenhand. En die deugden dankt hij dan waarschijnlijk weer aan zijn moeder Coleta :

Ik draag geen haat (...)
Maar ik beklaag ze die uw volk ontaardden.

Carolus en Coleta kregen nog drie jongens en twee meisjes. Ook over hen blijft de dichter zeer discreet. Een paar gedichten brengen ons wat nader bij de familie : een welkomstgedicht aan het eerste kind van één van zijn broers ; een eenvoudig en doorvoeld vers *Op het Doodbeeldeken van mijn Broeder Frans-Alowies* (die stierf toen hij nog geen veertig was) :

Voor hem der wereld school was ene school van strijden,
Met zijn eenvoudig hart, met zijne goede ziel ;
Maar nimmer bittre klacht in smarten of in lijden
Die tegen 't grillig noodlot zijne mond ontviel.

Voor zijn zuster Maria schrijft hij een gedicht, waarin hij de tijd oproept toen ze samen speelden, leerden en werkten :

O kindertijd, o zoete tijd,
Wat hebt gij vaak ons hart verblijd !

en weemoedig voegt hij er aan toe, ergens in een kazerne in Vlaanderen of Wallonië :

Waarom hebt gij, o wereld, ons
Zoverre toch gescheiden ?

Rosa was de jongste en Victoriens petekind. In haar gebedenboek, *ene Navolginge Christi,* commentariëert haar broer in enkele simpele verzen het wezen van Jezus' leer. Op het einde van zijn leven woont Rosa niet ver van hem in Laken. Ze liggen er ook naast elkaar begraven.

's Zomers der zeisen klank,
's Winters der dorsers zang.

Rustig verglijden de kinderjaren op het ritme van de seizoenen. De school met meester Van Gutte staat rechtover het huis van de kleine Victorien. Veel later, als hij met vakantie is in Haaltert, hoort en ziet de dichter vanop zijn kamer het leven van de dorpsschool : *'k Hoor graag de Meester om zijn volkje schellen.* De kinderen oefenen gezamenlijk, luidop, en voor en na de les *weerklinkt het krachtig « Vader-Ons ».* Onder de speeltijd spelen *de knaapjes met de kaatsbal* en *de lieve meisjes dansen hand in hand...*

En zo vanuit mijn venster
Hoor ik de lering aan ;
En mijne jeugd herdenkend
Lang blijf ik dromend staan.

Want het was net zo, twintig jaar geleden, toen Victorientje, met de kaatsbal in de broekzak, ter schole toog...

Als de klas uit is of in de vakantie helpen de kinderen thuis en op het veld of zwerven door weiden en boomgaarden en langs de akkers, waar de wiedsters onverdroten bezig zijn of *de sikkels van blonde boerinnen het koolzaad snijden.* Een andere keer volgen ze dansend en springend *het laatste voer,* waar bovenop de bindsters uitgelaten zitten te zingen. Ze zoeken vogelnesten in de hagen en klimmen in de kruinen van de bomen — of plukken enorme ruikers boterbloemen en kollebloemen. Soms ook blijft men in het dorp rondhangen. Alles is er rust. De zwaluwen glijden kwetterend langs het torenhaantje, dat glinstert in de zon ; daaronder liggen de strodaken te zamen, *waar vrede heerst bij 't stille lijden.* Als het angelus klept *slaat elkeen het teken des kruises.* Weerklinkt er ergens een lied uit een herberg, dan sluipen de kinderen naderbij om te luisteren. Af en toe gaan ze spelen op het kerkhof, tot ze door de koster worden weggejaagd :

En wij lazen daar de namen
Op de kruisjes, van zovelen
Uit het dorpje er begraven

Tegen de avond komen de mannen terug van het veld en na het avondmaal leeft het dorp nog even op wanneer de buren buitenshuis een babbeltje slaan. Van op een afstand of weggedoken in de veilige groep luisteren de kinderen gretig toe :

DE TWEELING.

FRAGMENT UIT EENE DORPSVERTELLING.

Uit de Vlaamse School, 1867, p. 201.
Bij een gedicht van Vande Weghe over *een waar voorval* in Haaltert.

Toen wij 's avonds na den eten
Gingen waar de burevrouwen
Op de hurken neergezeten
Kwamen gal en laster brouwen
En de staat van ieder maken...

Over de winterse vermaken van de jeugd is er geen spoor in het werk van Vande Weghe. De winter heeft slechts een kleine plaats in zijn gedichten, meestal als symbool van dood en (schijnbare) ondergang. De dichter zingt liever over lente en zomer. In de praktijk was de winter vaak synoniem van ontbering, honger en kou. Maar waar er geen gebrek is, *waar schuur en schelve bergen hun geschenken,* daar nestelen zich gezelligheid en geborgenheid rond het haardvuur. In een lang gedicht *Op de Hoeve* roept de dichter de sfeer op, bij hen thuis, een decemberavond van het jaar 1861. Het tafereel kan men even goed twintig jaar vroeger of later situeren :

't Was in het gure seizoen, als de dagen maar open en toegaan,
Lang was 't zwaluwpaarken vertrokken naar zuidergewesten,
't Loeiende vee stond binnen de warmere stalling gesloten
(...)

't Was, zo zeg ik, des winters : een prachtig besternde avond,
Als het akkergereedschap leeg aan de wanden der schuur hing,
Als in zolder en kelder — met granen en vruchten voorzien reeds —
Dagelijks nog door de dorsers de voorraad immer vergroot werd
(...)

Nauw was de avond gevallen — de honden in vrijheid gelaten,
Of aan de huislijke haard, in de warme geslotene keuken
Kwam het verknochte gezin weer blij om het knapperend houtvuur,
Of bij de tafel in 't rond, in de schaduw des pinkenden lamplichts.
Pas was luide de bee na den avondmale geëindigd,
(...)

Toen de onderwezene dochter des huizes een leerzaam verhaal aan
't Jongere kroost uit het boekje van Thomas a Kempis ons voorlas.
Dan grootvader verhaalde — misschien voor de duizendste maal reeds
Hoe, in zijn jeugd, hij gediend had onder de Keizer der Fransen...

Dat verhaal van grootvader is blijkbaar een soort T.V.-feuilleton avant la lettre, met een onbegrensd aantal afleveringen. En juist zoals nu zijn de jonge snaken erop verzot en dromen zichzelf ook reeds een heldenrol toe. Maar grootva wijst hen vermanend terecht met pacifistische beschouwingen en verzuchtingen. Nauwelijks is hij hiermee klaar of een buurmansjongen

Struis en gezond als een reus kwam ramlen aan de honkdeur
Vragend of daar « geen belet was » dan met « elkeen nen goên avond »
Binnen de woon trad, zeggend : « gedoogt dat 'k mijn pijpken eens aansteek » ?

« Wel voorzeker, Johan, kom neem u een stoel en zit neder. »
Klonk het uit ieders mond, terwijl Maria, de dochter,
Reeds d'aangebodene stoel juist nevens Johannes geplaatst had,
En aan 't vuur van de haard hem een zwavelstokje in brand stak.

We weten dat er eertijds een soort code bestond waarmede aan de kandidaat-vrijer werd diets gemaakt wat hij mocht verhopen. De vraag om de pijp te stoppen, het aanbieden van de stoel, alles had zijn betekenis. En wanneer het eigenlijke voorwerp van zijn bezoek hem eigenhandig vuur aanbood, beduidde dit dat het licht volledig op groen stond. Het weze gezegd dat in dit geval de decodering van het ritueel reeds lang gebeurd was, want Johannes en Maria vrijden al twee jaar (*in eer en deugd* stelt haar broer ons gerust) en alles is geschikt voor de trouw, na Pasen :

Sprak niet gans de gebuurte van de eer die men 't paar zou bewijzen,
Van inhaling met ruiters, van siering, verlichting en praalboog,
Zonder te reppen van 't geen Maria's vriendinnen, die schalksen,
Hadden verzonnen te doen voor huwelijkskamer en bruidsbed ?

Nu loopt het gesprek over velden en vee, over het strenge vorstweer *dat aanhield lang nu vóór Kerstdag.* Als het niet rap ging dooien, zouden koolzaad en klaver vervriezen en het leven duurder worden. Zo gaat de conversatie tussen Johannes en zijn toekomstige schoonvader Carolus — waarop Coleta, de moeder van het gezin, optimistisch afrondt dat andere vruchten misschien dubbel zullen opbrengen, dat men niet op voorhand moet klagen en dat God *alles ten beste schikt.*

Johannes stopt nog eens zijn *stenen pijpken,* zegt *slaapwel* en stapt dan maar eens op. Maria vergezelt hem tot buiten. Voor hij weggaat, haalt ze vanonder haar voorschoot een pakje met wat brood en spek. Johannes moet dat afgeven in een werkmansgezin waar er nood is : de vader, een metser, is een maand geleden van de stelling gevallen en dan nog uitgerekend bij het bouwen van de nieuwe schuur op de boerderij van Carolus en Coleta. De man ligt nu te bed met gebroken arm en ribben. Hoe zou de struise reus dat kunnen weigeren aan *de vriendinne zijns harten* die het hem vraagt met tranen in de ogen ?...

Zo leeft het dorp zijn vreedzaam bestaan door winter en zomer. Af en toe wordt de rust van het dorpsleven verstoord door een minder vaak voorkomende of ongewone gebeurtenis, die even nieuwsgierigheid of sensatie opwekt. Plots weergalmt het schelle belgeklingel van een berechting en doet de voordeuren openzwaaien : een vrouw of een kind valt op de knieën. Soms verschijnt er een leurder op het dorp. Een andere keer zijn het reizende muzikanten die even halt houden en enkele nummers ten beste geven :

Een hondje op 't vrolijk deuntje danst
En huppelt in het rond ;
Het beestje is zo fijn geleerd
Alsof 't muziek verstond.

Uit De Vlaamse School, 1873, p. 170.

Bij Vande Weghes gedicht *Reizende Muzikanten.*

En bij gelegenheid van een volks feest duikt er wel eens een kwakzalver op met zijn pillen en zijn leugens :

Het heugt me nog zeer wel, toen ik een kind was,
Dat men op 't dorp, bij kermisdag,
Op een stellaadje of op een lege bierton,
Een goochelaar er zwetsen zag :
Een wonderdokter, met zijn waar voor niets schier,
Zijn poederpakje artsenij,
Die hoofd- en buik- en maag- en rugpijn
Genezen kon op een-twee-drij ;
Mij dunkt, ik zie hem nog die heksenmeester,
De landlui rond zijn troon geschaard,
Hoe hij zijn elixir, zijn zalf te koop bood,
De ganse wereld door vermaard.

Als lichtende gensters dwarrelen doorheen het werk van Vande Weghe flarden herinnering aan het *nederig Eden,* het *zalig oord.* Ieder jaar zal hij er enkele dagen vakantie doorbrengen. Terwijl hij op schildwacht staat in het Waalse Bergen, waarheen hij omwille van zijn Vlaamse strijdvaardigheid verbannen is, dwalen zijn gedachten naar het geliefde Haaltert :

Wen ik hier op de vesting sta
Het wapen in de hand
Dan denk ik aan een strodak ginds
En aan mijn lieve Vlaandrenland
(...)
't Is avond, en van ver ik zie
De stad nog, gans verlicht ;
Ik denk dat mijn vlaams dorpje nu
Bij maneglans te sluimren ligt...

De indrukken en gevoelens die de herinnering aan het geboortedorp of het weerzien ervan in zijn ziel oproepen, heeft hij het zuiverst samengevat in het gedicht *Waar ik het Licht zag.*

Als de dagster, die aan de hemel wacht houdt,
Blinkt hij, draaiend boven der bomen kruinen :
's Kerkjes windhaan, ginds in het stille dorpje,
waar ik het licht zag.

Tussen loof en groen, als der vooglen neste,
Staat het needrig huis met zijn veldlijk strodak,
Waar ik kind was eens, en er smaakte een schuldloos
vreugdegenoegen.

Alles tuigt van lust er — van reine liefde,
Die de landman vindt, onbewust der steden
Drukte en ijdle praal ; want de pracht noch grootheid
hoeft men op 't dorpje.

'k Vind de boomgaard weer, nog beplant als voortijds,
Waar de lente elk jaar in April de takken
Mild met bloemen kleurt, tot de herfst ze in weelge
vruchten gerijpt heeft.

'k Hoor nog steeds daar achter het huis de beek zich
Murmlend heenspoen tussen de blanke abelen ;
Boerenjonkheid heft er een vrolijk lied aan :
klanken van liefde !

Immer dorpje, heb ik u lief — want jaarlijks
Groet ik eenmaal 't liefelijk haantje, boomgaard,
Beek en veld, die 't vaderlijk huisje omgeven,
waar ik het licht zag.

Op kermiswoensdag is Vande Weghe telkens met enkele vrienden te gast bij Petrus Arents, notaris in Haaltert, aan wie hij een van zijn dichtbundels opdraagt. Na de dood van Pieter wordt de traditie voortgezet door zijn broer, die vrederechter is. De 27e augustus 1885 zijn de vrienden weer te zamen. Na het eten maken ze een wandeling in de wondermooie, exotische tuin van de fraaie *buitenwoon* der gebroeders Arents (Huis en tuin bestaan nog in de nabijheid van het station). Op de met hazelaars begroeide ijsberg houdt men even halt. Het is een prachtige zomeravond :

De avond viel, wijl boven
Terjoden[1] *het zilveren maantje*
Stak zijn horentjes uit,
in het water des vijvers zich spieglend ;
Wijl de zinkende zon
bloedrood verdween in den Ede[1] *;*
Wijl het vreugdegejoel
dat opsteeg boven de dorpskom
Ons liet horen hoe dol
de kermis ginder gevierd werd.

Kermis was het feest bij uitstek van de uitbundige vreugde, temeer daar het in Haaltert samenviel met het einde van de oogst. Victorien heeft blijkbaar het dorpsvermaak niet geschuwd in zijn jonge jaren en wellicht ook later niet. Hij is er graag bij *waar kurken springen en de vedels ronken* en de feestvierders *zo luttel dan aan bedsermoenen denken.* Samen met zijn makkers dringt hij aan bij de vedelaar : *Kom speelman, klim op 't strooien dak !* En als het danswijsje weerklinkt, laat hij zijn inspecterende kapiteinsogen rondwaren over de Haaltertse vrouwen, *beeldschoon als de rozen* want hij wil nog eens *een sprong op 't*

[1] plaatsnaam.

grasplein wagen. Meewarig schudt hij het hoofd als hij bedenkt dat *kwezelzucht jok* en dans verbiedt* en *kloosterslens dans en « leute » doemt.* En hij denkt bij zichzelf : *'k had hier moeten blijven wonen.* Hij behoorde zeker tot dat soort mensen, die men zou kunnen noemen : de stille genieters van de blijheid van anderen en die zich eerder inwendig verkneukelen in de algemene uitgelatenheid dan zelf op de eerste rij te gaan staan. Zo was hij bijvoorbeeld verlekkerd op gezang maar hij bekent ootmoedig dat hij niet zingen kan... Ongetwijfeld idealiseert de dichter ook dit aspect van het dorpsleven. Luister even naar dit staaltje van goedmoedig, optimistisch en romantisch-idealistisch realisme :

Geen gouden zaal met luchters van kristallen,
Zal ginds het dorp ten kermisfeeste lokken,
Waar trom en veel reeds in de verte schallen.

Maar in de wei, van boom tot boom getrokken,
Hangt 't wijde dorskleed tot een tent gespannen,
Waaronder reeds de koppels zijn aan 't jokken.*

Daaronder schuimt en vloeit het bier bij kannen,
Daaronder klinkt nog luider dan de horen,
Op 't wangenmals de zoen der frisse mannen ;

En 't huwlijksplan wordt in de tent geboren !
Als Lucifer glimt door het morgenwolkje,
Kan men de gulle pret nog zien en horen...

*
**

Keer weer, Teniers, en maal nog eens dat volkje !*

Een ander volksfeest dat heel het dorp op de been brengt, is de Meiboomplanting :

Van avond wordt de groene mei geplant
Voor 't deurtje waar de mooie meisjes wonen ;
Daarrond gaat men zijn zomerlief bekronen
Met lenteloof als trouwe min te pand.

Hoort gij de deun van « pater langs de kant, »
*Van « ei, bazin de Mei ! » Ziet ge op de konen**
De blos der uitgelaten vreugd zich tonen ?
« 't Is in de Mei » : elk geeft zijn bruid de hand.

De jonge Victorien heeft zijn plaats in de reidans : hij staat er hand in hand met twee Haaltertse rozen.

Zo zijn we wat vooruitgelopen op het levenspad van de dichter. Keren we terug naar het einde van zijn kinderjaren. Het leven staat immers niet stil : *O zaalge kindertijd, hoe waart ge ras verdwenen, sneller dan een pijl geschoten !...* De meester en de ouders zagen dat de knaap meer in zijn mars had dan de gemiddelde dorpsleerling. Zo komt het dat hij in 1848 met Pasen ingeschreven wordt in het Jezuïetencollege van Aalst. Hij is veertien en valt daar binnen in de « Cours préparatoire » als het schooljaar naar zijn einde gaat. Geen wonder dat hij het jaar overdoet want niemand kan wonderen verrichten : alles is in het Frans en men kan grif aannemen dat Victorien op de tanden heeft moeten bijten. Alleszins, hij haalt vlug de achterstand in en in de uitslag van 1849 lezen we : Excellence, 1e Prix. Prijs voor « doctrine chrétienne » en « calligraphie ». Het zou dus geen toeval zijn dat zijn handschrift zo sierlijk is en dat de godsdienst en vooral de figuur van Christus zo'n belangrijke plaats hebben in zijn werk ! Het volgende jaar, in de « Cours inférieur de Grammaire » (1e latijnse) is hij vijfde. Een beetje verder in het leerlingenboek volgt de laconische mededeling : août 1850 : sortie du collège. Ik ben er niet in geslaagd te vinden waar hij zijn studies verder gezet heeft. Dat hij verder studeerde tot hij als loteling zijn dienstplicht ging vervullen lijkt me bijna zeker : hij kent Frans en Duits en citeert Vergilius in het Latijn. Dat is natuurlijk geen voldoende bewijs. Ook zijn carrière in het leger is moeilijk denkbaar indien hij zijn studies zou hebben stopgezet na één jaar middelbaar onderwijs. Maar deze bedenking is evenmin afdoend. Wat mij het meest dwars zit, is dat er geen enkel redelijk motief is waarom hij er een punt achter gezet zou hebben. In het jubileumnummer van De Vlaamse Kunstbode, ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van het tijdschrift, verscheen er een kort levensbericht van de stichters, onder wie Vande Weghe. In die tekst schrijft men : « Hij studeerde enige jaren in het Jezuïetencollege te Aalst, viel in 1854 in het lot, en werd soldaat. » Deze tekst is ook niet zo verhelderend en wekt eerder de indruk dat hij bij de Jezuïeten bleef tot aan zijn legerdienst. Maar dat is niet zo. Misschien is er toch een aanneembare uitleg : het is precies in 1850 dat de wet toelaat tientallen middelbare scholen op te richten doorheen het land (waaronder 12 athenea). Aalst is daar op ingegaan. Alle documenten van het atheneum in Aalst van vóór 1860 zijn verloren. Alweer pech dus ! Maar op grond van de levensbeschouwelijke en politieke overtuiging van het gezin Vande Weghe is het aanvaardbaar dat Victorien naar de staatsschool overstapte. (Carolus en zijn zonen waren liberalen. De dichter zelf schrijft in 1866 een lang gelegenheidsgedicht om de lof te zingen van de liberale burgemeester van Haaltert bij zijn herverkiezing. Gedurende de grote schoolstrijd van de jaren '80 wordt zijn broer Domien van op de preekstoel door de pastoor uit de kerk gewezen en door de « suisse » buitengeleid, omdat hij zijn kinderen naar de school zonder God zond. Ironie van het leven — of ondoorgrondelijkheid van Gods wegen : een van Domiens dochters zal thuis weglopen om in het klooster te gaan).

Van de studentenjaren geen spoor of neerslag in de gedichten van Vande Weghe. (Wat dan weer eigenaardig is indien hij inderdaad school liep tot in de

poësis.) Blijkbaar treiterde hij reeds de Muze want in De Toekomst van Ieper publiceerde hij later een onbeduidend versje *(Schone bloeme is de liefde...)* geschreven in 1853 en dan nog wel te Ninove... Het is het lot van wie probeert een sinds lang tot stof vergane mens weer vlees en bloed te geven, met hem in contact te treden, hem te zién en te beluisteren, hem tot vriend te maken — dat pietluttige vragen soms urenlang zijn geest in de ban houden : wat had de negentienjarige Victorien in godsnaam in Ninove verloren, die 25e augustus 1853, toen hij er een gedicht schreef ? Het antwoord ligt natuurlijk voor de hand, of een antwoord — maar dat antwoord stelt alleen de vraag wat preciéser. Nooit of nergens speelt Ninove enige rol in zijn leven of werk. Ik zou zonder spijt alle informatie uit zijn stamboekuittreksel willen derven in ruil voor die schamele inlichting...

In een eigenaardig verhaal dat Vande Weghe laat verschijnen in De Dendergalm en later in De Vlaamse Kunstbode geeft hij ons onrechtstreeks (een deel van) zijn mening over het soort onderwijs dat ook hij een tijdje genoten had. Het verhaal heet *Voor het Ongeluk geboren :* Jan Kneppers, enige zoon van een *mager begoed huisgezin* is de knapste leerling van een *halvekostschool.* Zorgvuldig *volgepompt* om de eer van de school en van de directeur hoog te houden op het kantonaal examen (niets nieuws onder de zon !) rijdt hij er iedereen uit de wielen : *Jan werd primus, en verkreeg het gulden diploom : hij vertaalde Grieks en Latijn in en uit... het Frans ; maar of hij wel een Vlaamse brief aan zijn oude vader zou kunnen schrijven hebben, om hem dit zegepralend nieuws te melden, dat was zeer onzeker.* Geld voor de hogeschool is er niet en om een onbegrijpelijke reden wordt Jan geweigerd op het toelatingsexamen van de normaalschool in Lier. Een ongeluk komt nooit alleen : bij de militieloting trekt hij nummer één. Vande Weghe ziet de brave jongen in het regiment aankomen. *Op mijn bureel van sergeant-majoor, kwam hij mij gaarne in wat schrijfwerk helpen. Ik had de zwakke soldaat lief...* Jan krijgt een erge oogziekte, wordt maandenlang behandeld in het militair hospitaal en bekomt ziekteverlof. Automatisch verliest hij zijn soldij. (Dat is onrechtvaardig, zegt de auteur, want officieren behouden hun bezoldiging !). Hij voelt zich ten laste van iedereen. Zonder thuis een woord te zeggen verkoopt hij zijn legeruniform aan een sjacheraar, voor drie frank, en met dat geld reist hij naar de Borinage om er werk te zoeken. Vergeefse moeite want met zijn handen werken kan hij niet ! Zijn verlof is al een tijdje om als hij gearresteerd wordt als landloper en deserteur. *Thans zou men zich kunnen afvragen of Jan Kneppers wist, dat hij des lands wetten overtrad. De wetten ! Nooit had hij op zijn kostschool van wetten horen spreken. De Mechelse Catechismus met uitleggingen kende hij van buiten, maar over de artikelen onzer Grondwet wist hij weinig te zeggen ; uit de heilige geschiedenis bewonderde hij de personen die er een rol in spelen, doch de vaderlandse historie, het lijden en strijden van het Vlaamse volk door de eeuwen heen, onze roem, onze grootheid en ons verval, dat alles was hem schier onbekend. In de pensionaten van die tijd was het Grieks en Latijn zoveel men wil, maar van maatschappelijke of staatkundige opvoeding werd er nooit een woord gerept, dat werd er tenemaal verwaarloosd ; men roerde er alle vakken aan, doch de zielleer en de latere burgerrechten en plichten bleven op de achtergrond.* Na zijn straf wordt Jan afgekeurd en is vrij maar hij wordt een paar dagen nadien opgepakt voor landloperij. Hij zal nooit meer uit de spiraal geraken en ongeveer veertig maal in de gevangenis terecht komen

zonder ooit iets misdaan te hebben. Eindelijk is de redding in zicht : een rechter in Gent vindt het dossier van Jan zo ontstellend dat hij hem alles eens precies laat vertellen. Tot slot vertaalt Jan nog maar eens verzen van Horatius in het Frans en... in Grieks proza ! De rechter kan er niet van over en bezorgt de arme duts een job als hulponderwijzer in een weeshuis. Gelukkige dagen ! Maar het noodlot laat niet met zich lachen door een Gentse rechter ! Alles loopt andermaal mis (te lang om te vertellen) en Jan belandt weer op straat en via de straat in Hoogstraten. Het is teveel. Hij wordt helemaal ziek en weldra krankzinnig. In zijn waanzin declameert hij uren lang Latijnse en Griekse verzen. En met wrang sarcasme citeert Vande Weghe een voorbeeld, uit Vergilius : Gelukkig hij die zijn leven mocht doorbrengen op de vaderlijke akkers, oud mocht worden in hetzelfde huis waar hij als kind verbleef !

Victorien zat in de poësis toen hij « in het lot viel ». Van de lier naar het zwaard ! Van Vergilius naar de instructeur ! Van onder de wijdvertakte boom van Tityrus naar een of andere desolate kazerne ! Een val van Icarus ! En een val — vergeef me deze slechte woordspeling — die zich voor enkele jaren sluit. Veel later zal de dichter schrijven over de schande van het lotingssysteem dat alle lasten op de gewone man legt terwijl de rijke zich vrijkoopt *voor de prijs eens trekpaards.* En vader Carolus had maar één trekpaard, of zelfs niet...

Het afscheid aan zijn dorp en zijn familie beschrijft Vande Weghe veertien jaar later :

'k Stond op de drempel der deur, mistroostig, bij vader en moeder (...)
Broeders en zusterkens zaten beklemd in de keuken te wenen :
Allen zij hadden mij lief — lief als men een broeder kan minnen.
Moeilijk had ik mij uit der geliefden omhelzing zoëven
Kunnen ontrukken ; der kleinen gejammer bekneep mij de boezem.
Enkel een stond nog, en klinken zou de ure, die haast mij als lootling
Ver van het huis ging drijven en ver van het dorp dat ik liefhad. (...)
Andere lootlingen kwamen alrede uit de verte genaderd,
Doende de lucht en de buurt met wilde gezangen hergalmen. (...)
Nimmer vergeet ik, neen, hoe vader mij drukte de handen,
En hoe moeder mij meermaals kuste en herkuste het voorhoofd :
Beide zij weenden en beide zij spraken vertroostende woorden,
Die mij de ziele verkwikten als dauwdrop zengende bloemen ;
Nimmer vergeet ik ze, neen, die woorden van hemelse balsem ;
« God zij immer met u, kind, wees er, ja wees er gelukkig ! »

Dat was de 2e mei 1854. Toen Victorien, aan de bocht van de weg naar Aalst, zich een laatste keer omdraaide, zag hij de meiboom staan, die men twee dagen vroeger had geplant, en daarrond al de vrolijke makkers en de mooie meisjes, *des dorpjes jonkheid,* die een laatste groet wuifden aan de koene soldaten in spe.

... gij koost u in 't leven
Een loopbaan waar men dempt wat uit de ziele welt.
en
Liefde, vriendschap, jonglingsdromen
Brachten mij op 't zondig pad.

In het archief van het Belgische leger is er geen dossier aanwezig op naam van Vande Weghe, alleen zijn stamboekuittreksel. De 9e april 1855 neemt hij een beslissing waarover hij wel goed nagedacht zal hebben : hij tekent bij voor méér dan acht jaar. Het komt mij voor dat hij het zekere voor het onzekere heeft genomen, van de nood een deugd heeft gemaakt : hij kon of wou geen jaren verliezen. Vergeten we niet dat zijn ouders niet rijk waren en een groot gezin hadden. Het is zeer onwaarschijnlijk dat hij ooit beroepsmilitair zou geworden zijn, indien hij er zich niet had « ingeloot ».

Gedurende tien jaar leidt Victorien zijn (voor ons) verborgen leven in de kazerne. Ongelukkig is hij er zeker niet. Het enige dat hem tegen de borst stoot, is dat het Vlaams er zo geminacht wordt en de Vlamingen gediscrimineerd :

Een phenix in het Vlaams mag geen tien man bevelen
Doddelt ge Frans men zal u graad op graden delen.

Eind '65, begin '66 begeeft Vande Weghe zich definitief op het zondige pad, zoals hij met verontschuldigende humor schrijft : hij publiceert zijn eerste gedichten in De Toekomst, een liberaal weekblad van Ieper, waar hij dan verblijft als onderluitenant. Onafgebroken zal hij gedichten plaatsen in het blad tot aan zijn vertrek uit Ieper, en zelfs nadien. Vanaf '66 verschijnen ook gedichten van hem in De Vlaamse School, een tijdschrift waarvan hij medewerker (vanaf '68 bestendig medewerker) blijft tot 1874. (Pas in 1876 wordt hij niet meer vermeld als bestendig medewerker — maar sinds meer dan een jaar heeft hij niets meer laten verschijnen in het tijdschrift). Tot deze eerste gedichten behoren *Denderleeuw* (geschreven naar aanleiding van een enorme brand in deze gemeente) en *De Cholera* (1866 was een droevig epidemiejaar). In beide doet de dichter een pathetische oproep tot liefdadigheid.

De 13e december 1867 zendt hij een proeve van metrische dichtkunst naar M. Dautzenberg. Deze dichter was een baanbreker op het gebied van metrische versmaten naar Grieks of Latijns model en hij schreef zelfs een Beknopte Prosodia der Nederduitse Taal (Ook gebruikte hij een eigen spelling — de uitgang -lik voor -lijk — hij schreef du en dijn i.p.v. gij en uw, en voerde de oude (Duitse) buigingsuitgangen in voor lidwoord en adjectief, b.v. « met zoeter gestreel ». Vande Weghe zal dit alles ook een tijdje doen.) In bedoelde brief schrijft Vande Weghe dat hij er niet kan aan weerstaan *die zoete verwisseling van dactylen en spondeeën ook eens te willen beproeven.* Hij zal dat metrum vaak met succes gebruiken — vooral in zijn « Ieperse periode ». We zagen er reeds meer dan één voorbeeld van.

De 10e februari van hetzelfde jaar 1867 was in Ieper de Kunst- en Letterkring « Onze Heerd » gesticht, met als voorzitter Edward Van Biesbrouck.

Vande Weghe was medestichter en bestuurslid. Over zijn activiteit in de Letterkring vangen we een paar echo's op in De Toekomst en De Vlaamse School. Zo bijvoorbeeld leest hij voor uit eigen werk en wordt « met smaak afgeluisterd ». Op de eerste verjaardag van de *jeugdige Kring* verrast hij zijn vrienden aan tafel met een gelegenheidsgedicht. Ook treedt hij een paar maal op als spreker. Een eerste keer handelt hij over *Het Gebruik der Talen in ons Vrije België.* In het eerste deel heeft hij het vooral over het leger : onze Vlaamse lotelingen die twee derde van het leger uitmaken worden er « verdrukt, vernederd en op de achtergrond gesteld ». « Alle Belgen zijn gelijk voor de wet » is « ene bittere spotternij ». Nadien handelt hij over de taalstrijd in het algemeen, over de « hedendaagse onverschilligheid » der Vlamingen, waarvoor hij de belangrijkste verklaring vindt in de politiek van de Belgische Staat. Een tweede lezing gaat over *Het Vlaams Toneel als School van het Volk.* Vande Weghe beschouwt het echte Vlaamse toneel « in verband met onze zeden en gewoonten en uit de vaderlandse geschiedenis getrokken » als het machtigste werktuig tegen onze tegenstanders. Het Franse toneel, vertalingen of navolgingen ervan zijn nefast. Dat alles is niet nieuw.

In Ieper wordt Vande Weghe bevriend met Leopold Van Acker. Zoon van een dichter, zelf dichter en schrijver, officier en flamingant moest deze onvermijdelijk in nauwe relatie komen met Vande Weghe. Samen besluiten ze de krijgsonderrichtingen, verordeningen en reglementen van het leger in het Vlaams te vertalen. De minister geeft hen de toelating maar, zegt hij, « à vos risques et périls ». Zelf het geld bij elkaar zoeken dus ! De twee vrienden zetten door en nog in 1868 verschijnen reeds twee vertalingen. Andere zullen volgen. (Misschien zou daar een interessante licentiaatsverhandeling over te maken vallen. In een latere brief maakt Vande Weghe wikkende en wegende beschouwingen over de beste manier om de bevelende kreten van de instructeurs in het Nederlands te vertalen). In de vlaamsgezinde pers worden de « twee ieverige Vlamingen » ten zeerste geprezen — en terecht. Vande Weghe zal trouwens vijfentwintig jaar lang, helemaal pro Deo lessen in het Nederlands geven aan officieren die deze taal niet (genoeg) machtig zijn.

Op 6, 7 en 8 september 1869 wordt in Leuven het 11e Nederlands Taal- en Letterkundig Congres gehouden. In de handelingen van dit congres lezen we : « De Heer Muny — Mijne Heren, ik zal lezing doen van enige wenken over het gebruik van het Nederlands in het onderwijs bij ons leger, door mijn vriend, luitenant Vande Weghe, van Antwerpen, die verhinderd is het congres bij te wonen, toegezonden, met verzoek om u dit voor de dragen. »

Volgt een gedrukte tekst van vijf bladzijden. Het is een scherpe aanklacht. De Vlaamse lotelingen die analfabeet zijn, krijgen onderricht van onderofficieren die alleen Frans kennen. Ze leren enige letters van het ABC *losselijk nazingen,* hun naam *namaken* en worden als *geletterd* opgetekend. In de *kweekschool* van Aalst en in de regimentsscholen (voor onderofficieren) wordt alles in het Frans gegeven. De Walen weten misschien niet eens dat de helft van het leger uit Vlamingen bestaat. En de Vlamingen in zulke scholen ? *Na enige dagen verblijven in de regimentsschool denkt de kapitein-directeur te ondervinden, dat de helft zijner leerlingen (de Vlamingen) geen genoegzame geschiktheid bezitten om zijn lessen te volgen (...).*

Tot slot formuleert Vande Weghe voorstellen die als rekwest aan het Staatsbestuur zouden kunnen worden gezonden :

1. Onderricht aan Vlaamse analfabeten wordt alleen gegeven door mensen die Vlaams spreken en schrijven.
2. In de regimentsscholen worden de leergangen zo georganiseerd *dat er evenzo volledig onderricht in het Vlaams als in het Frans gegeven, en de theorie in beide talen aangeleerd wordt* (Dit geldt blijkbaar alleen voor de Vlamingen. Een variante van de eis tot tweetaligheid in Vlaanderen).
3. In de kindersoldatenschool te Aalst en in de militaire school te Brussel wordt een grondige studie van het Vlaams verplicht.
4. *Voortaan geen officieren te benoemen, die de beide talen niet machtig zijn.*

Vande Weghes kleinneven uit Haaltert zouden nog als enige vertaling van de instructies te horen krijgen : pour les Flamands, la même chose !

In de loop van 1870 verlaat de dichter definitief Ieper. Tegen de achtergrond van de Frans-Duitse oorlog neemt hij deel aan de « campagne » ter bescherming van ons land bij een mogelijke verwikkeling in het krijgsgebeuren. Maar alles blijft rustig, en de luitenant heeft tijd om zich met serieuze dingen bezig te houden. Het jubileumnummer van De Vlaamse Kunstbode van 1895 herinnert aan de stichting van het tijdschrift « tijdens de Frans-Duitse oorlog » door « enige jonge Vlamingen van Antwerpen (...) A-J. Cosijn, wijlen Edmond Van Herendael en Jozef De Cort, Luitenant Victorien Vande Weghe, Jef Van Herendael (...) ». Er is ook een bijzondere vermelding voor hen « die sedert 1871 onafgebroken hun medewerking en ondersteuning hebben verleend, wij bedoelen de heren Luitenant Victorien Vande Weghe (thans gepensioneerd majoor te Laken), Dr. Eugeen Van Oye, geneesheer te Oostende, Peter Benoit, bestuurder der Antwerpse muziekschool ». Tot aan zijn dood zal Vande Weghe publiceren in de Kunstbode. Hij zal ook medewerker zijn van het tijdschrift Nederlandse Dicht- en Kunsthalle van Th. Coopman en V.A. De La Montagne (Coopman was een van zijn goede vrienden). Hij publiceert nooit hetzelfde gedicht in beide tijdschriften.

Rond 1870 krijgt hij als dichter meer zelfvertrouwen. Hij schrijft een cantate *Krijg en Vrede* die hij *misschien bestemt voor de Staatsprijskamp van toonzetkunde van 1871.* Maar *daar hij noch zanger, noch muzikant is,* lijkt het hem geraadzaam een briefje te schrijven aan E. Hiel, de *meester der nederlandse zangdichters,* om hem te vragen *een oogslag te werpen op zijn werk.* Tevens vraagt hij wie de muziek zou kunnen schrijven want het is onmogelijk een toondichter te vinden in de *Doornikse Walengroep, hier waar men niet gelooft dat men in het Vlaams zingen kan* (Doornik, 17 februari 1871). De cantate verschijnt in De Vlaamse School maar een prijs in de Staatsprijskamp heeft ze niet gewonnen.

Uit hetzelfde jaar 1871 zijn enkele brieven bewaard die hij schreef aan zijn vriend, de schrijver en dichter Jan Bouchery. In een van die brieven heeft hij het over de moeilijkheden die hij ondervindt vanwege de uitgever van zijn eerste dichtbundel. Hij heeft dus de stap gewaagd. *Eerstelingen* verschijnt met de nodige vertraging als de zesde aflevering van de « Bibliotheek van fraaie Letteren ». Net tevoren verscheen in Gent *De Nieuwjaarsbrief,* een *dichtverhaal* van 36 bladzijden. Eerlijk gesproken, die nieuwjaarsbrief is geen « peperkoek » waard. Een melodramatische draak van formaat waarin trouw, ontrouw, zelfmoord en waanzin in (meestal) holle en onbenullige verzen een uur lang de le-

zer vervelen of ergeren. Victorien zat er glad naast. (Als je mij een korte verpozing toestaat, beste lezer, wil ik je iets vertellen dat nog maar eens bewijst, alle verhoudingen in acht genomen, hoe grillig het toeval is. Precies honderd jaar nadat Victorien het Jezuïetencollege in Aalst verliet, zat ik op dezelfde school in de poësis. Het was toen dat mijn tante uit Haaltert — de enige die de herinnering aan kapitein Vande Weghe probeerde smeulend te houden — zich plots iets meende te herinneren. En ja hoor, na enig « schoffieren » in een oude kist, diepte ze enkele vergeelde flarden op van een dichtbundel. Je hebt het geraden, het was natuurlijk *De Nieuwjaarsbrief,* god zij dank slechts een paar brokstukken... Teleurgesteld borg tante haar relikwie weer weg. Vijfentwintig jaar dacht ik er nooit meer aan — tot de dag dat ik vernam dat onze tante nog maar enkele weken meer te leven had... Als het nu maar een van zijn betere gedichten was geweest dat ze me toonde, misschien was ik nieuwsgierig geworden. Ik zeg dat maar omdat op dat ogenblik mijn grootmoeder nog leefde en haar zuster en haar broers — dochters en zonen van de « goddeloze » broer van Victorien. Ook andere oomzeggers van de dichter leefden nog, kinderen van zijn zuster Maria en haar « struise reus ». God, wat een schat aan informatie uit de eerste hand die voorgoed verloren is en waarvan ik een miniem deeltje — het meest levenloze — heb kunnen bijeengaren door geduldig snuffelen te allen kante).

Wat de Nieuwjaarsbrief betreft, Victorien was blijkbaar weg van zijn eerstgeborene want hij teistert er nog eens de lezers mee van zijn laatste dichtbundel... Het is een eigenaardig verschijnsel dat de mensen over het algemeen en de kunstenaars in het bijzonder zich nog al eens vergissen omtrent de respectieve waarde van hun werken, en dat zij, door een soort ironie van hun innerlijke « daimoon » een onbegrijpelijke voorkeur hebben voor datgene wat volgens het algemeen oordeel het minst interessante is. Ze zijn blind, hoe tactvol men ook probeert ze op hun dwaling te wijzen, zoals de recensent van *Winterlover* in de Vlaamse Kunstbode, die lovend spreekt over de verzenbundel maar er aan toevoegt : « Het dichtverhaal De Nieuwjaarsbrief kwam ons noch als vinding, noch als vorm gelukkig voor ». Toen was de dichter al dood en de discrete formulering mag geïnterpreteerd worden als een blijk van eerbied voor de doden, maar de korte zin is overduidelijk.

In 1873 verschijnt *Denderlover,* zijn tweede dichtbundel. Van juli '71 tot midden '74 is Vande Weghe in Luik. Hij is er actief lid van de maatschappij De Eendracht « die zich door haar Vlaams- en volksgezinde werking in het Walenland onderscheidt ». Ook is hij in contact met een Duitser, Th. Greb, die Vlaamse gedichten vertaalt in het Duits. Een nummer van De Vlaamse Kunstbode meldt in '74 : « Onze medewerker, de dichter Luitenant Vande Weghe maakt thans de derde reeks zijner Gedichten voor de pers gereed. De bundel, getiteld « Kronkelwegen » zal tevens de Hoogduitse vertalingen van een twintigtal stukken bevatten. Die overzetting is het werk van M. Th. Greb, een te Luik verblijvende Duitser. Wij komen hierop nader terug. » Als voorsmaak geeft men alvast Die Grossmutter (vertaling van een gedicht uit de bundel *Eerstelingen*). Waarschijnlijk door het vertrek van Vande Weghe naar Dendermonde komt er van het opzet niets in huis. Begin '75 kondigt de Kunstbode opnieuw de derde reeks Gedichten aan, deze keer als een « uitgave ten voordele der Burgerscholen van Aalst, Dendermonde en Ninove ». Dit is waarschijn-

lijk niets meer dan een poging van dichter en uitgever om een ruimer publiek te bereiken. (In een brief van 1899 aan Bouchery schrijft Vande Weghe dat hij het eens is met zijn correspondent die beweerd had dat dichters en uitgevers van poëzie er niets aan overhouden. Misschien, zegt Vande Weghe, hebben de uitgevers te weinig initiatief. In dezelfde brief vernemen we dat zijn dichtbundels gedrukt werden op 300 à 350 exemplaren, waarvan de dichter zelf er 50 nam op eigen kosten, voor de vrienden). Zijn derde bundel verschijnt in '75 bij A. De Schepper te Dendermonde, met als titel, eenvoudig, *Gedichten.* Er zijn geen vertalingen in opgenomen. De Schepper zal voortaan al zijn werk uitgeven.

Ik kom na een lang afwezen, weer
Aan mijn Vlaanderen de ruste vragen.

Met vreugde komt de dichter naar Vlaanderen weer en dan nog naar het geliefde Denderland. Zoals vroeger in Ieper burgert hij zich snel in in het intellectuele en literaire leven van Dendermonde. Hij schrijft er een gedicht in het dagboek van Mevrouw Périer (letterkundige evenals haar echtgenoot) ; Florimond Van Duyse componeert een melodie voor een van zijn gedichten ; hij is medewerker aan De Gazette van Dendermonde en publiceert er o.a. een novelle in : *De Wals op het IJs.* Het is in dit weekblad dat hij nogmaals zijn voordracht van het Leuvense congres van '69 laat verschijnen, onder de titel : *Het Vlaams in het Leger.* De tekst verschijnt als « feuilleton ». Een feuilleton met een kwalijk staartje voor de auteur ! Citeren we als aanloop een onschuldig bericht in De Vlaamse Kunstbode van 1876 : « Met bijzonder genoegen vermelden wij dat onze geachte vriend en medewerker luitenant Vande Weghe tot kapitein werd bevorderd. Ofschoon hij ten gevolge dier benoeming voortaan de Waalse stad Bergen (in plaats van het Vlaamse Dendermonde) bewonen zal, toch blijven eigen taal en kunst hem nauw aan 't hart liggen. Geen twijfel ook of hij zal onze lezers voort nog van tijd tot tijd met een steeds welkome dichterlijke bijdrage verrassen. »

De overplaatsing naar Bergen was echter niet toevallig. Het was een straf voor zijn vlaamsgezindheid. Het hele verhaal lezen we in een brief van 1899 aan Edw. Peeters (die aan Vande Weghe raad gevraagd had i.v.m. de Nederlandse krijgstaal. Peeters vertaalde de reglementen van de burgerwacht). De oude majoor schrijft over het incident met goedmoedigheid en humor maar we mogen gerust aannemen dat op het ogenblik zelf de hele affaire hem diep gegriefd heeft :

Over mijn « lettre de réprimande » kan ik u niet meer zeggen dan hetgeen ik u reeds schreef : in 1869 legde ik een der grootste taalgrieven bloot welke alsdan voor de Vlamingen bestonden. Maar dan had men nog andere katten te geselen : men was wel enigszins verwonderd dat die klacht door een mens uit het leger zelf gedaan werd, doch daarbij bleef het, en Minister Renard liet alles gelijk het bestond.

In 1870 nam Frans De Cort in zijn tijdschrift voor onderwijs « De Toekomst » het grootste deel mijner voordracht op en de toenmalige Minister Guillaume bleef jegens of tegen mijn schrijven even zo stom als een karper. Dan, in 1875, toen ik te Dendermonde in garnizoen lag, liet ik in feuilletons heel het stuk in De Gazette van Dendermonde en in De Lokeraar verschijnen. Nu kwamen mijn klachten meer onder het volk en ging de kat op de koord. Ik had stellig de militaire school, de Pupillenschool en de regimentsscholen niet gespaard, waar alles op zijn frans geschoeid bleef alsof er geen Vlamingen in de gelederen bestonden. Zeker overste meende mij « par zèle » aan de Minister Thiebauld te moeten aanklagen « pour dénigrement contre l'armée et son organisation ! ». Men vroeg mij om uitleggingen. Die uitleggingen stonden in mijn schrift en waren te gegrond om ze te loochenen ; maar men vond ergens een oude wet welke de officieren verbiedt, zonder voorafgaande toelating, iets over het leger te schrijven. Ik had het « silence dans les rangs ! » vergeten, en ware ik geen kerel geweest die nooit een dag arrest gedaan had, men zou mij wel naar Diest kunnen sturen hebben. Doch ik kwam er nog matig van af : ik moest in die tijd kapitein genoemd worden en sieur Thiebauld verplaatste mij naar Bergen, daar ik Gent voor mijn nieuw garnizoen gevraagd had. Vooraf had ik mijn bedreigingsbrief gekregen : men heeft mij gezegd dat toen de Minister die brief tekende, hij uitriep : il n'a qu'à faire du flamingantisme au Borinage avec ses amis Michiels, Delpire et d'autres lapins de ce genre. Ik liet later dit stuk eens aan vader Conscience lezen, die mij toelachte en zei : dat is een diploomke van moed ; ik zou het in een kaderke laten lijsten, waarover gij later uw kruisken der Leopoldsorde kunt hangen. Zo is het geschied. Ik heb sedert geen krijgsklachten meer geschreven, en mij tevreden gehouden met een zestal dichtbundels en enige novellen in ons Vlaams wereldje te zenden.

Een zestal jaren verblijft hij in Bergen. Tussen '82 en '87 dagtekent hij gedichten in Charleroi (waar hij zeker is in '83), in Beverlo, in Antwerpen. De laatste jaren van zijn carrière brengt hij door in Antwerpen maar het is niet duidelijk wanneer hij er definitief aankomt, alleszins ten laatste in '87, misschien vanaf '84.

Voor heel de periode '76-'89 zijn we bijzonder schaars ingelicht over zijn leven, en slechts louter anecdotisch. De dood van zijn jongste broer in '76, en twee jaar later die van zijn goede vriend Pieter Arents, de kunstminnende notaris. Op de rugzijde van een verkleurde foto, een nieuwjaarswens uit Charleroi aan een nichtje in Haaltert. Een vers in het feestalbum van Mevrouw Van Ackere (Maria Doolaeghe) bij de viering van haar tachtigste verjaardag, waarop hij aanwezig was. Een persoonlijk drama van zijn geliefde zus Rosalie. Elk jaar een nieuwjaarsgedicht opgedragen aan het Toneel- en Letterkundig Gezelschap Voor Taal en Vrijheid in Aalst (Vande Weghe had nauwe relaties met de *wakkere flaminganten* van het *fransvolle Aalst.* Het gaat natuurlijk om de liberale flaminganten, de mensen van Taal en Vrijheid, van de liberale werkmanskring Vooruitgang door het Werk ; hij is literair medewerker aan de liberale krant De Dendergalm). Een feestelijk kermisdiner in Haaltert, waarover de weemoed hangt van de herinnering aan zijn vriend Pieter. Een dankwoord aan zijn Vriend Coopman. Belangstelling voor de actualiteit zoals het bezoek van de Nederlandse vorst de 20e mei '84 en de grote Breydelfeesten te Brugge in '87.

Literair gezien is de belangrijkste gebeurtenis uit deze periode de uitgave van zijn vierde bundel *Het Leven Door (1886).* In 1888 verschijnt de novelle *Voor het Ongeluk geboren* in de Dendergalm van Aalst. (Het is de enige novelle die bewaard bleef dank zij een latere publicatie in de Kunstbode).

Vande Weghe gaat met pensioen op 25 maart 1889. Vanaf de volgende dag is hij ere-majoor. Hij woont voortaan in Laken, Stefaniastraat, 63. De laatste tien jaar van zijn leven zullen de vruchtbaarste zijn en hij schrijft nu zijn beste gedichten.

In 1891 verschijnt de eerste reeks *Verzamelde Gedichten.* Het gaat om een herdruk van *Eerstelingen* aangevuld met een « *dertigtal nieuwe stukken* » (volgens de rubrieken ingelast tussen de teksten van *Eerstelingen*). In de prospectus brengt zijn uitgever, A. De Schepper, hulde « aan de vrijzinnige zanger onzer Dendergouwen » en wijst erop dat de dichter vroeger officier bij het leger was en zo « werd dan menig stuk tot een gunstiger gelegenheid om te verschijnen, van kant gelegd ». Vande Weghe had zijn les geleerd en was voorzichtiger geworden ! Nochtans is de opmerking enkel van toepassing op een paar gedichten die aan politieke problemen raken.

De tweede reeks *Verzamelde Gedichten* ziet het licht in 1893 en is opgevat zoals de eerste : een herdruk van *Denderlover* met een dertigtal nieuwe gedichten. De prospectus die De Schepper reeds eind '91 verspreidt is natuurlijk een vorm van publiciteit maar toch lijken een paar zinnen me het citeren waard : « Als zanger der verleidelijke Denderstreek verwierf de dichter reeds vóór twintig jaar een schone naam.

Zo zingt hij heden vrijzinnig voort.

De poëzie van Vande Weghe stroomt uit het hart en ademt een vaderlandse

(lees : Vlaamse) geest. Zij boeit door de echte volkszin waarmede zij bezield is. »

Het is ook in '93 dat zijn laatste novelle *Voor een Goudstuk* verschijnt in De Lokeraar (zusterblad van De Gazette van Dendermonde).

In 1895 komt een nieuwe verzenbundel uit : *Nagras.*

In datzelfde jaar sterft zijn vrouw, die hij op latere leeftijd huwde. Het was voor hem een groot en stil verdriet. Troost vindt hij vooral in de genegenheid van zijn zuster Rosa en haar dochter Maria, die dicht bij hem zijn. Zijn vreugde in de poëzie en in de vriendschap. Sommige vrienden draagt hij ten grave en hij schrijft voor hen een afscheidsgedicht, waarvan de strofen zijn als zovele *smartvolle tranen.* De levenden blijft hij trouw. Een van hen, de dichter Karel Bogaerd, woont ook in Laken en zal weldra zijn afscheidsgroet lezen bij het open graf van Victorien Vande Weghe.

Wie is Veronika
Die der wang mij 't zweet komt drogen ?

Sinds een paar jaar gaat de dichter nog weinig naar Haaltert. Als hij er dan toch is, doolt hij 's avonds, alleen, doelloos, door het dorp, gedreven door een onweerstaanbare *zieledrang.* Geen oog heeft hij nu voor al het mooie van het zo geliefde paradijs ! Hij wordt gekweld door de obsessie van het verleden : *O grijze vrouw, gij heet herinnering !* Hij weet maar al te goed — want het is het eeuwenoude thema van alle poëzie — dat *wat is voorbij niet meer kan wederkomen.* Maar nu hij hier als oude man *'t dorpje op en neer* strompelt, wordt hij overrompeld door de wetenschap dat de magie van de woorden niet langer vermag de bittere werkelijkheid te omfloersen. Het is voorbij, weg, ze zijn dood — zij is dood. Verwijzing naar een groot geheim van zijn leven... Hij is een vreemdeling hier, hiér is hij nooit geweest :

's Avonds in de maneschijn
Dool ik henen door de straten
Schijnend mij een zandwoestijn
Door de hemel zelf verlaten.

Schijnend een Calvarieberg,
Waar slechts passiebloemen geuren
En waar dorens, struik en heg
Meer mijn wond nog openscheuren.

Wie is de Veronika
Die der wang mij 't zweet komt drogen ?

Een kreet van machteloosheid ! Verder kan men niet gaan in de ellende van de ondraaglijke eenzaamheid... Plots bevindt hij zich op het kerkhof en te midden van al zijn doden komt hij tot zichzelf. In het licht van de maan ziet hij hoe de Gekruisigde met open armen voor alle mensen om vergiffenis bidt. Langzaam maakt hij het Teken dat moeder Coleta hem aanleerde — en keert dan

terug naar de wereld, naar Laken, naar het leven, het werk en de strijd van elke dag. Maar de grijze vrouw geeft het niet op. Soms, als hij even uitrust op een bank in het park of als hij laat op de avond de pen neerlegt, drijven zijn gedachten weer — steeds weer — naar het verre dorp, naar zijn kinderjaren en zijn jeugd, die altijd verder wegglijden in *de kuil* van de vergetelheid. Met een bijna panische ontreddering geeft hij er zich telkens weer rekenschap van dat het verleden onstuitbaar wegzinkt achter de horizon van het leven. En telkens opnieuw doet hij de onmenselijke — en hopeloze — inspanning om het oude geboortedorp, met alles wat er was, vast te houden, het te behoeden voor de val in het Niets :

O zalig oord, ginds in het loof verdoken,
U roep ik soms nog voor mijn moede geest,
Met beelden die steeds ver en verder spoken,
Verdwijnend dan, of gij niet waart geweest.

Onwillig, 'k wil soms door die nevel staren
Alsof een nieuwe zon nog voor mijn blik
Het needrig dorpje uit de smook kon klaren —
En 'k breek dan los in martelend gesnik.

Tot eens de dood 't verlangend harte brak.

Op 23 september 1899 schrijft hij zijn laatste brief aan Jan Bouchery. In verband met de nieuwe verzenbundel die hij gaat publiceren, zegt hij : ... *het zal misschien het laatste werk zijn dat ik zal uitgeven.* De 1e januari 1900 wenst hij ons voor de laatste maal *Zalig Nieuwjaar* met humor en ernst :

Ik bied mijn nieuwjaarsgroet thans in een paar sonnetten,
Want 't is de mode nu, dat voor een feestgedicht
Men 't oude spoor verlate en volge nieuwe wetten,
Zo niet wordt nimmer liefs op rijm nog uitgericht.

Ik volg die nieuwigheid, want 'k wil volstrekt beletten
Dat thans mijn beste wens, gestand aan oude plicht,
Geen gouden zegekroon op 't eind' der eeuw zou zetten,
Die moe van burgertwist bijna op sterven ligt.

Voorzegging heeft de Heer de dichterschaar gegeven,
En is het bij belofte en wensen soms gebleven,
Toch blijft de hoop ons steeds en het vertrouwen lacht

Aan ieder hart dat klopt voor deugd en burgerplichten,
Dat op het puin der eeuw een nieuw gebouw wil stichten,
Waar vrede en rust zal heersen voor het aards geslacht.

Drie maand later, de 13e april 1900, om vier uur in de namiddag, ontvangt Karel Bogaerd van zijn zieke vriend Victorien het volgende briefje :

Vriend Karel,

Doe mij 't genoegen deze eerste drukproef van mijn nieuwe dichtbundel eens na te zien ; ik heb beproefd het zelf te doen, maar het gaat niet. Laat mij dus op u rekenen voor verdere verzorging.

Karel Bogaerd vertelt verder : « Een half uur later zond ik hem de verbeterde drukproef terug ; het was alsdan half vijf en om vijf uur stond ik aan zijn bed, waar hij, met de proef in de hand, kalm en rustig lag ingesluimerd... om niet meer te ontwaken ».

*
**

Maar den of eik, die groeit ginds in de hagen,
Wordt eens geknot, ten gronde neergeveld,
Wis uit zijn tronk zal men de planken zagen
Waarin de vriendenschaar naar 't dodenveld
Mij arme dromer — uitgedroomd zal dragen.

In 't zelfde gras, waarop ik duizendmalen
Te dromen zat van 's levens lief en leed,
Te luistren zat naar 't lied der nachtegalen,
Daar staat de graver met zijn spa gereed
Waar 't kille lijk een morgen neer zal dalen.

Mijn lied, de vriendschap en de liefde

HET STREVEN VAN EEN MENS EN DICHTER

Wanneer Jan Bouchery in de Vlaamse Kunstbode een laatste hulde brengt aan de overleden medewerker van het tijdschrift, resumeert hij de menselijke kwaliteiten van Vande Weghe in deze zinssnede : « de brave man, wiens eenvoudigheid zijn dienstvaardigheid evenaarde ». Een jaar later schrijft E. Van Langenhoven een recensie van zijn laatste dichtbundel en begint zijn tekst met dezelfde woorden : « de brave man die Winterlover dichtte... » Het is geen toeval. En er is geen zweem van neerbuigende bijbedoeling in die uitdrukking. Ze spreken gewoon van een echt BRAVE MAN, uiteindelijk nog altijd het mooiste compliment dat men iemand kan maken. Bouchery onderstreept verder zijn « rechtschapenheid » en « de edelheid zijner inborst » ; wat Van Langenhoven het meest treft is zijn « rechtzinnigheid ».

Men mag zich dus niet vergissen ! Zijn nederigheid en zijn eenvoud, zijn dienstvaardigheid hadden als bron maar ook als grens zijn fierheid, zijn oprechtheid, zijn vastberaden zelfverzekerdheid in gedachte, handel en wandel. Hoe zelfbewust klinkt zijn vers, met een beetje zelfspot tegenover zijn eigen jeugdige overmoed — maar ernstig in de grond :

Verwaten, koen en onvervaard
Hoe fier zijn niet mijn gangen ;
De weg schijnt breed en groot is de aard' :
Zo wijd, zo breed is mijn verlangen.

Met Vande Weghe kon je het niet op een akkoordje gooien, als het ging om wat hij als essentieel aanzag. Dat dit hem niet altijd in dank werd afgenomen maakt hij ons duidelijk in een lang gedicht *De Dichter.* Wie openlijk uitkomt voor zijn mening, niet huichelen wil met *kerk- of priestermacht ;* wie zich onbuigzaam verzet tegen de tijdsgeest *die niets dan 't stof aanbidt en 't gouden kalf ten troon ;* wie als enige leidraad en als opperste doel de gewetensvrijheid roemt ; wie aan niemand vraagt of hij rijk of arm is maar alleen het hoofd ontbloot voor de eerlijkheid en de knie buigt voor de kennis — die verliest vrienden en maakt zich vijanden, die *wordt door vriend- en vrouwenmond veracht.* Toch zal hij niet buigen. Een beetje eenzamer vecht hij voort, onkwetsbaar in zijn zekerheid :

Ik vrees der wereld hoon, noch nijd, noch laster,
Mij tergt de twijfel en de wanhoop niet ;
'k Geloof in 't werk, in kennis die mij vaster
Doen hopen op der toekomst wijd verschiet.

En de echte vrienden blijven.

Er is ook de vreugde die men vindt in de schoonheid van de wereld en in de schoonheid van de poëzie. Vande Weghe was ongetwijfeld (vele verzen getuigen ervan) een groot liefhebber van lange wandelingen, die zich thuis voelde in velden en bossen : *Ik voel me groot in 't midden der natuur.* Van lieverlede verwijdt zich zijn natuurgevoel tot een religieuze beleving : *Het lichaam blijft om-*

laag, de ziel dwaalt hoog. Hier beleeft hij de diepe eenheid met de Schepping en haar Oorsprong :

En wij die thuis niet bidden konden
(...)
Wij baden in.der velden midden.

In die eenheid met het Leven, die de geest verwijdt en de ziel overweldigt, ziet hij tot zich *het beeld der hope komen.*

En heel het grootse en verhevene schouwspel van de natuur is een gratis geschenk aan de mens. Zoals de leeuwerik die dankt voor een zonnestraal,

Zo zou elk mensenhart ook moeten wezen.
Dat zoveel goeds hier ongekocht geniet.

Terug van zijn fikse wandeling duikt hij onder in zijn *boekencel,* leest urenlang zijn geliefkoosde dichters of grijpt zelf naar de pen, probeert in verzen te verklanken wat hij die namiddag zo diep aanvoelde in het open veld, schrijft een schalkse strofe voor zijn fictieve vlam Grietje, of snikt zijn medelijden uit met de ellende van de ontelbare sukkelaars, maar blijft dromen, vol hoop en moed, dat het eenmaal voor elkaar zal komen : ééns zullen alle mensen het inzien, ja, ééns zal de leeuw hooi eten met het rund...

Maar wie uren ronddwaalt door veld en wei en soms in diep gepeins minutenlang te dubben staat voor kikkerdril — die wordt scheef bekeken als een buitenbeentje, die is niet goed snik :

Omdat hij uren lang ging in de velden dromen,
Bespieden dier en plant — der schepping werk en gang,
Daarom had vaak zijn oor dit schimpend woord vernomen :
« De wereld kent hij niet, en zijn gemoed is krank ! »

En wie steeds maar bazelt — en dan nog in verzen ! — over rechtvaardigheid en vrede, over broederliefde, die is voorwaar *stapelzot* en men grinnikt achter zijn rug of in zijn gezicht :

Uw verzen zijn slechts praat van oude wijven
Wier donker brein gezonde rede mist.

Geloof maar niet dat Victorien voor dat alles superieur onverschillig geweest is. Soms overmant hem de smart, plots overvalt hem een vage angst. Het *wordt donker in zijn gemoed.* En zoals een kind in het donker luidop zingt om zichzelf te bemoedigen aan de klank van zijn eigen stem,

Zo zing ik ook in de duisternis
Om te vergeten mijn smarte
Al is mijne stemme noch zoet noch fijn
Toch jaagt ze de angst uit mijn harte.

Een eenvoudige verwoording van de bevrijdende kracht van het schrijven.

Victorien Vande Weghe : denker en gevoelsmens. Een rusteloze geest die zonder aflaten de werkelijkheid in zich opneemt en analyseert, een geest die in voortdurende dialoog met de (soms ontstellend sombere) realiteit zoekt naar grond en oorzaak van het vaak gruwelijke menselijke bedrijf. Maar dit denken, alhoewel sterk rationalistisch, is niet de koele benadering van de objectieve waarnemer. Het gevoel overspoelt in heftige golven de dam die de onbewogen toeschouwer in principe scheidt van wat hij observeert. Dit dualisme leidt onvermijdelijk tot innerlijke spanningen en conflicten... Rechtlijnig denker en gevoelsmens : een op het eerste gezicht radicaal intellectualistisch vertrouwen in de almacht van de ratio, maar dat onophoudelijk doorkruist wordt door medeleven, medelijden, gevoel dat zich beweegt op de scheidingslijn van het sentimentalisme. Gevoel en rede zijn natuurlijk het eigene van elke mens, maar waar ze in extreme vorm verenigd zijn in éénzelfde menselijk wezen vormen ze de ideale combinatie om iemand, althans periodisch, ongelukkig te maken. Toch schijnt Vande Weghe niet ongelukkig te zijn geweest. En alleszins was hij een rustig mens. Ja, zo komt hij uit zijn werk te voorschijn : een rusteloze — maar geen onrustige — geest in een rustig mens. De latente of uitgesproken contradictie van zijn wezen heeft hij weten op te lossen in een harmonie op een hoger vlak, langs een katharsis die zich heeft gerealiseerd door de eminent filosofische aanvaarding van de onvolmaaktheid van mensen en dingen :

Ik ben geduldig, Heer, en nooit een vloek
Tot U, om U, is mijne lip ontvallen.

Het klinkt als de echo van Jezus' gebed in de Hof van Gethsemane :

(...) Heb mededogen
Met 't Kind des Mensen aan de stof geklonken.

Deze aanvaarding is geen abdicatie — geen moedeloze gelatenheid of steriele berusting. Zelfs als de oude dichter steeds vaker en langer gaat mijmeren bij een afgelegen vijver, ver van de wereld, uitgelezen oord om *'t afgesloofde gemoed des denkers* tot rust te brengen — nooit breekt hij de draad die hem verbindt met het leven. Steeds weer breekt zijn oude Droom door, onverwoestbaar, hoe luttel ook er van werd verwezenlijkt. Nog op zijn sterfbed houdt hij zijn Droom gekneld in zijn dode handen. Want hij had de opperste deugd bereikt, die van het Geduld. Hij wist dat het Rijk Gods een zaak van lange duur is, dat elk ogenschijnlijk failliet ook zijn zin heeft in de Geschiedenis van de Mensheid, die zich slechts langzaam voltrekt — tot de uiteindelijke Voltooiing ?

... Gedachten hoog als bergen, sterk als graniet en diep als wouden...

Wie de volledige werken van Vande Weghe doorneemt, heeft als globale indruk dat hij in hoofdzaak te maken heeft met een schrijver van gedachtenpoëzie (alhoewel dat woord me niet volledig bevredigt want ik vind dat het onwillekeurig de bijgedachte oproept van dorheid of zelfs van saaiheid). Zoals het tij van de zee komen de grote thema's met een obsederende regelmaat terug, in de voorzangen, in een lang gedicht, in een sonnet, in een strofe of een paar verzen. Het verval van Vlaanderen en zijn volk, de materiële en geestelijke ellende van de gewone mensen, de verknechting van het geweten door het fanatisme van de klerikale dwang, de gruwel van machtswellust en oorlog, het sectarisme, het vooroordeel, de hebzucht — en hun tegenpolen : strijd voor de heropstanding van het geliefde land, volksverheffing door onderwijs, het licht van de rede dat aan iedereen toont wat recht en plicht is, de leer van de « zoete Jezus » die later vervormd werd door een onverdraagzame Kerk, rechtvaardigheid, eerlijkheid, broederliefde. Het gebeurt niet zelden dat de dichter, in een gedicht over zijn dorp, zijn jeugd of om het even welk ander onderwerp, afglijdt naar bespiegelingen over de ideeën die hem zo nauw aan het hart liggen of scherp uithaalt naar diegenen die hij verantwoordelijk acht voor de verafschuwde kwalen van de samenleving. Kwantitatief zijn de ideeëngedichten op verre na niet het talrijkst maar de inhoud ervan dringt zich op aan de geest van de lezer omdat hij weerkeert van bundel tot bundel met het ritme en de intensiteit van een bezwering. Naast de gedachtenpoëzie vinden we vele gedichten waarin Vande Weghe de klassieke onderwerpen van alle poëzie, en van de 19e eeuwse poëzie in het bijzonder, bezingt — met koren en kaf, meer kaf dan koren wellicht, maar toch met enkele handvollen gerijpte korrels... Blijven we voorlopig bij zijn ideeën. Het is geen gemakkelijke opgave die uiteen te zetten in klare schuifjes. Het is trouwens in zekere mate te kort doen aan hun diepte en aan de innerlijke samenhang ervan ; niets is los te maken van het overige : flamingantisme, liberalisme, antiklerikalisme, sociale bekommernis, diep-religieuze opvatting van het leven — het zijn in zijn denken evenveel aspecten van het allesomvattende begrip : REDE. De Rede leidt tot rechtvaardigheid, universele broederlijkheid en vrijheid.

Want lang zijt gij het moede, o land,
De dienaar van de Waal te blijven

De domme dweepzucht heeft, o land,* (...)
Uw volk tot laffe knechts herschapen.

Wanneer Victorien bij het leger gaat, komt hij in een wereld terecht die van top tot teen verfranst is. Bij zijn tijdgenoten dwong het bewondering af dat hij « levende in een geheel verfranst midden, geheel en al zijn vlaamse aard, zijn eigen zelfstandigheid, zijn onwankelbare overtuiging » trouw bleef. Samen met L. Van Acker, A. De Vos (Wazenaar) en A. Muny vormt hij de groep witte raven, de enige overtuigde Vlamingen in het officierenkorps. Regelmatig worden ze geprezen in dag- of weekbladen.

Vande Weghe is een correct en gedisciplineerd militair. (Een familietraditie wil dat hij op het einde van zijn carrière speciaal door de koning ontvangen werd omdat hij tijdens zijn loopbaan geen enkele straf had opgelopen). Maar de complete miskenning van de Vlaamse taal in het leger is hem een pijnlijke doorn in het oog :

'k Min des legers tuchtgarelen,
Die te dragen is me een spelen ;
Maar wat mij hier kan vervelen
En mij bitter smaakt als gal :
't Is dat hier nog vlaamse zonen
Eigen taal en zeden honen,
Ja, zich steeds als vijand tonen
Aan ons heilig Vlaams vooral !

Let er wel op dat hij het hier vooral gemunt heeft op de Vlamingen die hun vlaming-zijn verloochenen. Hij komt daar meer dan eens op terug :

De Vlaming werd door eigen broers verraden
Terwijl zijn taal voor die van 't Zuiden zonk.

Dat zijn vlaamsgezindheid in het leger hem niet wel bekomen is, weten we al. Maar vanuit zijn « ballingsoord » Bergen roept hij uitdagend onder de neus van de minister :

Gaat zo voort, met vaste schreden,
Vrienden uit mijn Vlaandrenland.
Ver van U, ja, ben ik heden
Maar 'k blijf immer flamingant !

Het is echter zeer de vraag of de minister De Vlaamse Kunstbode las.
Zoals talloze tijdgenoten schrijft Vande Weghe talloze gedichten ter verheer-

lijking van het Vlaamse verleden. Dat was duidelijk een must. We vinden hem op alle slagvelden en waar er ook maar iets te gebeuren valt. De brave man, die zonder twijfel zijn raam opende om een wesp buiten te laten in plaats van ze te doden, zwaait vervaarlijk met zijn knots, verbrijzelt de schedels van de Leliaards en stapelt hun lijken op elkaar, dat het een waar genoegen is dat aan te zien. Een rasechte Klauwaard die overduidelijk behoort tot het volk *dat slechts voor God maar voor geen vorsten knielde.* Vooral niet voor de Franse. Hij laat de heer van Popenrode weten dat er miserie op til is want Artois rukt op naar Vlaanderen. Popenrode roept de Aalstenaars samen, springt in het zadel, geeft zijn vrouw een zoen, snelt naar Kortrijk, *kapt en kerft* er drie volle uren aan de zijde van Jane (voor de versmaat) Borluut, snelt naar Aalst en geeft zijn vrouw een zoen ! Alleen begrijpt men niet goed dat Popenrode *drie dagen en drie nachten* moest *snellen* om in Kortrijk te geraken, en evenveel om weer thuis te komen. Zelfs de verplichtingen van maat en rijm verschaffen hier geen opheldering... Het is natuurlijk te gemakkelijk om over zo'n gedicht te ironiseren. Indien Benoit of Antheunis er een mooie of manhaftige melodie voor geschreven hadden, zouden we het misschien nog met ontroering zingen. Trouwens, zelfs in dit register, schrijft Vande Weghe enkele leesbare strofen.

Talrijk ook zijn de gedichten die hij wijdt aan de verheerlijking van de moedertaal. Het taalrecht moet de Vlaming helpen redden uit zijn vernedering. Met Prudens Van Duyse gelooft de dichter rotsvast dat de taal gans het volk is. Hier treft hij vaker de juiste toon, zo bijvoorbeeld wanneer hij klaagt :

En toch bestaat er nog een volk
Wis 't enigste op deze aard',
Dat eigen taal, der ziele tolk,
En eigen recht en aard
Verknechten laat, er niet meer let
Op wat het vroeger was.

of de franskiljons gispt :

Wanluidend langs het Scheldestrand
Daar wordt een kreupel Frans gesproken.

Een merkwaardig, speels gedicht *In 't Stille Bos* verhaalt hoe de merels daar vroeger leefden, vrijden en liedjes floten, alles volgens eigen aard en zeden. Zo wat een goeie halve eeuw geleden verschenen daar vreemde merels uit het Zuiden, eisten de beste plaatsjes in de bomen en floten een zang die men er vroeger nooit gehoord had. En zo verloren de oude merels hun fierheid en hun zang — want uit zwakheid of uit eigenbaat wilden ze de vreemde merels ter wille zijn. In de laatste strofe wordt de toon ernstiger en in het laatste vers twijfelend en weemoedig :

Van 't oude ras blijft nog een aantal over
Dat wederwil het liedje van weleer ;
Hardnekkig duurt de strijd thans in het lover...
Maar zegepralen, o, wanneer, wanneer ?

Het verval van het Vlaamse volk is niet toevallig. Vande Weghe, een man met ruime intellectuele nieuwsgierigheid, heeft steeds een grote belangstelling gehad voor de geschiedenis van de mensheid in het algemeen en voor die van zijn land in het bijzonder. Deze historische interesse was algemeen bij de Vlaamse schrijvers. Hij onderkent duidelijk de geschiedkundige gronden van Vlaanderens ellende : de scheiding van de Nederlanden in de zestiende eeuw, die onze gewesten uitgeput en onthoofd achterliet ; het niet aflatende imperialisme van het *listig, rovend Zuiden* (Frankrijk), dat met Napoleon voor enkele jaren een eeuwenoude droom verwezenlijkte, dat volgens Vande Weghe één van de drijvende krachten was achter de tweede scheiding der Nederlanden in 1830, en dat tot 1870 een dreigende annexionistische politiek bleef voeren tegenover ons land.(De Duitse overwinning van 1870 werd door de flaminganten met opluchting begroet. E. Michels publiceerde in De Vlaamse Kunstbode een triomflied « Germania », dat door Benoit op muziek werd gezet. Ook E. Van Oye en A. De Vos verheerlijkten de grote gebeurtenis !) Maar in de tweevoudige scheiding der Nederlanden is de Roomse Kerk telkens de tweede schuldige ! De (Spaanse) *wolven* en de (Franse) *krassende raven* vonden in haar een fanatieke bondgenoot. Het *drieste Rome* folterde en verbrandde duizenden mensen liever dan gewetensvrijheid toe te staan. In 1830 dacht de Kerk uitsluitend aan haar machtspositie en offerde er Vlaanderen aan op :

En de Kerk, die goede moeder,
Lijdend reeds langs alle kanten
Zag de invloed steeds verwoeder
Van het rot der protestanten.*

De *grote dwaling,* de *grote wandaad*

Toen Paap en Waal — het was ten jare dertig
't Vlaams erf verspeelden op de wisselbank

leidde de triomf in

Van franslarij en dweepzucht : dubbel vloekverbond !*

Het is hier niet de plaats om dieper in te gaan op de houding van de flaminganten tegenover België, Nederland, Duitsland, op het ideologische of politieke vlak. Dat verhaal is uitermate boeiend en vaak verrassend voor de Vlaming van onze tijd. Het vraagt een gedegen inspanning om, over een eeuw historische ontwikkeling heen, zich op hun standpunt te plaatsen en zich in te leven in hun interpretaties van de Vlaamse strijd. Hun ideeën en de evolutie ervan zijn omstandig ontleed en beschreven door uitmuntende specialisten in de geschiedenis van de Vlaamse beweging (Elias, Willemsen). De meesten betreuren de scheiding van Noord en Zuid maar aanvaarden de staat België, beschouwen België als hun vaderland en vragen niet om hereniging met het Noorden, wel om nauwe samenwerking op alle gebied. Zo ook Vande Weghe. De 20e mei 1884 verschijnen de vorsten van België en Nederland samen *op Brussels vreebalkon.* Dat is voor Vande Weghe een *Gouden Dag :*

Waalse zonen, Vlaamse meiden
Neerlands kinders, weet voortaan
Dat wij weer verenigd staan
Schoon besturelijk gescheiden.

Die strofe resumeert alles : het politieke feit België, de historische verbondenheid der Nederlanden, waarin het Franstalige gedeelte van België een volwaardige component is : *Waalse bergen, Vlaandrens velden* en *Hollands beemden.* Dat in zulke visie de aanwezigheid van Wallonië vroeg of laat tot haast onoverkomelijke haperingen moest leiden, die problematiek zag men voorlopig niet of ging men schroomvol uit de weg.

Van dát België dat men liefheeft en bezingt, verwacht men over het algemeen dat het de Vlaming het recht zou toekennen zijn eigen taal te gebruiken in het bestuur, het onderwijs en de rechtspraak — in feite de tweetaligheid van Vlaanderen. Maar ook dat is blijkbaar teveel gevraagd. En het zal duren, meent Vande Weghe,

Zolang, verslaafd, de kiezersbende
Blijft mannen naar de Kamers zenden
Die knikkebollen met de Waal !

En ook dát heeft een reden, want

De Kerk gebiedt, het volk gelooft,
Gehoorzaamt en verkwijnt.
(...)
Thans leidt u een zwarte bende
Naar 't verderf toe, naar ellende
En bastaardij :
't Oude Vlaanderen ligt op sterven.
(...)
Mijn Vlaanderen lief, wie gaat u thans
Herwinnen uit de dwang ?
Men fopt u met Latijn en Frans
Ik weet niet reeds hoelang.

Uit wat voorafgaat blijkt duidelijk dat voor Vande Weghe de Vlaamse strijd niet los te maken is van de strijd tegen de machtspositie van de Kerk. Trouwens, in heel het streven naar materiële en geestelijke ontvoogding van het gewone volk ziet hij de Roomse Kerk als de grote tegenstander. De Kerk wil het volk dom houden en is bereid Vlaanderen te verkopen om haar macht te handhaven en haar rijkdom te vrijwaren. Van haar hebben Vlaanderen en het Vlaamse volk niets te verwachten.

Men weet dat groepen flaminganten gepoogd hebben op het politieke vlak samen te werken, buiten het partijenstelsel om, in de gemeenschappelijke strijd voor het Vlaamse recht. Dat is mislukt, vooral door het optreden van Vuylsteke. Zijn analyse was dat de liberale flaminganten binnen de liberale partij

moesten blijven en proberen de partij te domineren. Zijn visie haalt het. Liberale en katholieke vlaamsgezinden zullen dus trachten — zonder veel succes — hun politieke invloed binnen de respectieve partijen te vergroten. De enen vereenzelvigen flamingantisme met liberalisme, de anderen weldra even beslist met katholicisme.

Vande Weghe is strijdend antiklerikaal liberaal. De Kerk heeft de leer van Christus ontkracht en verkracht. De dichter spuwt zijn misprijzen voor *bleke kwezels* en *luie paters.* Wat hij de clerus en de Kerk verwijt, is dat ze het geweten van de mensen onder dwang zetten — en gewetensvrijheid is voor hem de *moedervrijheid.* Maar de Kerk kent alleen fanatisme en onverdraagzaamheid, wat men in de 19e eeuw *dweepzucht* noemt. Dat is nu precies het tegenovergestelde van het *waarachtig gebod :* Broederliefde. Ze wil verstand en rede aan banden leggen, de geest tot slaaf maken en het blinde geloof opdringen : *Een wet is recht : der Kerke blind geloof !* Ze klampt zich krampachtig vast aan haar wereldse macht, op de eerste plaats de Paus, *de drievoudgekroonde grijsaard* in zijn *prachtig Vatikaan,* die zichzelf onfeilbaar waant. Ze preekt de armoede, leeft zogezegd *voor God alleen,* maar wentelt zich in de weelde en *doet niets voor 't algemeen.* Hebzuchtige pastoors zitten aan de voeten van de gekruisigde Heiland het geld van de offerblokken te tellen ! Het zijn herders die alleen bedreven zijn in het scheren van hun schapen, *gewijde kerkpilaren* die hun *schalen vol rakelen* — en als ze op de preekstoel klimmen is het niet om Gods goedheid te laten bewonderen, maar om *op de « maçons » te donderen !* En de bisschoppen zijn geen haar beter :

Moest thans de Heiland over de aarde reizen
Om na te kijken waar de apostelen huizen :
Hij vond ze slechts in hoge prachtpaleizen !

En in een ander gedicht :

Vergeefs dat Hij profeten en doctoren
En priesters uitzond om het Vrijheidswoord
Van pool tot pool de mens te laten horen ;
De apostel zelf, door pronk en praal bekoord,
Vergeet zijn Heiland in een stal geboren !

Opdat de Kerk haar macht zou kunnen behouden, moet het volk in *slaafs bijgeloof* worden gehouden. Dat begint op school : door *bekrompen godsdienstijver* berooft men de kinderen *van 't licht, van nodig geestesvoedsel :*

Men jaagt ze ter schole bij broeders en nonnen
Waar 't blinde geloof thans de waarheid verkracht

Het wapen is mateloos obscurantisme :

Wie spreekt van Rede, Wetenschap, Beschaving ?
— De Rede is 't Kruis, (...)
Der Kerke macht, gezag en steun en staving.

En zo komt het dat de dichter in Vlaanderen een *arm volksken* ziet *bloo en bang,* dat zo ontaard is dat het niets anders meer kan dan

Onder Romes knechten bukken, kruipen voor des pausen dwang.

Zijn antiklerikaal lied zingt Vande Weghe niet in eenzaamheid : de « radicale liberalen » (die over 't algemeen democratisch en flamingantisch zijn in tegenstelling tot de fransgezinde en conservatieve « doctrinaire liberalen ») en de vrijzinnige flaminganten, die bij dit radicalisme aanleunen, roepen van 's morgens tot 's avonds van de daken : de Roomse Kerk is een onding ! In 1858 schrijft J. De Geyter een anti-katholiek pamflet waarin hij stelt dat de geestelijkheid het volk misleidt en sinds vier eeuwen de oorzaak is van alle rampen. In 1874 dicht hij het beruchte Geuzenlied. Vuylsteke verwijt de Kerk dat ze het gezag van een vreemde paus boven de wetten van het land stelt en het blinde geloof boven de wetenschap. De Maere-Limnander zegt : « Voor mij groeit de onwetendheid aan in verhouding met het getal der vrije scholen ». De « ultramontaanse katholieken », die noch min noch meer de onderwerping van de staat aan de godsdienst en dus aan de Paus eisen, wakkeren het antiklerikalisme van de radicalen nog aan. Het « wettelijke » katholieke land (de cijnsvolksvertegenwoordigers) zijn overwegend « liberale katholieken » die de grondwet met de scheiding van Kerk en Staat aanvaarden. Politiek gezien betekent het ultramontanisme niet zo veel maar langs de clerus om bepaalt het grotendeels het gezicht van het Belgische katholicisme. De radicalen verwijten de katholieken in blok obscurantisten te zijn — ook, en nog meer, wanneer de Paus zich in 1878 klaar uitspreekt, voor wat België betreft, ten gunste van het stelsel van de grondwet. Het antiklerikalisme is trouwens het cement dat in de liberale partij radicalen en doctrinairen samenhoudt. De Grote Schoolstrijd staat voor de deur. Hij illustreert op frappante en tragische wijze de confrontatie tussen liberalen en katholieken, gereduceerd tot de allesoverheersende tegenstelling klerikaal - antiklerikaal.

Vande Weghe heeft een supplementair bezwaar tegen het beschouwende kloosterleven (vooral van vrouwen). Hij vindt dat onnatuurlijk. Voor hem is het een vlucht uit de werkelijkheid, vaak omwille van een (amoureuze) ontgoocheling of omwille van het ingebakken vooroordeel dat men er zo zekerder van is het eeuwige heil te verwerven. Een afhaken tegenover de natuurlijke verantwoordelijkheid van het leven :

De dochter geboren om moeder te worden,
Om kindren te winnen, zó God het gebiedt,*
Wil grager de pije des kloosters omgorden
En sterft in een celle van nijd en verdriet.

De verzen die Vande Weghe gewijd heeft aan de figuur en aan de leer van Jezus, *de zoete Jezus, de Goede,* behoren zonder enige twijfel tot het beste wat hij geschreven heeft. Er is een groot contrast tussen het verbaal geweld waarmee hij vaak de bedienaars van de eredienst te lijf gaat en de rustige, innige toon van de teksten waarin hij zijn ontroerde bewondering uitdrukt voor leven, leer en lijden van de Heiland. Het vrije hart heeft eerbied voor de *verheven zedeleer* van de christelijke godsdienst en het *beaamt zijn wetten.* Maar zo'n hart heeft geen paus of koning nodig als middelaar tussen mens en God. Het vindt Gods beeld in de eeuwige Schepping en samen met dat beeld het eeuwige en enige gebod : bemint elkander. Godsdienst is in wezen een persoonlijke relatie tot het Opperwezen en een verhouding van vriendschap en liefde tot de evenmens. Deze houding is diep-religieus en voor Vande Weghe was ze zeker de grondslag van zijn leven — maar voor hem sluit ze iedere binding uit met om het even welke georganiseerde vorm van cultus. Zijn deïsme (het aanvaarden van een Opperwezen, Schepper en Rechter, maar het verwerpen van elke openbaring) zal zelfs evolueren naar pantheïsme (alles is deel van en doordrongen van het Goddelijke Alles). Het is duidelijk dat in zo'n visie Jezus-Christus niét God is — wél Symbool en Voorbeeld, maar óók historische realiteit : één van de uitzonderlijke mensen — wellicht de grootste — die de mensheid de Weg hebben getoond, vaak ten koste van hun eigen leven.

Voor de priester die binnen zijn kerk het evangelie uitlegt en het erbuiten vóórleeft en zich verder niet bemoeit met wat zijn taak niet is, voor de kloosterzuster die haar leven ten dienste stelt van de evennaaste die in nood is, heeft de dichter niets dan lof. Zo in het gedicht *De Cholera* (1866) :

Gij kendet ze, die gasthuisnon, die zoveel nachten
Van spond tot sponde ging en troost en bijstand bood ;
Hoe zij in 't einde viel aan uitgeputte krachten,
En met een zaalge lach haar brekende ogen sloot.

En ginds die dorpspastoor, een eerbiedwaarde grijze,
Die zijne pastorij herschiep in ziekenzaal
Waar hij de lijders nam van 't kleine dorp, waar hij ze
Vertroostte in 't leed dat hij verzachtte door zijn taal ;

Waar hij met angstig hart bij 't ziekbed zijner schapen
God smeekt opdat Hij toch hun bitter lot verzacht' ;
En bidt voor hen die reeds zijn in de Heer ontslapen,
En bidt voor hen die daar de dood reeds wenkt en wacht.

Als men deze en andere strofen leest heeft men volstrekt de indruk dat de brutale antiklerikaal Vande Weghe heel wat gelukkiger zou zijn met de bekering van de Kerk dan met haar vernietiging. Wellicht vindt deze houding haar diepste verklaring in beelden uit de kinderjaren : de geborgenheid van de dorpsgemeenschap rond de kerk, de zang van de klokken die het hele leven stemming en regelmaat geeft, de faam van een of andere échte dorpsherder uit

het ronde, het vrome lied van zijn moeder Coleta, ver in zijn hoofd.

En wenend dwaalt gij om in deze poel van modder,
Waarin het kranke mensdom worstelt, kruipt en wroet ;
Waar de ikzucht, nooit verzaad, zichzelve als koninginne
Gekroond heeft, zuigt en drinkt des lijders zweet en bloed.

Voortdurend gaat de blik van de dichter naar de ellende van het gewone volk. Hoe deerniswekkend het leven was van werkman en *pachter* is genoegzaam bekend. Veel eisen de stakkerds niet :

Gij vraagt slechts brood voor kinderen en gade

en wat vuur in de haard als de ijzige winterkoude over het land komt. Wat deert het de armen dat er zo'n standenverschil is, dat de rijken en de machtigen elkaar bedriegen en verslinden voor goud — ze zijn tevreden als ze het hoogst noodzakelijke hebben voor hun gezin. Hun horizon is het lapje grond dat ze bewerken :

Eenvoudig hart, steeds onbewust van 't kwade
Der wereld, waar 't geweld zit op de Troon ;
Gij blikt op 't veld en vindt die wereld schoon.

of, in de stad, de overkant van het beluik :

Ginds waar de stedelien als mieren saamkrioelen
In steegjes donker, klein, waar licht noch lucht in schiet.

Maar vaak ontbreekt het onontbeerlijke. Dat is zeker het geval wanneer het werk stil ligt. Dan ziet men *een drom van arbeidloze sukkels* in de straten. Met een dode blik staan ze te staren naar de verlichte rijkemanswoning, half verborgen in het groen achter het ijzeren hek, en ze benijden de honden die een hok en eten hebben. Misschien, woont daar wel die steenrijke, *grijzende zuiplap,* die men bij valavond door de velden kan zien wankelen aan de arm van een twintigjarige schone ; of misschien die andere *uitgeputte grijsaard,* een berooide edelman, die zijn *kwartieren gehecht heeft aan het goud des handels* en een burgermeisje — een kind nog — gehuwd heeft : de echt van de *Hebzucht* en de *Hoogmoed.* Maar het zware hek blijft dicht en de honden kraken de laatste beentjes...

Nog erger is het wanneer de vader sterft en moeder alleen achterblijft met een stel kinderen. Zelfs voor het werkmansgezin dat nooit gebrek kende, is de dood van vader bijna onvermijdelijk het begin van ontbering en nood. *Johanna* woonde op de Keiberg in Haaltert en was er gelukkig met haar oppassende, werkzame man. Maar deze sterft, en ondanks al haar moed en sloven wordt de arme vrouw tenslotte gedwongen alles te verkopen en te gaan bedelen. Uitge-

put en afgetobd koopt ze het laatste beetje eten met de paar stuivers die ze kreeg voor haar mooie *blonde lokken.* Ze geeft het aan haar kinderen en sterft dezelfde nacht :

Van koude en honger sterven in dees' verlichtende eeuwe.

De grote schande van de eeuw van de Vooruitgang !
In een ander vaderloos gezin sluipen de kinderen op kerstmorgen uit het bedje en gaan op hun blote voeten over de koude vloer naar moeders bed om te vragen wat het Kerstekind heeft gebracht. Niet het Kerstekind is gekomen, maar wel de Dood. Wat rest er dan de wezen dan te bedelen ? En hoe vaak worden ze niet afgesnauwd : *hier geeft men aan de deur niet !* Voor velen betekent dit dat ze gegrepen zullen worden door het genadeloze raderwerk dat onontkoombaar leidt naar landloperij, misdaad of prostitutie :

Zo gaat het in de wereld : wij kenden ze, die weze
Die 's avonds door de straten, het hart vol schrik en vreze
Het stukje brood moest beedlen, dat luttel men haar gaf ;
Eens greep haar de vertwijfling : wat is de wereld laf !

De wanhoop sloeg haar neder : haar schoonheidsbloeme droeg ze
Op 't outer van de liefde. Met eer en schaamte loeg* ze*
Wen zij ons hare kussen, haar lijf en ziele gaf...
Slavin in 't land der vrijheid : wat is de wereld laf !

Een somber floers viel tussen de wereld en die droeve ;
Haar volgde de verachting tot aan de donkre groeve
Waarin 't verlepte lichaam dat ze ons ten beste gaf,
Terneerviel als een ondier... Wat is de wereld laf !

Ook *de moeder-dochter, van huis verdreven met een vloek,* en die met haar kind naar de stad is gevlucht, ziet vaak geen andere uitkomst meer dan de straat op te gaan. En het kan niemand een troost wezen dat de immanente rechtvaardigheid de (rijke) verleider laat sterven in vereenzaming en wroeging.
Alsof dat alles nog niet voldoende is, zendt het noodlot golven van tyfus en cholera over het volk en trekt een spoor van dood en leed door dorp en stad. Tientallen en tientallen worden naamloos begraven in de gemeenschappelijke groeve :

De doodklok bromt en zucht... de zwarte dodenwagen
Trekt langzaam door de straat in 't duister van de nacht ;
Het rouwgevaarte rolt, gevolgd door vriend noch magen,*
Naar 't eenzaam kerkhof heen waar d'open grafkuil wacht.

Zelfs in « gewone » omstandigheden is het leven van de werker een *Golgotha* waarop slechts *passiebloemen* bloeien. Hij drenkt de wereld *met zijn zweet en bloed.* En de vrouwen, *bleke maagden* of gekromde oudjes zitten *lange dagen en halve nachten* gebogen over de kantkussens :

In verdoken Vlaamse hutten
Waar men wrocht aan 't kanten bruidskleed
Heeft de tering reeds de kiemen
Bij het aadlijk loon gelegd.

Als men dit alles overweegt, is het licht te begrijpen dat velen *ten vreemde zijn geweken.*

*Dan zou uit Rede en Plicht de broederliefde sproeien**
En recht en plicht zou elk begrijpen in zijn lot ;
Dan zou elk kind der aarde in ieder kind der aarde
Een denkend Wezen zien — hetzelfde kind van God.

Het Vlaamse Volk kwijnt machteloos in *armoede naar lichaam en geest.* Voor de meerderheid is *het naamloos lijden een stiel* geworden — en uit gewoonte, uit menselijk opzicht, uit onwetendheid vooral, zien ze niet verder dan het (ingeprente) vooroordeel. De minderheid van uitbuiters, gedreven door hebzucht en geldgewin, houdt fanatiek vast aan haar schandalige voorrechten en deinst er niet voor terug ruw geweld te gebruiken zo dat nodig is.

Voor Vande Weghe is de diepe en laatste oorzaak van alle miserie de onwetendheid van het volk, *een smerig mos* dat op de samenleving drijft... De massa is *zwak, ongeleerd, maar niet dom.* (Hij maakt dus duidelijk onderscheid tussen « onwetend » en « dom ». Wanneer hij soms spreekt over de domheid van de massa bedoelt hij meer precies de onwetendheid). Hij verwacht alle heil van onderwijs en opvoeding. Algemeen stemrecht is niet essentieel, wél volksontwikkeling. (Dit ligt weer in de lijn van het denken van Vuylsteke die alleen redding ziet in de ontvoogding van het volk in vrijzinnige geest. Hij voegt er de specifiek politieke beschouwing bij dat algemeen stemrecht voorlopig alleen de positie van de katholieken zou versterken, gezien de druk van de geestelijkheid op de onontwikkelde massa). De echte oplossing ligt in *geestontslaving* (geestelijke ontvoogding), *beschavingslicht,*

De hefboom die het volk vrij uit het slijk zal tillen
Der domheid, waar het diep thans in verzonken ligt.

De kennis zal het rijk van de Rede vestigen en de Rede zal iedereen tonen wat zijn Recht is en zijn Plicht. Kennis leidt tot vrijheid. Kennis leidt tot bekwaamheid en zo tot gelijkheid. Een gelijkheid die fundamenteler is dan de zuiver gelijkmatige spreiding van materieel bezit. Want het standenverschil is natuurlijk. Maar ook de rijken moeten tot inzicht komen en begrijpen dat de onduldbare voorrechten van enkelen en het mateloze standenverschil onrechtvaardig zijn en moeten verdwijnen : de ene afgrond roept de andere op. Inzicht van de Rede bij iedereen ! Tot de werklieden zegt Vande Weghe : men kan zijn recht niet winnen door *ijdel straatgeblaf* of *ordloos botsen* (revolutie) want ook dat is *nutteloos strijden* van het *dom geweld.* (Het opkomend socialisme, dat

zich toen nog aanbood als marxistisch-revolutionair en anarchistisch, nog niet, of nauwelijks, aan reformisme toe was, vervult hem met afschuw : het is de hydra die alles gaat verslinden, als de *behouders* niet de nodige wijsheid opbrengen. Hij verenigt *Paap en Socialist* in zijn misprijzen als hij ziet op welke manier ze het volk zijn rechten en zijn plichten leren !). Alleen waar het licht van de Rede heerst groeit de ware Broederliefde, de enige duurzame oplossing van de sociale kwestie, dit *hangend vraagstuk onzer eeuw.* Kennis, Kapitaal en Arbeid (de arbeid die aan het volk *zijn eigenwaarde en zedelijke kracht* schenkt) gaan hand in hand, langs de weg van de Vooruitgang, de Toekomst uitbouwen.

Het Ware, het Goede, de Rede : begrippen die voor Vande Weghe volmaakt samenvallen en nóg een naam hebben : de Liefde.

Met een zweem van droefheid misschien omdat de Verlossing zó lang uitblijft, maar met de zekerheid van de Hoop, zingt de reeds oudere dichter, ondanks de vele ontgoochelingen, in een zich steeds vernieuwende geestdrift :

Kon ik 't zaad der waarheid vinden,
'k Ging ermee naar 't open veld :
'k Strooide 't rond langs alle winden,
Langs de hagen, langs de linden
(...)
Had ik 't zaad der Rede in handen
'k Lei 't in ieder mannenborst,
'k Reisde er mede door de landen
Waar en haat en nijd nog branden
In 't gemoed van volk en vorst

Bij deze schets van Vande Weghes sociale ideeën kan men een paar bedenkingen maken. Is zijn visie niet duidelijk intellectualistisch en zijn er geen sporen van sciëntisme en geen tekenen van ondoordacht Vooruitgangsoptimisme te onderkennen in zijn denken ? Intellectualisme is de filosofische doctrine die in de menselijke persoonlijkheid aan de rede de absolute suprematie toekent op de wil en de gevoelens. In feite herleidt men de mens tot zijn ratio die soeverein zijn handelen bepaalt. Een uiting van intellectualisme vinden we bijvoorbeeld in Socrates' morele rationalisme : hij stelt dat alle kwaad voortkomt uit onwetendheid. Het is klaar dat Vande Weghe alleszins in die richting denkt... Ieder intellectualist zal veel belang hechten aan onderwijs, dat de mens moet ontbolsteren van bijgeloof en vooroordeel, hem moet leren zelfstandig te denken, te vertrouwen op zijn rede. Vanaf de 16e eeuw speelt in dit proces de wetenschap gaandeweg een grotere rol. In de 19e eeuw dachten velen dat de wetenschap de uiteindelijke oplossing van alle problemen zou brengen (sciëntisme). Steunend op de wetenschap zou het mensdom op materieel en geestelijk gebied ononderbroken vooruitgaan (vooruitgangsoptimisme).

De oudere Vande Weghe, die sinds enkele tientallen jaren de maatschappelijke toestand en de gebeurtenissen in de wereld volgt, weet uit eigen ondervinding dat men niet te hoog van de toren moet blazen. Hij schrijft gedichten zoals *Vooruitgang* of *Geloven* die een vrij sceptische klank hebben : *Vooruitgang (...) zeg, hebt gij die taak volbracht ?* En ook : *Ik moét wel geloven...* ondanks al-

les wat er in de wereld misloopt. Maar hij blijft geloven, al matigt dit geloof zich vaak tot zijn meest discrete vorm, die van de hoop.

Dat Vande Weghes vertrouwen in de rede niet te verschrompelen is tot een intellectualisme, dat de menselijke psyche al te zeer vereenvoudigt, en dat zijn geloof in de vooruitgang van het mensdom niet te herleiden is tot positivistisch en materialistisch sciëntisme of naïef optimisme, zal blijken uit de analyse van zijn filosofische denkbeelden, verder in deze inleiding.

De Melkweg weende bloed door gans de hemel.

Het is Vande Weghe bespaard gebleven zijn land verwikkeld te zien in een oorlog. Maar de dreiging was tot 1870 voortdurend aanwezig en later, naarmate de eeuw haar einde nadert, wordt het *oude Europa* weer *ziek en zieker.* Rondom zich heeft hij tronen horen kraken en rijken zien ineenstorten : *Deze eeuw zinkt weg in ene zee van bloed.* De Duitse overwinning van 1870 doet hem niet juichen, zoals zovele anderen. Evenals in 1866 denkt hij alleen aan het onnoemelijke leed veroorzaakt door de grootheidswaanzin, de machtsdrang van de vorsten en de haat onder de volkeren. Wanneer het kanon buldert, *die klok van dood en smart,* sterven jonge mensen nutteloos en wordt het leven verwoest van ontelbare moeders, vrouwen en kinderen :

Doch geen dier verscheurt, dan uit nood, een ander :
Roem en hebzucht werpt het gewapend mensdom
Broeders op broeders !

Dat is zijn bedenking bij de grote triomf van Germaniës wapens !

Met afkeer aanschouwt de dichter *een wanbedrijf zo nimmer mens moest pogen.* Zelfs de natuur huivert en deinst terug : de leeuwerik vlucht ontsteld naar de wolken, het dier kruipt weg om zich te verbergen in *het diepe der wouden.* De kollebloemen zijn rood van het bloed der gevallenen — ze schreien bloed omdat de oorlog de mensen niet wijzer maakt, omdat hij nooit eens het definitieve einde van de haat is. Vrede is *wat nooit bestond.* Als men deze gedichten leest, voelt men pas hoe conventioneel de heroïsche worstelingen en moordpartijen op het Groeningeveld zijn. Daar knokken alleen abstracte Klauwaards tegen even abstracte Leliaards. Het zijn immers stereotiepe symbolen waarnaar de dichter onnadenkend en vanzelfsprekend teruggrijpt, zoals iedereen.

Met de dood in het hart stelt Vande Weghe vast dat kennis en wetenschap, die de uiteindelijke bevrijding van de mens moeten helpen brengen, altijd op de eerste plaats worden aangewend om grondiger te vernielen en efficiënter te doden. In zijn cantate *Krijg en Vrede* roept de Krijgsgeest uitdagend :

Al wat de schepping biedt tot welzijn van de mens
Keer ik van 't ware doel en dwing ik naar mijn wens.

Iedere glimp van hoop op wereldvrede wekt de oude illusie weer op. De Keizer spreekt het woord « ontwapening » uit en Vande Weghe schrijft een lang

gedicht, vol verwachting. In Den Haag is er een internationale conferentie : weer kijkt hij in spanning toe. Helaas ! Men heeft het er over maten en gewicht van wapens en munitie ! Een voorafbeelding van het schijnvertoon rond de beperking van strategische enz. kernwapens... Enkele maanden voor zijn dood richt hij zijn waardig protest tot de Engelse koningin in *God save the Queen :*

Men zegt dat gij geweend hebt, eedle vrouw
Gij, koningin van 't grootste land ter wereld (...)
Men zegt dat goud- en diamantendorst
Uw legers heenjoeg naar het erf der Boeren (...)
Wie had, mevrouw, dit moordplan ingericht ? (...)
Was 't bij uw volk dan slechts een huichlarij
Op rede en recht en vrijheidszin te bogen ?
Weg is zijn faam, zijn luister thans voorbij. (...)
Is 't om die gruwel dat gij weent en klaagt,
De hemel smeekt om meelij en erbarmen ?
Wis om 't gebed dat gij in 't harte draagt
Kan God wel U, maar nooit die krijg beschermen.

Zo groot was de afschuw van de dichter voor het oorlogsgeweld dat hij — vooruitlopend op moderne pedagogen — in een moraliserend gedicht de stem verheft tegen *Nodeloos Speelgoed,* soldaten en kanonnen, zwaard en trom, waarmee men de kinderen laat spelen.

Maar ook zijn denken over de geschiedenis van de volkeren en dus over de gewelddadige conflicten — want het geschiedenisboek is *met broederbloed op ieder blad bevlekt* — is in laatste instantie optimistisch. Zijn visie op de ontwikkeling van de geschiedenis is dynamisch :

Geschapenheid ! hervormen en vervormen
Niets anders was uw lot, en 't moet zo zijn ;
Want voor der eeuwen gang zijn woeste stormen
Zo vruchtbaar zelfs als kalme zonneschijn,
Die 't werk der Schepping meer en meer volvormen.

Altijd opnieuw staan profeten op, priesters van Rede en Recht, opdat de mensheid niet uit het oog zou verliezen het enige doel dat ze bereiken moét en zal : de Vrede, de Verbroedering der volkeren, de Liefde.

DEZE EEUW

Deze eeuw zinkt weg in ene zee van bloed,
In bloed en tranen werd zij eens geboren ;
Blijft Godes woord in 't menselijk gemoed,
In 's werelds aanschijn dan voorgoed verloren ?

Is Adams schuld dan nog niet uitgeboet,
En blijft de vloek steeds ruisen om onze oren ?
Deze eeuw zinkt weg in ene zee van bloed,
In bloed en tranen werd zij eens geboren.

't Is 't werk der mensen en, o God ! gij moet
Die smart aanschouwen en die klachten horen,
Alsof uw Liefdezonne door die vloed
Van rampen nimmer redestraal zal boren...
Deze eeuw zinkt weg in ene zee van bloed.

1900

TWEE GELIEVEN.

Uit De Vlaamse School, 1871, p. 85.
Illustratie voor « De Vrede », bij de cantate *Krijg en Vrede.*

In wat voorafgaat ziet men dat het denken van Vande Weghe niet op de eerste plaats praktisch of politiek is maar zich vooral situeert op het niveau van de speculatieve ideeën en van de filosofische beschouwing. Onverpoosd mediteert hij over de samenleving en de geschiedenis, over de mens, over het leven en de dood. De vraag naar de uiteindelijke grond van het zijnsmysterie vult zijn geest en duikt op in vele verzen. Naarmate hij ouder wordt krijgt deze zijnsproblematiek een ruimere plaats in zijn werk en formuleert de dichter duidelijker zijn metafysische denkbeelden. Ik zou dit willen illustreren aan de hand van twee gedichten, *Ongeloof* en *Stof en Kracht,* beide geschreven in de laatste vijf jaar van zijn leven.

ONGELOOF

O Heer, verwijt mij niet mijn ongeloof
Aan schrift en leer, uit faablen saamgeweven,
Dat een bestaan, gevloeid uit strijd en roof,
Door uwe wil aan de aarde werd gegeven.

Toch blijf ik, Heer, voor uw gebod niet doof
Van mensenmin in 't lieve, vrije leven,
Tot eens de macht des Wetens vull' de kloof,
Waarover domheid en geweld nog zweven.

Wat weet de mens ? Hij gist en dweept en raadt*
Van waar gekomen en waarheen hij gaat,
En kreeg daarom van U het vrije denken.

Maar stom blijft voor het pogen van zijn geest
Wat de eindloosheid zal zijn of is geweest...
Dat woord des raadsels wilt Gij niemand schenken.

Vande Weghe verwerpt elke rechtstreekse goddelijke openbaring en bijgevolg elke georganiseerde vorm van godsdienst. Wanneer hij Jezus ten tonele voert als heilsboodschapper in naam van de Vader, dan is dit symbool en beeldspraak. Want het Opperwezen spreekt alleen doorheen de natuur (Dat drukt hij uit in meerdere teksten). Maar Vande Weghe gaat verder : het deïsme aanvaardt nog het bestaan van een God die Schepper is van de wereld en de mens, en grondslag van de moraal. In dit gedicht echter wordt de aanspreking tot de Heer in wezen louter stijlfiguur, ten hoogste een vage rest van hoop dat de Heer er is : Dieu, si vous existez, sauvez mon âme, si j'en ai une. In werkelijkheid drukt de tekst uit wat de titel zegt : Ongeloof :

— de mens is overgeleverd aan zijn denken. En de redenerende ratio staat machteloos tegenover de vraag naar wat Pascal noemde « la fin des choses et leur principe », doel en oorsprong van het bestaande. Zuiver rationeel gezien moet men besluiten tot agnosticisme.

— de wet van het menselijk bestaan is « strijd en roof ». De dichter verwijst duidelijk naar de leer van Darwin. Om zich in stand te houden moet alle leven onophoudelijk doden. Dat dit leven een schepping zou zijn van een Alwijze en Algoede God is een contradictie die Vande Weghe niet kan aanvaarden. Hij verwerpt de idee van een Schepping en negeert meteen het bestaan van een Schepper : dit is ongeloof. (In andere gedichten ziet men dat, volgens Vande Weghe, al wie nadenkt over het probleem van het menselijke lijden, voor dezelfde contradictie te staan komt. De problematiek van het lijden heeft altijd de denkers bezig gehouden — speciaal gelovige filosofen en theologen. In « La Peste » van Camus wordt de priester Paneloux op acute wijze geconfronteerd met het schuldloze en voor de menselijke geest zinloze lijden. Uiteindelijk, na een verscheurend innerlijk conflict, komt hij tot de conclusie dat de mens voor de keuze staat : alles aanvaarden in blok — of alles verwerpen in blok. Begrijpen is uitgesloten. Vande Weghe verwerpt in blok.)

— paradoxaal genoeg aanvaardt hij de zedenleer van de godsdienst(en). Dat is inderdaad maar een schijnbare tegenstelling, want het is ontegensprekelijk dat de grote morele voorschriften van het Christendom (en van de godsdiensten in het algemeen) samenvallen met de zuiver menselijke ethiek die groeit uit inzicht. Het is echter duidelijk dat voor Vande Weghe de moraal, als GEBOD van de religie, slechts een « morale provisoire » kan zijn, tenminste voor wat de fundering ervan betreft — voorlopig noodzakelijk en uiterst nuttig omdat het menselijke Weten nog moet groeien naar dieper begrip en omdat veruit de meeste mensen (nog) niet in staat zijn tot een persoonlijke morele houding, gebaseerd op de beschouwing van het Zijn. Het geloof (bijgeloof) wijkt langzaam voor de Waarheid (het Weten) :

Maar tussen weten en geloof
Wordt wijder, dieper steeds de kloof
Gegraven door de Waarheid

tot het (bij)geloof zal verdwijnen aan de einder van de menselijke geschiedenis. Het zal zijn verheven historische rol gespeeld hebben in de ontwikkeling van het mensdom, dat zelfstandig en vrij een nieuwe (maar fundamenteel dezelfde) ethiek zal grondvesten op Weten en Inzicht, zonder de overbodig geworden garantie door een oordelende God.

Het scheppingsverhaal is een fabel, en niet enkel in zijn literaire inkleding ; de God van de religies bestaat niet, evenmin het Opperwezen van het deïsme, louter horlogemaker en morele gendarm (« si Dieu n'existait pas, il faudrait l'inventer »). Er is alleen

STOF EN KRACHT

Gij zijt u-zelf, niets anders op deze aarde
Dan gij bestaat in 't wijde wereldrond.

Ook dit gedicht heeft als uitgangspunt de Pascaliaanse visie op de mens, *de Wijze-onwetende,* die vruchteloos peilt en zoekt. Maar de stap die Pascal zet — afstappen van de « verwaandheid » van het denken en zich totaal overgeven aan het mysterie van het geloof — die stap is voor Vande Weghe een abdicatie die hij, zoals we zagen, niet aanvaarden kan. Of anders gezegd misschien : de GAVE van het geloof is hem ontzegd... *Het woord des raadsels* vindt hij in een visionair begrijpen van het Zijn, waarin de intuïtie het onafscheidelijke complement is van het rationele pogen en dit rationele denken optilt en boven zichzelf doet uitstijgen, waarin *gedachte en gevoel natuur doorgronden.* (De « derde weg » van Spinoza). God is het Leven, Stof en Kracht :

Gij zijt u-zelf, oneindig, onbegonnen,
Gebiedt — gehoorzaamt aan uw eigen wet,
Leeft in atomen, in miljoenen zonnen.
Die gij een taak, een doel hebt voorgezet
(...)
Gij zijt u-zelf, van eeuw tot eeuw herboren
Verwisslend steeds het Leven met de Dood ;
Nooit hebt ge een stip gewonnen of verloren
In 't eindloos klein of in 't oneindig groot
Die in hun eenheid nooit een macht zal storen
(...)
Gij heet Natuur, met nevels overtogen,
Natuur is God en God is de eeuwigheid
(...)

Met in het gedicht *Bedevaart* de vervollediging :

Want gij, Natuur, gij zijt het alvermogen
Het Godsbegrip (...)

Natuur is God en God is Rede. De driedubbele identiteit van het pantheïsme van Spinoza : ieder levend wezen is deel van het goddelijk Leven, ieder denkend wezen participeert in de opperste Rede.

De geschiedenis van de mensheid — en de opgave van ieder mens — is niets anders dan de moeilijke klim naar het klare inzicht van de goddelijke Rede. Het vertrouwen dat Vande Weghe heeft in de uiteindelijke triomf van de Rede (woord dat hij meestal met een hoofdletter schrijft) is dus niet te herleiden tot een schraal intellectualisme, maar vloeit voort uit het geloof — het geloof van de ongelovige — in de verwezenlijking van een Rijk Gods, in het bereiken van een punt Omega.

Het lied van de dichter gaat niet altijd over de beschouwingen van de denker. Het bezingt al de roerselen van het menselijke gemoed en gevoel. Vaak ook zijn bespiegeling en lyriek verweven in een natuurlijke levenseenheid of wisselen ze elkaar af in eenzelfde gedicht. Maar hier willen we meer bepaald een woord zeggen over wat men beschouwt als de specifiek lyrische thema's. Zoals elke dichter van zijn tijd vindt Vande Weghe inspiratie in het natuurgevoel (bij voorkeur beleefd in de geboortestreek), het eenvoudige huiselijke geluk, de vriendschap, de liefde — maar ook in het lijden, de eenzaamheid, de dood.

Voor zijn boek « Poëtisch Panorama », een bloemlezing uit de 19e-eeuwse dichters van de Zuidelijke Nederlanden, schreef Westerlinck een buitengewoon interessante inleiding. Het weze me toegestaan enkele passages te citeren, waarin hij spreekt over de natuurpoëzie en de liefdesbeleving van de Vlaamse dichters uit die tijd :

« Vertoeven in de kleine wereld van deze dichtkunst is vredig wandelen door het landelijke Vlaanderen, waar vanaf Van Duyse tot Van Langendonck de gouden korenvelden eeuwig golven en waar de boekweit van Ledeganck en de tarwe van De Mont even eeuwiglijk ruisen, waar de groene weiden voor iedere dichterlijke blik eindeloos bloeien en met onnoemelijk bonte tapijten van liefelijk geurende bloemetjes zijn versierd. Daartussen slingeren, als in een wonderland, zilveren beekjes en kronkelen lommerige veldwegen, die de zalige wandelaar schaduwrijke verpozing of lust tot vrijage schenken. Daar bloeit ook de Dautzenbergse hazelaar. In de verte liggen hier en daar hoeven verspreid of lokt een landelijke herberg aan de baan, waar af en toe een postwagen voorbijhobbelt en ginder rijst een spitse dorpstoren, die van Maria Doolaeghe over Van Beers tot Dela Montagne het vrome Angelus klept. Boven dit beminnelijk arcadia hangen onophoudelijk de zingende vogels in het zonnige uitspansel, in die onveranderlijk « blauwe sferen » die men van Ledeganck tot Van Langendonck bezingen hoort. (...)

Bij onze dichters (...) zijn de lentes altijd glanzend mooi, de zomers schitterend en warm, de morgens zonnig en fris, de avonden stil en vredevol. Zonder somber regenweer, omnevelde horizonnen, vuile en drassige wegen, snibbige wind, wispelturige temperatuur en mislukte oogsten, straalt Vlaanderen in deze poëzie, méér dan een halve eeuw lang, als één zonnige vakantiedag onder blauw azuur. (...)

Zoals schier alle romantici ter wereld, zoekt de Vlaamse dichter in het landelijk leven de vrede voor zijn gemoed. De rust voor het hart en het evenwicht

der gevoelens, die Ledeganck en Van Duyse in het buitenleven vonden, weerklinken nog in de natuurmijmeringen van de semi-realist Jan van Beers wanneer hij « 't kalme en diepe genot dat de ziele smaakt op 't veld » bezingt, en men voelt nog diezelfde geest op het einde der eeuw bij Verriest en Van Langendonck, wanneer zij de sfeer van kalme zielevrede in hun natuurgedichten oproepen. (...)

In de liefdebeleving ontwijkt de Vlaamse dichtkunst van de 19e eeuw angstvallig de hemelen van extase en de hellen van drift en conflict om met beide voorzichtige voeten te wandelen in een kleine, nabije heimat van idealiserende rust. (...)

De jonge vrouw verschijnt doorgaans als de « maagd », de onaanraakbare, fysisch frisse maar vaag getekende schoonheid, die teder en vroom, met min of meer platoniserende verering wordt gehuldigd. Heel de 19e eeuw door zal de idyllische, frisse schoonheid van dit tot fee omgetoverde volkskind in de Vlaamse liefdepoëzie op de troon worden geheven. (...)

De gehuwde vrouw krijgt spoedig de wijding van het moederschap, die van de dichter al zijn genegen verering vergt, maar amoureuze gevoelens wekt zij nog slechts in bescheiden mate. Minnares is zij trouwens nooit geweest. De levenslange liefdedroom kan best worden geresumeerd in de ultieme, huiselijke wens, die Prudens van Duyse met vrouw en kroost formuleert : wanneer « des levens winter nadert, allen nog vergaderd (te zijn) rondom aartsvaderlijke haard ».

Het meest essentiële kenmerk van het wereldbeeld in geheel deze Zuidnederlandse poëzie is zijn omgrensde kleinheid. (...)

Doch dit vermindert m.i. de bescheiden en reële levenswaarde van deze dichtkunst niet. »

Dat alles vinden we ook in het werk van Vande Weghe. In wat volgt, wil ik een paar thema's illustreren en hier of daar het beeld nuanceren.

Wij waren vriend van honderd vogelparen.

Wat de natuur betekende in zijn leven en in zijn denken, daarover hebben we het reeds eerder gehad. Natuurgevoel vinden we ook in de vaak geslaagde stemmingsbeelden van een vers of een strofe, die de dierbare geboortestreek oproepen

Ginds waar de Dender door de weiden kronkelt,
Zijn gele water naar de Schelde voert.

Zo bijvoorbeeld deze winterindruk in het bos : een vers dat op zichzelf een gedicht is :

De bomen slapen als in droom verbroederd

of ook dit :

'k Wandel ver door 't diepe dal,
'k hoor het dof geloei
Van het vee dat aan zijn boei
rammelt in de stal.

De vroege zomer :

Uit de afgehooide meersen stijgen walmen,
Zie 't koren schiet zijn aren uit de halmen

De herfst :

Een nevelenkleed
Spreidt langzaam en breed
Zich over de Dendermeersen.

Opdat de lezer beter zou kunnen zien wat de kwaliteiten én de beperkingen van Vande Weghe op dit gebied zijn, zullen we even stilstaan bij een gedicht : *Onder de Sterren.*

Alhoewel de dichter een paar keer put uit conventioneel materiaal (« de zoenen » van de zon, de « toverlijnen », het « avondkleed ») is dit nauwelijks merkbaar in de dominerend impressionistische sfeerschepping :

Haar laatste zoenen over 't rijpend koren
Verkwist de zon en doet de westerkimme
Als in een gloed van toverlijnen gloren.

Ginds rijst des wouds de sombre reuzenschimme,
Waaruit geen vogel meer zijn lied laat klinken
Noch over 't meer waarboven nevels klimmen.

De krekel tjilpt alsof bij 't zonnezinken
Zijn schrille stem op eens hem werd gegeven,
Alsof hij beidde 't heemlenlampenpinken.

Ver over akkers, woud en haag en dreven,
Het schemergrauw is traag en zwaar gezonken,
En heeft heel de aarde in 't avondkleed geweven.

*
**

In 't diepe blauw hangt Venusster te pronken !

Persoonlijk hindert me alleen het laatste vers van de derde strofe (dat mij banaal en terzelfder tijd precieus lijkt) en — in mindere mate en ik weet niet

precies waarom — het allerlaatste vers. Als ik wat beter toekijk — het is alleen maar het laatste woord dat me niet bevalt. Inderdaad, dat woord is te speels, het breekt de gewijde grondtoon van het geheel. Het moest de essentie van het gedicht in één woord samenvatten, het gedicht voltooien. Maar het komt uit een andere sfeer — het is te werelds... Afgezien daarvan is dit gedicht (vooral in de tweede en in de vierde strofe) een fraaie « Harmonie du Soir ». Maar dan van een dichter die niét in zijn ziel gekweld wordt — en die niét geniaal is.

Hij droomde ja, maar droevig was 't ontwaken.

De spanning tussen droom en werkelijkheid beheerst het leven van de mensen. Ieder kind is een « kleine prins » die de werkelijkheid herschept met zijn hart en met zijn fantasie : het essentiële is onzichtbaar voor het oog. Alle grote mensen zijn ooit eens kind geweest, maar weinigen herinneren zich dat. Ze spreken over dassen, over aardrijkskunde of over de kostprijs van een huis, zoals dat redelijke en ernstige volwassenen betaamt. Zo vertelt het Saint-Exupéry.

Alleen de dichter meet de afstand tot het verloren paradijs :

En wen ik thans naar d'overzijde staar,
En ginds der kindren dans en spel ontwaar...
Ik vraag : moet ook voor hen de ontgoochling komen ?

Duidelijker ontwikkelt Vande Weghe het thema van de tragische onverzoenbaarheid van droom en werkelijkheid in het gedicht *Verloren Ideaal.* De jeugdige mens is bezield met een onmetelijke verwachting, een onuitspreekbare droom — achteraf gezien *een droeve waan* die ten onder gaat in de confrontatie met de realiteit. En het gaat hier niet alleen — en zelfs niet op de eerste plaats — om de bittere smaak van bedrogen hoop of niet ingeloste verwachtingen. Zelfs wanneer de droom zich realiseert, verliest hij zijn magische glans door het feit zelf dat hij gestalte krijgt in de materialiteit. Voor de dichters — die in feite kind gebleven zijn en dan ook als dusdanig door de « grote mensen » beschouwd en afgeschreven worden — is de werkelijkheid onvermijdelijk een degradatie, een desillusie. Dit betekent niet dat men noodzakelijk ongelukkig is, het « echte leven » heeft zijn compensaties, maar er is een dimensie die reddeloos verloren gaat, alleen voortleeft, in het beste geval, in de weemoed van de herinnering.

De jonge dichter uit *Verloren Ideaal* aanbidt een verre ster, bidt dat hij haar éénmaal zou mogen kussen en bezitten — en dan sterven. En zie, de ongenaakbare ster daalt neer — een mooi meisje. De droom wordt werkelijkheid : moment van opperste extase ! Maar als de vervoering voorbij is, sterft de dichter niet... Enkel zijn dichterschap is gestorven en naast zich ziet hij een vrouw als alle andere :

O zalige stond ! Maar de ster had verloren
Bij 't koppelend gezoen haar betoovrende glans ;
O zalige stond ! Maar geen klank liet nog horen
De luite des dichters na de wording des mans.

Heeft hij er iets bij gewonnen ? En zij, die vrouw geworden is, heeft zij er iets bij gewonnen ?

Ik weet, zei de dichter, met 't zalig geflonker
Der sterre verdween mijner liederen kracht —
En ik, zei de vrouwe, zal nooit in het donker
Nog horen uw bede van menige nacht !

Het gedicht is niet gaaf maar zijn symboliek is een doorzichtige verwoording van een thema dat verweven zit in de poëzie van Vande Weghe : de smartelijke hiaat tussen droom en realiteit, *de wording des mans.*

Om onze zoen de zevensterre lachte
en
Het hart moet lijden eer het sterft.

Liefdespoëzie aan de lopende band. Vaak onbeduidend, soms volks, schalks, ironisch, innig — meestal traditioneel, conventioneel, een enkele keer origineel — bijna altijd gericht tot een maagd die zo volmaakt is dat ze wel de zuster van de Heilige Maagd moet zijn geweest — met af en toe de nodige dissonant :

Zo vóór de wind de blaren beven
Zo is 't hart der vrouwe licht.

Maar ook dat wisten we al : la donna è mobile en cosi fan tutte.
Tussen dat alles glanst hier en daar een vrijwel feilloos gedicht of glinstert een vers :

Dan stal ik 't woord der woorden
Van 's meisjes frisse lippen.

In de bloemlezing vindt de lezer wellicht een of ander gedicht dat hij kan waarderen.

Ik zal hier alleen wat nader ingaan op twee aspecten van zijn liefdespoëzie, die een heel bijzondere resonantie hebben, de niet te miskennen klank van de echtheid.
Er is vooreerst de verwoording van wat ik beschouw als het grote geheim — en als het verzwegen verdriet — van zijn leven. Als inleiding een paar verzen uit een nogal fantastisch gedicht : *Het Dodenheer.* De geest van het leven en de

geest van de liefde wekken de doden uit hun slaap, brengen hen samen in het veld. Allen zullen de kans krijgen om nog eens te leven, maar enkel op voorwaarde dat ze *trouw zweren aan het bevel van de liefde* en getweeën, hand in hand, de wereld ingaan. De doden, die eerst het vooruitzicht op gejuich hadden onthaald, veranderen nu allemaal van mening :

Doch allen riepen : « Neen, o neen, dat niet :
Wij willen leven, doch niet meer beminnen ! ».

Want allen toonden hun verknaagde borst,
Hun hart, eens bloedend uit ontelbre wonden ;
In liefdes beker had, zo bedelaar, zo vorst,
Slechts 't gif van nijd en van verraad gevonden.

Hoe ver zijn we hier niet van de wegeltjes vol bloempjes, het lachende maantje en het *kusjesnippen.* Hier is de liefde tragedie. Ik ben ervan overtuigd dat de jeugd — en het hele leven — van Victorien overschaduwd werden door een persoonlijke teleurstelling. Af en toe lezen we een vers dat méér is dan een allusie. Zo bijvoorbeeld in *De Dichter,* waar de jonge man vast gebouwd heeft op de liefde van de vrouw,

Maar voelde op 's levens drempel des lasters nijdge tanden.
Zijn toekomst, eens zó klaar, verdonkerde in de verte.

Het gedicht is in de derde persoon geschreven maar het is onbetwijfelbaar autobiografisch.

In dezelfde bundel, en in de ikpersoon :

Ontrouw en laster is bitter gewas
Dat heeft nu mijn hart ondervonden.

Op zijn vijftigste verjaardag dwaalt zijn herinnering *(tevens een bitter verwijt),* zoals zo vaak, naar zijn jeugd in Haaltert, naar de tijd

Der liefde, zo vurig ontvlamd en verdoofd.

De duidelijkste verwijzing vinden we op het einde van een vrij conventioneel gedicht, dat gaandeweg een accent van grotere echtheid krijgt, vooral in de laatste twee strofen :

De laster ontstal mij die bloeme
De dood onstal mij dit hart,

De erinnring alleen blijft nog over,*
Een wee dat mij nimmer verliet :
Vervlogene vreugde vergeet men,
Geleden verdriet blijft verdriet.

Het wil me voorkomen dat het Grietje voor wie de oudere dichter enthousiaste of ontroerde verzen blijft schrijven misschien niet zo fictief is als ik eerst dacht, dat ze wel eens in Haaltert gewoond zou kunnen hebben, lang geleden nu... Laten we niet aandringen en even discreet blijven als Victorien zelf. *De tijd die alles slijt en doet versterven* maakte zijn leed tot een weemoedige en soms blije herinnering. Voor ons blijft er een strofe zuivere poëzie.

Op vijftigjarige leeftijd huwde Victorien met de weduwe van een dokter. Zij was tien jaar jonger dan hij. Maria Deminne werd geboren te Frasnes-lez-Gosselies, waar haar vader apotheker was. Twintig jaar oud trouwde ze met dokter Néave. Ze ligt begraven in Laken « Maria Deminne, veuve Néave, épouse Victorien Vande Weghe » naast « Majoor Victorien Vande Weghe, Vlaamsch Dichter ».

Dat huwelijk heeft Victorien zeker gelukkig gemaakt :

Zo werpt gij het licht, o vrouwe,
Op mijn oude levensbaan.

Een rustig geluk, zonder veel gedichten. Maar het is voor haar dat hij *Wanneer de Dood* schrijft, het ontroerendste vers uit heel zijn werk. De diepte van zijn genegenheid zal hij ook uitdrukken, na haar dood, in de sonnettenkrans *Aan mijn overleden Gade.* De dood van Maria, in 1895, is het tweede grote verdriet uit zijn leven geweest. De oude dichter weet het te louteren tot eenvoudige, innige poëzie, waarin de liefde en de dood — de verhevenheid en de broosheid van het menselijke geluk — onscheidbaar verstrengeld zijn.

De rupsenpop
staat vlinder op.

Een laatste woord — een inleiding tot appreciatie. Ik heb niet de pretentie de lezer veel te leren in dit opzicht. Uiteindelijk oordeelt iedereen zelf volgens zijn eigen waardenschaal. Maar de commentator moet toch de eerlijkheid en de moed opbrengen voor zijn visie uit te komen — op gevaar af door de lezer gewraakt te worden. Het zou zeker niet gepast zijn hier uit te pakken met lange uiteenzettingen over dichtvormen, stijlfiguren, maat of rijm. In het perspectief van de bedoeling van dit werk kan het ten hoogste toegelaten zijn hier of daar een dergelijke opmerking te maken in verband met een welbepaald gedicht (of reeks gedichten). Trouwens, een lange ondervinding met leerlingen heeft me alleen maar versterkt in mijn mening dat men voorzichtig moet zijn met te technische analyses. Wellicht is het beter de poëzie niet te lijf te gaan met teveel « geleerdheid » als het erop aankomt een ander mens attent te maken op een aspect van haar schoonheid, dat hij misschien niet zo direct had gezien, of (in het geval van jongeren) nog moet leren waarderen. Wellicht is het beter het gedicht met schroom te benaderen, komend uit verschillende richtingen, er voorzichtig omheen te lopen, en nogmaals, en nogmaals, geduldig zoekend naar de verborgen opening die toegang geeft tot het wezenlijke : een woord, een beeld, een associatie, een beweging van het ritme.

Ook voor het samenstellen van deze bloemlezing en het schrijven van de inleiding heb ik een gelijkaardige methode gevolgd. Ik heb het volledige werk van Vande Weghe bij tussenpozen gelezen en herlezen en zo geprobeerd door te dringen in de denk- en gevoelswereld van de dichter, steunend ook, natuurlijk, op gegevens over zijn leven, de tijd en het milieu waarin hij leefde. De lezer zal zeker gemerkt hebben dat in deze tekst Vande Weghe voortdurend aan het woord is — terwijl de commentator moeizaam probeert te parafraseren, een beetje te verduidelijken, enige orde en overzichtelijkheid te brengen in wat verspreid ligt over duizenden verzen. Dat was mijn werkwijze. Want het opzet van dit alles is niet een bijdrage te leveren tot de geschiedenis van de Vlaamse Letteren, maar wél, enige waardering te wekken voor een schrijver die compleet vergeten is, en die dat, meen ik, niet verdient. De vraag die daarbij sinds enkele tijd in mijn achterhoofd speelt is of er mogelijk nog zulke gevallen zijn en of de constructie, die iedere literatuurgeschiedenis toch gedeeltelijk is, achter de vernieuwde en terecht bewonderde gevel van Van Nu en Straks, niet nog andere waardevolle stenen verborgen houdt.

Vande Weghe heeft op een dag gezeteld in een literaire jury, waarvan ook o.a. Van Langendonck en Vermeylen deel uitmaakten. De eerste prijs werd toegekend aan een jonge dichter die Karel Van De Woestijne heette. Het zou natuurlijk wel kunnen dat Vande Weghe tegengestemd had... Alleszins, de jonge generatie en de nieuwe ideeën zijn niet onopgemerkt aan hem voorbijgegaan. Het zou trouwens interessant zijn zijn laatste twee bundels in dat opzicht

aan een nauwkeurig onderzoek te onderwerpen. Misschien was het ook de confrontatie met de nieuwe theorieën die hem ertoe heeft aangezet in zijn laatste bundel zijn esthetisch credo uit te schrijven in een gedicht : *KUNST :*

O tweede godheid, moeder der gedachte
Die de verheven vorm der schoonheid zoekt

(...)

De kunst is vrij, haar knellen band noch boeien.

Op het eerste gezicht kon zo iets wel geschreven zijn door een Van Nu en Strakser, maar uit de ontwikkeling van de ideeën, verder in het gedicht, blijkt toch dat Vande Weghe maar een eindje meegaat met hun opvattingen : de kunst, zo zegt hij, is goddelijk door haar *scheppingsmacht.* Haar eerste doel is : het hart van de mens te verheffen tot het besef van de goddelijke volmaaktheid van de natuur. Hier wordt het reeds duidelijk dat het Esthetische niet is los te maken van het Morele. Dit mag ons niet verwonderen : Vande Weghe blijft trouw aan zijn grondidee dat het Schone synoniem is van het Ware en het Goede. Het tweede doel, dat hij de kunst toeschrijft, is haar sociale rol : zij moet *geweld en dweepzucht* tarten, zij is van 't volk het warme kloppend hart.* Als hij daarnet zei dat de kunst vrij is, door niets gekneld wordt, bedoelde hij eerder de ontvoogding van de *bekrompenheid* of van de dwang, die de gevestigde macht haar zou willen opleggen, dan de absolute vrijheid van de individuele kunstenaar, die zich niet om moraal of om wat ook hoeft te bekommeren... In die sociale rol van de kunst is de heropwekking van het grootse verleden belangrijk.

Alhoewel de cultus van de loutere Schoonheid voor Van Nu en Straks niet tot absolute ideologie werd zoals voor De Nieuwe Gids (en ook daar was de theorie radicaler dan de praktijk), is het toch overduidelijk dat Vande Weghe een meer traditionele opvatting voorstaat.

Maar alle theorie is relatief. Elke groep vernieuwers is begonnen met te zeggen dat nu eindelijk de eerste dichters op de planeet verschenen waren. In feite is er in alle perioden goede en minder goede poëzie geschreven, wat dan weer niet wil zeggen dat alle tijdvakken evenwaardig zouden zijn ! Maar de definitieve vraag is die naar de waarde van het werk van de individuele dichter.

En zo kom ik dan tot de vraag die de lezer me stelt, in voorzichtige bewoordingen of op de man af : en Vande Weghe ? Wat denk jij van Vande Weghe ? Durf jij beweren dat die totaal onbekende schrijver, die een paar jaar na zijn dood in enkele boekenkasten veilig opgeborgen zat, hoog en droog en ver van de literaire vermaardheid, en die je, zoals je zelf toegeeft, in zijn dubbele dodenslaap bent gaan storen uit louter nieuwsgierigheid en uit een soort schuldgevoel tegenover je tante en misschien ook omwille van die wijdverspreide drang van de ouder wordende mens om aan zijn gestorven voorzaten te gaan peuteren — durf jij beweren dat die man een groot, of dan toch tenminste een niet onbelangrijk dichter is ?

Sta mij toe nog even mijn antwoord uit te stellen. Want ik herinner me nu juist het woord van Huet dat miskende genieën zeker nog minder talrijk zijn dan geüsurpeerde vermaardheden. Maar van een genie is er hier geen sprake...

Ik herinner me ook het woord van ons aller vader Descartes die zegt dat men alleen als waar mag aanvaarden wat zich aan het klare oordeel met onweerstaanbare evidentie als waar opdringt — en dat de grootste struikelblokken voor de oordelende geest zijn : overhaasting en vooroordeel. Een ontstellend juiste analyse en beangstigend voor wie de moed durft te hebben over zijn eigen « overtuigingen » na te denken... Hoe zou ik vrij kunnen zijn van vooroordeel ? Het is een welbekend feit dat studenten die een verhandeling schrijven over een of andere onbekende uit vroegere eeuwen weldra neigingen vertonen die man te beschouwen als the missing link in de ideeëngeschiedenis. Wat wil je ? Er groeit zo'n speciale relatie met die verdwenen mens : een diepe sympathie voor de vergeten drommel, die nog versterkt wordt door de dankbaarheid die men vermoedt aan de andere kant van het graf. En men heeft er toch zóveel dagen aan besteed ! Daarbij, men deelt een beetje in de belangrijkheid van degene over wie men schrijft, zeker als men hem « ontdekt » heeft...

Ik zou dus maar best niet antwoorden. In plaats daarvan zal ik u nog wat onderhouden over het werk van Vande Weghe en over onze dichters van de negentiende eeuw. Eigenlijk raad ik niemand aan de volledige werken van Vande Weghe te lezen. (Maar evenmin raad ik iemand aan de volledige werken van bv. Ronsard te lezen want hij gaat procentueel evenveel vervelende uren doormaken). Vande Weghe heeft flink wat vrijwel ongenietbare dingen geschreven, zo naar vorm als naar inhoud : conventionele taal bij even conventionele onderwerpen. En hier was hij in uitgebreid gezelschap : « Men ontleent aan het arsenaal der stereotiepe dichterlijke taal, in plaats van aan eigen spontane verbeelding en waarneming » (Anthony Doncker). Dat geldt natuurlijk ook in het Zuiden, en niet alleen voor de taal. De dichter had keuze in overvloed : een minnezang of een lentelied (een ander seizoen behoort tot de mogelijkheden, maar geen enkel jaargetijde reikt tot de knieën van de lente), een vaderhulde of een moederverering, kinderweelde of wezenleed, zelfopoffering (van de goede arme) of hardvochtigheid (van de slechte rijke), Jantje die pruimen ziet hangen of koster Pimpels die wil sparen, de Guldensporenslag of de Brugse Metten. Enzovoort. Dronken van weelde aanschouwt de liefhebbende vader zijn tedere gade of zijn reine wederhelft, die blozend van wonne hun schuldloos en spartelend wichtje op de boezem prangt. Zijn boezem zwelt van fierheid als zijn koene blik de lonk van haar teder minnend oog ontmoet. Met tranen in de ogen danken ze God en prevelen een gebed. Die driehoeksverhouding van de 19e eeuw is alom tegenwoordig en, alhoewel ze natuurlijker is dan die van de 20e eeuw, wordt ze weldra even saai. Onophoudelijk drukt de ontroerde vader vrouw en kind in zijn forse armen, tilt ze omhoog, torst ze op zijn brede schouders. Vaak heeft hij een stoeiende schare schalkse guiten, die zijn zetel en al zijn ledematen bedekken, zodat hij er zich moet toe beperken zich monkelend te vermeien in hun blij getater en geschater. Ondertussen werpt de engel zijns harten een blik door het raampje en schouwt naar buiten... Daar joelt en jokt de jonkheid, de geliefden nippen kusjes, de vlietjes spoeden zich kabbelend onder het groene lover, de windjes suizelen, ieder vogelijn ziet het als een erepunt aan onverpoosd lieflijke klanken het ruim in te sturen, de tortels kirren, de bijtjes snorren, de vlindertjes zoenen de mild geurende bloempjes, de zon (of het zonnetje — of de dagvorstin) doet niets anders dan lachen. Zo kan men bladzijden doorgaan in mineur- of in majeurtoon, al naargelang... Wie systema-

tisch nog maar enkele jaargangen van een almanak of een literair tijdschrift doorneemt of bloemlezingen uit de negentiende eeuw, moet vaak zijn moed in zijn twee handen nemen om voort te doen. Vanaf het eerste vers van een gedicht voelt men soms al een zekere wrevel in zich opkomen maar plichtsgetrouw vangen de lezersogen de (dikwijls eindeloze) tocht aan in april of mei, de absolute toppers in de maandenrij. Hele strofen zijn van gedicht tot gedicht omwisselbaar zoals vervangstukken van auto's van hetzelfde merk. De meeste van deze gedichten zijn van hetzelfde merk. Ik spreek hier nu vooral van tweede- en derdeklassers, die hun talent beproeven in literaire bladen. Maar ook de betere dichters, bekende namen, nemen vlijtig deel aan deze monotone en in wezen anonieme rijmpartijen. Het mirakel is dat sommigen, gedragen door een echt gevoel, door een echte ontroering of bezieling, gedichten schrijven die heel mooi en genietbaar zijn alhoewel ze voor het grootste procent gebaseerd zijn op fundamenteel dezelfde stijlmiddelen. Deze dichters slagen erin een oordeelkundige en sobere keuze te maken in de massa clichés, een paar oorspronkelijke plooien te strijken in het oude kleed, een onverwachte stembuiging te leggen in de oude melodie, en zo hun persoonlijke beleving over te brengen op de lezer of een sfeer te scheppen.

In werkelijkheid is wat ik hierboven schrijf over het conventionele karakter van de 19e eeuwse poëzie niet in tegenspraak met de aangehaalde teksten van Westerlinck : als men de massa verwerkte literatuur een tijd laat bezinken — de tijd om het meeste te vergeten — dan blijven de auteurs over, of beter gezegd, dan blijven de gedichten over die de klassieke thema's verwoorden in verzen van een zeker literair gehalte en die de prachtige synthese van Westerlinck volledig rechtvaardigen.

Er is in het werk van Vande Weghe een duidelijke tweespalt. Er zijn de (talrijke) gedichten van de gedichtenmáker — er zijn de (minder talrijke) gedichten van de dichter, van de mens in zijn authentiek uitzeggen van gevoelens en gedachten. In de eerste bundels is de wil vaker aan de beurt dan de doorleefde inspiratie (om te zwijgen over de gedichten die hij publiceerde in bladen maar niet opnam in de bundels). Maar ook in zijn eerste werken treft men gedichten aan die onmiskenbaar het teken dragen van de echtheid. En het verwonderlijke is — of waarschijnlijk is het niet zo verwonderlijk — dat het juist in die gedichten is dat de vorm het best geslaagd is. Het is geen ijdel gepraat te spreken over de eenheid van vorm en inhoud. Gedichten zoals *Het boek des Levens, Stil zoals de slimme Slange, Ik leef voor U* mogen hier als voorbeeld gelden. In zijn laatste bundels treft men veel vaker de inspiratie aan, wat niet uitsluit dat ook daar meerdere « maaksels » te vinden zijn, waarvan de armoedige inhoud of de povere vorm (en meestal beide samen) een pietluttige indruk maken naast gedichten die werkelijk de literaire uitdrukking zijn van een gemoedstoestand of een idee. Naast een gedicht als *Het Goede Beest* waarin de morele les op een verheven niveau wordt getild en gestalte krijgt in een vlotte en originele vorm, vindt men, in een ander « stuk », een lang en moraliserend strofengedreun, in puur conventionele stijl, dat de « kinderkens » ertoe aanzetten moet de dieren te respecteren en lief te hebben. De bedoeling is prijzenswaardig en het gedicht zou niet misstaan hebben in ons « leesboek » van het derde leerjaar om te dienen als bekroning van een les over « onze vrienden de dieren ». Het contrast tussen die twee gedichten symboliseert het bestaan, naast elkaar, van twee

schrijvende Vande Weghes. Het werkt soms op de zenuwen en men heeft neiging om hem te zeggen, onder vrienden : « Maar Victorien toch, hoe is dat nu mogelijk ? Zie je dan niet dat je dit en dit en dit in je la had moeten laten ? » Maar ja, we kennen ook al het verhaal van *De Nieuwjaarsbrief,* die in de laatste bundel nogmaals te genieten valt...

*
**

Laten we even genieten van deze strofe :

En de avond viel. Ik zag door 't vale schemer
Lantaarnelichten langs de wandellaan,
Waarover lome wagens henenrolden
Met dof geruis, zoals omfloerste trommen
De bare van een dode begeleiden.

Toen ik dat voor de eerste maal las, dacht ik onwillekeurig aan Van Ostaijens « Avondgeluiden » (« Er moeten witte hoeven achter de zoom staan... ») en — eigenaardige combinatie — aan Van De Woestijne, waarschijnlijk omwille van het derde vers. Als ik hier uitweid over die opgeroepen associaties dan is het niet omdat dit persoonlijk gevoelen enig belang zou hebben (misschien komt het u als nonsens voor), maar gewoon omdat ik de lezer beloofd heb eerlijk te zijn in deze INLEIDING tot appreciatie. Alleszins, ik vind het een mooie strofe in beweging, klankverbinding en beeldspraak. En wat ik nu niét zal doen, is er een andere strofe naast plaatsen met een analoog thema en die helemaal samengeregen is met de versleten banaliteiten.

Een laatste citaat nog :

Gij lacht omdat de zonne lacht
Omdat op 't kerkhof tussen rozen
De hagelblanke tortels kozen,
Omdat de lente ontvouwt haar pracht.

Het zal wel overbodig zijn erop te wijzen hoe in deze strofe het laatste vers de reële poëzie van de drie voorgaande degradeert en grotendeels teniet doet door zijn ontmoedigende en nietszeggende alledaagsheid, die nog onderstreept wordt door een louter utilitaire inversie.

Het talent van Vande Weghe is langzaam en gestadig gerijpt. De meeste gedichten die in deze bloemlezing zijn opgenomen, zijn geschreven in de laatste tien jaren van zijn leven. En de enkele verzen uit vroegere bundels die ik behouden heb bereiken niet hetzelfde peil — hoe gaaf ze ook zijn. Ik denk hier b.v. aan *De Dode.* Het gedicht is ontroerend in zijn sobere directheid — maar, door zijn anekdotische opvatting en zijn ietwat kunstmatige eenvoud van structuur, is het even duidelijk geïnspireerd door de verskunst van V. Loveling. De navolging is knap en zeker niet zielloos, maar doorheen de werkelijke inspiratie komt het patroon van het voorbeeld en het (geslaagde) spel van de imitatie te zeer aan de oppervlakte. Het zou een parel zijn zonder de schaduw van Love-

ling, maar zonder die schaduw zou het nooit geschreven zijn. Hoe goed Vande Weghe de manier van schrijven van V. Loveling wist te assimileren en te imiteren, kan men zien door « Najaarsindruk » van V. Loveling en *Voorjaarsindruk* van Vande Weghe strofe per strofe, vers per vers met elkaar te vergelijken.

De maat van zijn kunnen kondigt de dichter eerder aan in gedichten als *Mijn Tempel* of *De Meiboom.*

En de beste gedichten van Vande Weghe ? Wel, ik zou mijn mening zeer kort willen samenvatten :

Er is enerzijds zijn gedachtenpoëzie. Wanneer Vande Weghe zijn geliefkoosde thema's aanraakt, slaagt hij er vaak in zijn afschuw of zijn geestdrift te vertolken in verzen die nu nog aanspreken door hun gevoelsgedragen, bezwerende en toch strak gehouden retoriek. Bijvoorbeeld in *De Boom des Levens.*

Er is anderzijds zijn lyrische poëzie. Door het echt gevoel, de eenvoud, de juistheid van toon en de quasi volmaakte vormgeving is deze poëzie, in haar beste momenten, op haar manier de individuele expressie van een individuele emotie. Maar zonder superlatieven.

Een heel eigen klank heeft de beschouwende lyriek, waarin de dichter vorm geeft aan zijn religieuze beleving en zijn wijsgerige visie (verbonden met natuurgevoel). Deze gedichten behoren zeker tot het beste in zijn werk en het wil me voorkomen dat het deze poëzie is (samen met de beste strofen van zijn sociale of cultuur-filosofische retoriek) die aan Vande Weghe een eigen plaats geeft onder zijn tijdgenoten. Maar dat bewijzen (als het waar is) zou verdere studie vergen.

Vande Weghe behoorde tot een generatie die in blok verworpen werd door de aantredende, beloftevolle jongeren — en dat gebeurde juist in de jaren waarin hij zich in zekere mate losmaakte — misschien mede onder invloed van die jonge generatie — van de traditionele sjablonen. Maar historisch kwam hij te laat. Het verdict was al uitgesproken en zijn vonnis was al voltrokken vóór hij de laatste bewijsstukken voorlegde. De rechters hebben er niet eens een blik op geworpen.

De Geschiedenis van de Letteren heeft het algemene oordeel van de jonge wolven over hun oudere tijdgenoten bekrachtigd — en globaal genomen zeker terecht. Misschien zou men enig beroep kunnen aantekenen voor bepaalde mensen of liever voor bepaalde gedichten. Misschien is de tijd gekomen, een eeuw later, om het dossier nog eens door te nemen, niet om een evidentie te willen ontkennen, maar om eventueel hier of daar een discreet eerherstel te geven. (Het is precies dat wat ik geprobeerd heb te doen voor Vande Weghe). Op mijn amateurswandelingen doorheen de tijdschriften van het laatste kwart der 19e eeuw ben ik soms verrast blijven staan. Ik stel me de vraag wat het resultaat zou zijn van een systematische zoektocht door al de vergeten bundels van al de vergeten dichters. Al was het maar een nederige bloemlezing — een complement van het « Poëtisch Panorama » van Westerlinck — met nog bescheidener poëzie wellicht, maar toch... Ik moet wel zeggen dat ik, in de tijdschriften, noch van Van Oye, noch van Bogaerd, noch van Bouchery, noch van Coopman enig gedicht gelezen heb dat de vergelijking kan doorstaan met het beste van Vande Weghe, alhoewel hun literaire faam veel groter was dan de zijne. Maar

zou men geen zegge vijf mooie en waardevolle gedichten vinden bij ieder van hen als men hun dichtbundels volledig leest ? Voor mij is er daar alleszins iets dat om opheldering vraagt...

Men moet er niet aan twijfelen dat Vande Weghe een paar jaren na zijn dood vergeten was. Een halve eeuw later (en zeer zeker veel eerder) kende niemand nog maar zijn naam. Alleen Het Laatste Nieuws publiceerde elk jaar met zijn verjaardag een doelloos berichtje in de rubriek « Vandaag ». En in Haaltert was er nog een van onze tantes die soms probeerde aan haar neefjes en nichtjes iets te zeggen over « Kapitein Vande Weghe ». Maar wij hadden veel meer interesse voor onze half-mythische voorouder die onder Napoleon had gevochten.

Was Vande Weghe een belangrijk dichter ? Hij had alleszins een dichterlijk gemoed, een dichterlijk-filosofische visie op de wereld en de mensen. Wat de uitdrukking daarvan aangaat, is het een feit dat hij zich slechts langzaam en moeilijk — en nooit volledig — heeft losgemaakt van de gangbare stereotiepen en is het even onbetwistbaar dat hij zijn leven lang geworsteld heeft met een weerbarstige taal, in zijn pogingen om de juiste vorm te vinden. Ik meen dat hij in zijn beste gedichten als overwinnaar uit die strijd is gekomen.

Aan de lezer die, na deze inleiding, de moed niet meer heeft om de bloemlezing door te nemen, of aan dié lezer die geen tijd of zin had om de inleiding te lezen en onmiddellijk in de laatste paragraaf naar een besluit komt zoeken, zou ik alleen dit vragen — en in werkelijkheid vraag ik het aan iedereen die dit boekje in handen krijgt : lees *De Meiroos* en *Wanneer de Dood* of *Alleen,* en als iedereen vindt dat het echt de moeite niet loont, dan zal ik wel moeten aanvaarden dat ik mij vergist heb. En de gedichten van Vande Weghe zullen dan, een tweede maal en nu voorgoed, verdwijnen onder het stof van de vergetelheid. Maar zeker niet zolang de schrijver van deze bladzijden één vers kan onthouden.

Daar reikt de Muze mij de Veder
Zij zingt... Ik luister stille toe

VERZEN VAN EEN DICHTER

« Wij hopen dat binnen weinige jaren er een bloemlezing uit zijn werken zou samengesteld worden, opdat het beste, dat deze geest aan Vlaanderen ten offer bracht, ook door de aankomende geslachten zou gekend worden. »
E. Van Langenhoven in De Vlaamse Kunstbode, 1901, bij de recensie van *Winterlover.*

Oorspronkelijk had ik ongeveer vijfendertig gedichten uitgekozen voor deze bloemlezing. Het zijn er heel wat meer geworden. Ik was tot het besluit gekomen dat sommige gedichten met een meer documentaire waarde (zoals *Najaarsindruk, Grootmoeder, In het gebedenboek mijner zuster)* of volkse gedichten (zoals *De Klokluider* en *Boer Jans)* of gedichten als *Verkiezing* en *Het Poppewiegje,* die beide aspecten in zich verenigen (en ook iets méér zijn), een plaats verdienen in deze anthologie.

Bij de presentatie van de gedichten heb ik de chronologische orde gevolgd — in grote trekken. Het jaartal onder elk gedicht is ofwel dat van de dagtekening door de auteur ofwel dat van de eerste publicatie, in een tijdschrift of in een bundel (De dichtbundels verschenen in '71, '73, '75, '86, '91, '93, '95, 1901). De lezer zal licht begrijpen waarom ik voor de laatste gedichten van deze bloemlezing beduidend van de chronologische volgorde ben afgeweken.

HET LEVEN DOOR

GEDICHTEN VAN

Victorien Vande Weghe

VIERDE REEKS.

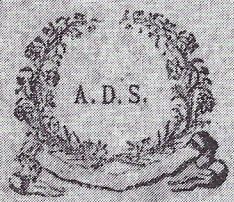

DENDERMONDE,
SNELPERSDRUK AUG. DE SCHEPPER-PHILIPS
1885.

Deze dichtbundel verscheen in het voorjaar 1886, elf jaar na de vorige.

In het gebedenboek mijner zuster.

Zegt dit troostvolle boek, waar 's Heilands leven in doorstraalt,
niet aan uw christen gemoed: «O Roza, leef maar mijn voorbeeld ;
kom ontsteek uw hart aan de vlamme der zuiverste liefde,
die ik voor u gevoelde in mijn boetende lijden en strijden ?
Zonder mij hier beneden is 't leven een eindlooze doolhof,
en met mij heeft op aarde de liefde den dood overwonnen ! »

VICTORIEN VANDE WEGHE.

De Vlaamse School, 1870, p. 35.

DE

NAVOLGING VAN CHRISTUS

DOOR

THOMAS A KEMPIS,

NIEUWE DRUK,

WAARIN AL DE AANGEHAALDE PLAATSEN VAN DE H. SCHRIFTUUR OVERZIEN EN DE HOOFDSTUKKEN EN VERZEN BIJGEVOEGD ZIJN,

VERMEERDERD MET HET LEVEN VAN DEN AUTEUR, DEN KRUISWEG EN DEN ROZEKRANS.

Ik heb in alle dingen rust gezocht, maar die nergens gevonden, dan in een hoeksken met een boeksken.

MECHELEN.

H. DESSAIN,

DRUKKER VAN Z. H. DEN PAUS, VAN DE H. CONGREGATIE DER PROPAGANDA EN VAN HET AARTSBISDOM VAN MECHELEN.

MET GOEDKEURING.

Aan F.E.L.

IK DENK AAN HAAR

Gedicht van

Victorien VAN DE WEGHE

Getoonzet door

H. VAN DEN BERGHE.

: Eigendom

Augustus 1869

Gent, Steendrukkerij H. L. STEPMAN,
Oudburg, 30.

Mejuffrouw,

Indien Ued. het hier nevensgevolgde stukje eens gedrukt ziet, zult gij met recht mogen zeggen dat de vinding er niet nieuw in is, maar dat het een tegenhanger is van uw lief gedichtje "Najaars-indruk", dat in het Nederduitsch Jaarboekje van 1869, bladzijde 42 voorkomt. En inderdaad, dit is ook zoo, en ik vraag u verschooning om de vrijheid die ik daarin genomen heb; maar het lezen van dit gemoedig en gevoelvol stukje - zoo Ued. er reeds vele aan onze letterkunde geleverd hebt - gaf mij den lust aan het in tegenovergestelden zin te willen nabootsen.

Ik weet niet tot hoeverre ik in mijne poging geslaagd ben.

Vlaanderen, Mejuffrouw, de verzekering mijner kunstbroederlijke hoogachting.

P. van de Wiele

Yperen, 31ste Januari 1870.

NAJAARSINDRUK

Virginie Loveling.

De vogels zijn heen en de velden staan naakt ;
De wei vol waterplassen ;
De bladeren liggen in het slijk,
Die in de lente wassen.

De wingerdranken slingeren woest
En vallen van de gevel ;
Nu hangt de treurnis over 't gemoed,
Gelijk een grauwe nevel.

Nu voelt het al de koude slaap
En voelt de winter komen ;
Nu zinken ze in de doodslaap ook
De gedachten en de dromen.

De wind ruist door de naakte boom :
De hemel dreigt met regen ;
Het lichte zaad der distels waait
In pluimkens langs de wegen.

De jonge wachtster staat bedrukt :
Zij hoedt voor 't laatst de koeien,
Die langzaam opzien van de grond
En naar hun stallen loeien.

Zij volgt gedachtloos met haar oog
De wolken in de verte ;
Dood en vernieling ligt over de aard,
En de moedeloosheid in 't herte.

1867

Voorjaars-indruk.

Aan Jufvrouw Virginie Loveling, dichteres; dit stukje als tegenhanger haars gedichts "Najaars-indruk.

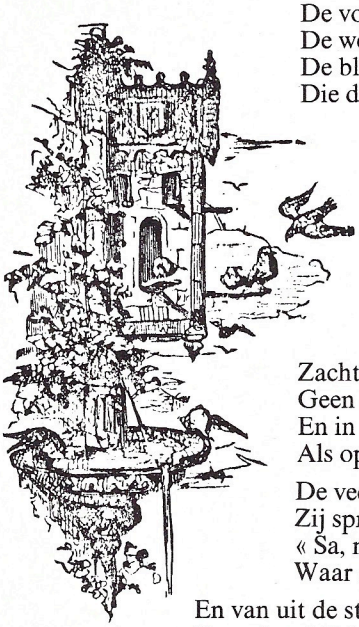

De vogels zijn uit het zuiden terug,
De weide begint te groenen ;
De bladeren schieten uit stam en struik,
Die de zonne komt zoenen.

Tussen de wingerdranken bouwt
Het zwaluwpaar zijn neste ;
Dat brengt de zegen aan 't boerenhuis,
En blijdschap in het geweste.

Alles werd door de winterslaap
Verkwikt op de wijde akker ;
Thans schiet de gedachte als uit een droom
In des mensen harte weer wakker.

Zacht ruist door het lover de zoele wind,
Geen wolkje drijft aan de hemel ;
En in de vliet speelt het licht der zon
Als op der bomen bladgewemel.

De veewachtster staat in de stal zo blij,
Zij spreekt tot de loeiende koeien :
« Sa, morgen gaan wij samen opnieuw
Waar de sleutelbloemen reeds bloeien ! »

En van uit de stalling schiet haar blik
Over de veldlijke verte,
Waar alles leven, bezieling aamt,
Waar alles spreekt tot het herte.

Victorien van de Weghe

Ijperen, Januari 1870.

De tekening komt uit De Vlaamse School, 1871, p. 20, waar ze het gedicht illustreert.

DIE GROSSMUTTER.

Vrij naar Lt V. Vande Weghe (1).

Eben sank die Sonne hinterm Hügel,
Als der Vater von der Arbeit kehrt,
Und die Ahn' sich stützend auf ihr Stöckchen,
Aus der Kirche, wo sie Gott verehrt.

Auf den Tisch die Mutter stellt die Speise,
Alle, Alle setzen sich rund um ;
Selbst das jüngste Kind, ein lieblich Mädchen,
Eilt zu Tische, lässt ihr Püppchen drum.

Gute Christen, sie sich fromm bekreuzen,
Beten laut, die kleine nur schweigt still ;
Doch mit Andacht lauscht sie dem Gebete
Das die Ahne liest mit Hülf' der Brill'.

Als die neunte Stunde hat geschlagen,
Treten sie ins Schlafgemach hinein ;
Wo die Ahne jetzt die Wieg' bereitet,
Legt dann 's Kind mit seinem Püppchen drein.

Bei sich dachten da die guten Eltern :
Unser Liebling ist in guter Hut,
Aber Mutter wird ihn ganz verwöhnen,
Denn uns ist sie lange nicht so gut.

Lüttich, 1874. Fr. Greb.

---

(1) Proeve van Hoogduitsche vertaling uit 's dichters « Eerstelingen. » — Dat bij onze stambroeders van over den Rijn, de Nederlandsche dichtkunst meer en meer belangstelling opwekt, is iets wat wij met dankbaar genoegen bemerken. Dit ter staving, en om een ons velerzijds betuigd verlangen in te willigen, zullen wij van tijd tot tijd onze rubriek « *Poëzie* » voor eene bijdrage in den aard der bovenstaande openen. Zoo is ons door de zoo talentvolle Duitsche schrijfster Mevr. Lina Schneider iets uit Vondel toegezegd.

Red.

Uit « De Vlaamse Kunstbode », 1874, p. 120.

GROOTMOEDER

De zonne daalde achter de heuvel,
De vader kwam thuis van zijn werk ;
Grootmoeder, geleund op haar stokje,
Kwam van het lof uit de kerk.

De moeder bracht 't maal op de tafel,
Zij schaarden er allen zich rond ;
Hun jongste kind — een meisje,
Legde haar pop op de grond.

Zij maakten het teken des kruises
En baden ; — het kindje zweeg stil...
Het luisterde graag naar het lesje,
Dat Grootje nu las door haar bril.

Als het negen sloeg op de kerkklok
Ging slapen het veldlijk gezin ;
De grootmoeder maakte het bedje,
Legde 't kind met zijn popje erin.

In hun eigen dachten dan de ouders,
Als 't lieveke lag in zijn dons :
« Grootmoeder zal 't schatje bederven :
Zij ziet het veel liever dan ons ! »

1870

MIJN HART

Mijn hart is vol verlangen :
Maar toch het houdt gevangen
de klacht,
Die uit mijn mond wil glippen,
Maar steeds mij op de lippen
versmacht !

'k Moet in 't gemoed gedogen,
Dat in haar lodderogen*
een macht
Verschuilt — niet te overwinnen,
En mij heeft tot der minne
gebracht !

1873

STIL, ZOALS DE SLIMME SLANGE

Stil, zoals de slimme slange,
Dringt door droge en drasse weiden,
't Zilvren water van de Dender,
En ik staar het dromend aan.

Bruisend brengt de bron haar bijstand,
Vloeiend over vruchtbre velden,
Tussen geel en geurend koolzaad,
Tussen golvend, groeiend graan.

Rijzig klimt de slanke hoprank :
Boven bot de bolle bel uit,
Zachtjes zwirlend*, zoetjes geurend
Tot de pluktijd komet aan.

Jonkheid jokt* en joelt in 't weigroen.
Paarkens praten... plukken bloemen,
Pachters juichen om die veldpracht,
Om die grond met goud belaan.

Koolzaad, hopbel, Denderweide,
Bloei- en maaitijd, oogst- en pluktijd,
Schatten schenkt gij dorp- en steelien :
Mij... brengt gij de dromen aan !

1872

MIJN TEMPEL

'k Min de Heer in zijne tempel
die hij voor het mensdom schiep,
Toen hij licht en aarde en zeeën
uit den Niet in wezen riep.

Gans de Schepping is een outer
waar de psalm van liefde en vree
Onbegonnen — nooit volzongen,
opstijgt als een heilge bee.

Waar en zon en maan en sterren
Gods gewijde kaarsen zijn,
Die voor christen en voor heiden
glanzen met dezelfde schijn.

Tempel, waar de geurge wierook
uit elke bloem ons tegenwaait,
Reinigend de aardse omtrek,
waar het kwaad zijn rampen zaait.

Al wat werkt en strijdt op aarde :
zeis en ploeg en geest en zin,
Zijn de klokken, die elk noden
liefdevol ten tempel in.

Tempel, waar elk menslijk wezen,
dat gevoelt en denkt en werkt,
Priester is voor andre wezens
die hij liefheeft, leert en sterkt.

Tempel, waar 't gevoelig harte
't schoon' der broederliefde ontwaart ;
Waar het ziel- en geesteskrachten,
burgertrouw en zeden gaart.

Waar men zoete waarheid huldigt,
waar men haat wat liegt en drukt,
En de kanker van de dweepzucht*
uit verdoolde harten rukt.

Tempel, waar voor ieder plaats is
aan de grote vrijheidsdis,
Zelfs voor hem die van de vrijheid
een gezworen vijand is.

Tempel, waar 't geloof niet blind is,
maar door kennis wordt geschraagd ;
Waar men onverslaafd vooruit wil,
waar men Recht bij Rede vraagt.

Tempel, die hoe groot en schoon reeds,
daaglijks wint in sterkte en kracht
Op de zuilen waar de ervaring
heel de bouwstof heeft gebracht.

Waar verdraagzaamheid, herheffing*
voor de zwakke wordt die dwaalt, —
Overtuiging door het voorbeeld,
licht dat door het duister straalt[1].

Waar men 't zweet des twijfels afdroogt
door het woord van Rede en Licht,
Waar 't vooroordeel voor de kennis,
domheid voor de waarheid zwicht.

'k Min de Heer in zulk een tempel :
niet uit steen is die gebouwd,
Maar uit alles wat de schepping
in haar heerlijkheid ontvouwt.

Tempel, op wiens brede voorpoort
een gebod staat, één alleen :
« Mensen, broeders, mint elkander
en gaat zo in vrede heen ! »

1873

[1] (waar) overtuiging... licht (wordt).

DE DODE

Haar kleine hut stond aan de heerweg,
Het windje blies de deurklink los ;
En door de spleet zag men de dode
Daar uitgestrekt op 't bed van mos.

Het was zo stil in 't eenzaam huisje :
Alleen een vlieg vloog gonzend rond,
Of kroop van op de hand der dode
Tot over hare wang en mond.

En buiten was 't een helder weder :
't Was in de lente — als overal
De zongloed de aarde mild bezwangert,
En leven strooit op berg en dal.

Een Christusbeeld stond op de tafel,
Een palmtak in 't wijwatervat,
Het gele waslicht smookte pinkend ; —
Geen waakster die bij 't lijk er bad.

Het brongesuis, het bladgeritsel,
Het lied der mussen in de schouw,
Dat alles sprak van hopen, leven,
Bij 't koude lijk der oude vrouw.

Op d' aarden vloer stond de open doodkist
Waarin de huiskat spelend sprong.
Terwijl een sijsje, 's vrouwtjes lievling,
Eenvoudig nu zijn liedje zong. —

Zij sliep de onvermijdbre sluimer,
Een sluimer die geen morgen heeft
Noch dromen waarin 's werelds vreugde
Of 's levens kamp voor ogen zweeft.

Van uit de grijze dorpetoren :
« Weer iemand dood ! » het klokje bromt,
Terwijl beneen, op 't kerkhofgrasbed
Men de oude een putje delven komt...

De doodslaap hier — 't ontwaken buiten,
O denkbeeld vol geheimenis :
O zielontzettende gedachte,
Onsterflijkheid — verrijzenis !

1873

IK LEEF VOOR U

Gij zijt mijn liefken, rein en zoet
Van uit de kinderjaren ;
Ik hang u aan met hart en bloed,
'k Zal nooit u laten varen ;
O moederspraak,
Gij die zo vaak
Vernederd wordt, versmaad, bespot,
O laat me in uw miskende lot
U zeggen duizendmaal :
Ik leef voor u, o Vlaamse taal !

Gij zijt mijn liefken, rein en schoon
Van uit de kinderdagen ;
Geen klatergoud, geen vreemde kroon
Wilt ge om het voorhoofd dragen ;
O moedertaal,
O zonnestraal
Die Vlaandrens grond verwarmen moet,
Die Vlaandrens volk beschermen moet,
Hoe diep ontaard het ook geraak' :
Ik leef voor u, o Vlaamse spraak !

Gij zijt mijn liefken, steeds getrouw,
Van uit het kinderleven ;
In lief en leed, in vreugd en rouw
Zijt ge aan mijn zij' gebleven ;
Uw krachtig woord
Bekoort, en spoort
Mij aan te strijden in 't gevecht
Voor Vlaandrens erve, tot het recht
Voor goed eens zegepraal' :
Ik leef voor u, o Vlaamse taal !

1875

DE MEIBOOM

O zoet herdenken aan de stonden uit het leven,
Toen kindervreugd en jongelingsdromen om het hoofd
Ons blonken — toen het alles wat de hoop kan geven,
Door koude werklijkheid aan 't hart niet was ontroofd ;
Zo denk ik vaak nog aan het dorp met welige akkers,
Zo droom ik gaarne nog van velden en van wei,
En, als de bloeimaand kwam, hoe'k telkens met de makkers
Ook medehelpen mocht aan 't sieren van de Mei.

En dan wanneer ook de avond zachtjes nederdaalde,
En stroomde rond die Mei de dorpsjeugd onbedeesd ;
Een schaar gelieven die de gloed der hoop omstraalde,
De hoop door min gevoed, die haat noch laster vreest ;
Welk lachen, lonken, kussen — zoet en teer gefluister
Het op die avond was, en welk gejuich, gevlei...
Dat zag alleen de maan door 't schemerende duister,
Maar beter hoorde en zag het onze groene Mei !

Bij 't schouwtoneel van al die dartle vreugde en weelde*
Kwam soms een oude man ook bij de Meiboom staan,
Voor hem was ook die boom de erinnring* die hem streelde
Van vroegere jonglingsvreugd, die hij voor 't oog zag gaan ;
De brave man vertelde ons dan zijn vroeger leven,
En graag wij leenden 't oor naar alles wat hij zei ;
Ook had hij laat — zeer laat — ons niet naar huis gedreven,
Wis vond de dageraad ons koutend rond de Mei !

Men plantte zo de Mei weer gistren op de heuvel
Als zinnebeeld van hoop, van liefde en van geloof ;
Ik zag der kindren dans — ik hoorde 't zoet gekeuvel
Der jonkheid, 't hoofd omkranst met lentes eerste loof ;
Ik zag het aan — maar voelde een traan mij de ogen weken
Omdat ik thans niet meer mijn plaats heb aan de rei...
Toch zoet is mij 't herdenken aan die tijd — geweken,
Toen ik, het harte jong, ook danste rond de Mei !

1875

STEEDS HERBEGONNEN DE STRIJD

Wanneer, bij lentes zonnestralen,
De vlinder, moegewiekt in 't dwalen,
Zich neerzet op het fris gebloemt,
Dan sluipt de knaap door 's hofkens gangen,
En wil het vlindertje gaan vangen,
Dat hij bereids * het zijne noemt.

Dan grijpt hij naar de bonte vlinder :
Maar zie ! hoe tevens 't diertje ginder
Weer vrij door 't luchtruim henen zweeft,
En speelt en stoeit op bloem en lover ;
Aan 't droeve kind liet hij slechts over :
Wat stof dat aan zijn vingeren kleeft...

Dat is het beeld van 's mensen leven,
Van al zijn lijden, slaven, streven,
Van 't waar geluk waar hij naar tracht ;
Dat als de vlinder voor zijn ogen
Steeds heen en weder komt gevlogen,
En dat hij naloopt dag en nacht.

Soms denkt hij het nabij te komen ;
Hij gaat het raken... Ei ! 't zijn dromen :
Het waar geluk vliegt in de wind ;
En toch door 't noodlot overwonnen,
Moet voort de mens... steeds herbegonnen
De strijd die hart en ziel verblindt !

1885

HEDENDAAGSE HELDEN
(Uittreksels)

(...)

Kent gij de grijsaard, de drievoudgekroonde,
Die ginds in 't prachtig Vatikaan
Te jammren zit om zijn verloren invloed,
Om zijn gevallen rijksbestaan,
Laatdunkend zich als Godes plaatsvervanger,
Volmachtig en onfeilbaar acht ;
Die elke vrijheidszucht des volks wil dempen,
Versmoren ieder vrij gedacht ;
Die immer nog met breve en bulle bliksemt,
Voor heel de wereld ketens smeedt,
Waarmede hij verstand en geest wil boeien,
Ofwel door een orakelkreet
De twijfelende volkren wil doen siddren,
Tot zelfs de vorsten op hun troon,
Wier ijdelheid en hoogmoed en vooroordeel
Hij weet te strelen, en wier kroon
Hij vaster drukken zal of pogen af te rukken
Naarmate zij gehoorzaamheid
Of tegenspraak voor Romes bullen koestren,
Met wierookwalmen overspreid.

Hij droomt steeds onbereikbare idealen,
Wil waarheid maken van zijn wens ;
Ziet verder dan drie eeuwen achteromme,
Toen d'heilge Kerk eens iedre mens
Die vrij dierf denken onverbidlijk doemde
Ter stapelvlam of ten schavot ;
Ziet voor zijn geest des pausen voorge grootheid,
De goede oude tijd — en tot
De slaafse onderwerping aan besluiten
Die Rome in zijn overmoed
De wereld opdrong toen 't in trotse almacht
Niet week voor 't schuldloos ketterbloed !

Die tijden zijn voorbij : des pausen woorden
Zijn gene wereldwetten meer :
Gedachtenvrijheid, onderzoek en kennis
Slaan 't dwanggebouw tot puinen neer :
De Kerk hare overheersing wederwinnen
In Staats- of wereldlijke macht,
O neen ; daartoe bleef de eeuwe niet beschoren[1],
Zover is het nog niet herbracht :

Het vrije hart begrijpt des godsdienst reinheid,
Verheven zedeleer gewis,
Maar het verwerpt de drukking op 't geweten
Dat slechts de mens zijn leidraad is ;
't Menslievend hart beaamt des godsdienst wetten
In broedermin, verdraagzaamheid,
In werklijke overtuiging — zelfopwekking,
Die voor de deugd en liefde pleit ;
't Waardeert de leer des Goeden, eens gestorven
Aan 't houten kruis voor aller lot,
Doch zulk een hart knielt voor geen paus of koning
Als middlaar tussen zich en God :
Het vindt des Heren beeld in de eeuwge Schepping,
In wier oneindig liefdelied
't Verneemt het albevel : « Bemint elkander ! »
Want meer vraagt God de mensen niet.

Zo lang de Kerke met de geest des voortgangs
Niet medewil, is uit haar macht
Op elke denker die een weg wil zoeken
Naar 't rijk van God door eigen kracht.

(...)

Worde eens de onwetendheid uit deze wereld
Verbannen — o, kome eens dit uur,
Dan zal voor 't mensdom de gelijkheid heersen,
Zo als zij heerst in de natuur ;
Dan zal voorgoed uit onze schoot verdwijnen
Ellende, knechtschap, dweperij*,
En over aarde en zee zal luide klinken :
De zegekreet : « De mens is vrij ! »

1885

[1] Dat is niet gebeurd en zal niet gebeuren in deze eeuw.

DE DODE MAAGD

Gans overdekt ligt 't baarkleed met Apriljasmijnen,
En traagzaam trekt de stoet het groenend kerkhof binnen ;
Vier meisjes dragen 't lijk : het zijn haar zielsvriendinnen,
Bewenend 't kind dat thans voor eeuwig gaat verdwijnen.

Apriljasmijn waarop nog lang de zon moest schijnen ;
Geplukt wanneer de Lent voorgoed nu ging beginnen.
O beeld der maagd ! gij droomdet wis van teerbeminnen,
Wanneer de wereld reeds u treurend zag verkwijnen.

Gestorven 't vlekloos hart aleer het werd geboren ;
Geknakt de blanke ziel, eer zij het licht mocht zien
Dat haar een levenslot van zaligheid zou bien.

Van 's levens drama, kind, niet een bedrijf hebt gij
Beleefd, en onbekend was u de rampenrij
Die op de mensheid drukt als een verwoede toren.

1885

VERKIEZING

De muren vol met rode en blauw plakkaten
Verkonden luid dat wars van eigenbaten
Die heren zijn, gesteld als candidaten.

Door straten op en neer gaan lange stoeten,
En fier vooraan de horenblazers toeten
De drommen saam die 't Land gaan redden moeten.

Het volk — ter kiesbus nog niet toegelaten,
Staat voor die kleurenmozaïek te praten
Van politiek : de bron van sombre haten.

Zijn zinsgevoelens legt thans meenge Spreker
Ter herberg af : lief heeft hij 't volk' — 't is zeker !
Ook gans de bende leegt daarop een beker.

Een andre zegt : « het taalrecht ben ik gans en
Geheel verkleefd, weg die voor 't Vreemde dansen ! »
Maar laat zijn kroost in 't *Sacré-Cœur* verfransen.

Bij ons zo gaat het sedert lange tijden :
Dat politiekers 't dwaas publiek verblijden,
En af en aan als in een circus rijden ;

Maar uit de renbaan zijn zij nooit gekomen ;
De brede baan met 't loof der vrijheidsbomen
Ligt buiten 't veld behoudsgezinder dromen.

Mag volksontwaking dreigen in de gouwen,
Zij loochnen zulks, en stellen steeds vertrouwen
In 't geld waarop zij macht en voorrecht bouwen.

Zo zestig jaar reeds spelen zij hun parten
Van *rood* en *blauw*[1], terwijl de slimme zwarten[2]
Van vrouw en kind veroovren geest en harten.

Terwijl de kiezers in burelen sluipen,
En met hun stem gaan voor pastoren kruipen,
Zit in de kroeg het dwaas gemeen te zuipen.

Men schreeuwt : hoezee ! zij liggen weder boven !
Hoe kon het anders ? 't was voor het geloof en
Daarom blijft weer de geus* van kant geschoven.

't Is middernacht reeds, en nog hoort men schreeuven
Van 't *Ongediert,* van *Papenras* en *Leeuwen*...
In theorie. Maar baas practijk blijft geeuwen.

1889

[1] Liberalen en katholieken !
[2] De clerus.

DE KLOKLUIDER

Ginds op de groene beukenberg,
Stond vroeger een kapel,
Wier klokje iedre morgenvroeg
En iedre avond riep zo hel :
« Kom, dorpje, tot de bede ! »

Een buurman was daar bij de kerk
Voor 't kleppen aangesteld ;
Om elk te groeten die er kwam
Van uit het dal of veld :
« Met u zij God in vrede ! »

Eens dat hij zo aan 't luiden stond,
Zag hij een blonde maagd
Ter kerke spoen, als iemand die
Vroomweg de Hemel vraagt
In de oppermacht der bede.

Een klokkeluider is een mens
Als elk van vlees en bloed ;
Nauw blikt hij 't lieve maagdlijn aan,
Of doet haar zijne groet :
« Uw hart zij, kind, met vrede ! »

De nacht verdween, de morgen kwam,
En 't meisje keert niet weer ;
En als nu de avondstilte zonk,
Riep 't klokje eens zo teer...
Het dorp nog tot de bede.

Maar als een nieuwe morgen daagt,
Men hoort geen klokgebrom ;

De zonne stijgt en drinkt de dauw,
De klok blijft immer stom :
Dat stoort des dorpjes vrede.

Wat mag het zijn, wat is geschied,
Ginds op de heuveltop ?
En thans die ongeklepte lui
Klimt tot het kerkje op,
Dat toeblijft voor de bede.

De kerk staat daar, maar 't klokkelijn
Het hangt er stil en stom,
De luider vindt men nergens meer ;
Men roept en zoekt alom
Door 't dorpje van de vrede.

Verklaren wil de kwezelschaar
Hoe hij het dorp verliet :
« Ten Hemel moet de luider zijn,
Ja, ja, zo is 't geschied,
Hoog doet hij thans zijn bede ! »

« Ten Hemel in, zo moet het zijn ! »
Zo klonk de jubeltoon ;
« En was ons kerkje reeds vermaard,
Zo is thans 's luiders woon,
In 't dorpje van de vrede ! »

Sinds zag men nooit die luider meer !
Zou hij wel de eerste zijn
Die zo de lieve Hemel vond
Met een zoet maagdelijn
Die storten kwam haar bede ?

1891

ARME DICHTERS

De wereld lacht met wat de rijmers schrijven
Van veld en bloemen, maan- en zonneglans ;
Of om hun gapen naar het wolkendrijven —
Naar 't stergeschitter aan des hemels trans*.

't Is waar : hen lokken gene gouden schijven,
Noch 't woelgezwaai* in de miljoenendans ;
Geen zorgeketens zoeken ze om hun lijven ;
Maar om hun voorhoofd vlecht de Mei een krans.

't Zijn arme drommels vaak, maar in hun schedel
Is 't immer feest, en 't liedje klinkt zo fris
Als 't dropje dauw dat de aard zo welkom is.

't Zijn arme drommels, ja, maar 't wenkt zo edel,
Het lied dat juicht om vrijheid, hartelust,
Of dat van 't wezen bittre tranen kust.

1891

ZONNEROES

Op haar kamer zit de kwezel ;
Stille leeft ze op haar gemak ;
Op de tafel staat de koffie,
't Korte drankje en fijn gebak.

Door de ruiten speelt de zonne,
Buiten lacht de lentegloed ;
Maar daarvoor heeft oog noch ore
Haar verslensend treurgemoed.

Buiten is het van de liefde
't Hartverkwikkend zinnebeeld ;
Zij — zij leeft daar met haar katje
Dat met hare saaibol speelt.

Om de hemel te verdienen,
Leeft ze zonder man of kind ;
Vast gelovend dat men die zo
Veel gemakkelijker wint.

Ja, zij denkt en vindt het aardig*
Hoe daarbuiten alles joelt,
En dat ze om die roes der zonne
Zich zo troosteloos gevoelt.

Lang nog zit ze stil te dubben,
Op der vooglen mingezang...
Schenkt zich nog een tasje koffie
En een slokje korte drank.

1891

MIJN EERSTE LIED

Voor 't eerste lied dat ik u heb gezongen,
Vond ik geen deun noch rijke woordenvloed ;
Het was in rijm, noch maat noch vers gedwongen,
Maar 't klonk zo los en vrij uit mijn gemoed.

't Was als de druppel die de bron ontsprongen,
Met zacht gemurmel door de weide spoedt,
't Was als het windje dat door 't ruim gedrongen,
Met 't bladgeruis de pracht der lent begroet.

En rondom ons, de vinken en de mussen,
En boven ons waar hoog de leeuwrik steeg,
't Was al gejuich, geen enkel wezen zweeg...

Geen woorden vroegt ge, Grietje voor die zang,
Geen maat, geen rijm ; maar op uw frisse wang
Herklonk het zoet refrein in luide kussen.

1892

HET PERELSNOER

't Was Grietjes naamfeest, en het hart vol vreugdezangen,
Droomde ik reeds lang van wat ik haar nu schenken zou :
Een perelsnoer dat ze om de blanke hals kon hangen,
Een snoer rood als haar mond, of als haar kijkers blauw.

Maar 'k ben een arme bloed : om zo iets aan te vangen,
Is meer vandoen dan goede wil en liefdetrouw ;
Droef bleef dit hoofdbezwaar mijn warme boezem prangen,
Daar arm zijn en verliefd terdeeg mij zette in 't nauw.

'k Ging in de wei : 'k zag aan elk grasje een perel klampen :
Miljoenen dauwtjes die — als diamantenvonken,
Ik opving in mijn pet. Daar zou haar hals mee pronken !

Toen ik die perelvracht mijn Grietje heb geschonken,
Heeft nooit zo'n schaterlach uit vrouwenmond geklonken :
Een warme lach die al de perels deed verdampen !

1892

HET GOEDE BEEST

Wanneer het kwisplend mij de hand komt likken
En zacht een poot mij op de schouder legt,
Als ik zijn lonk mijn oog zie tegenblikken,
Dan voel ik ja, die vriendschap is oprecht.

Getrouwe makker die aan wegen, wikken
Noch aanspraak denkt op uw verdiende recht,
Die naar mijn gril gedwee u weet te schikken,
U wordt zo vaak een dankbaar woord ontzegd.

En als ik u voor eenge hondenstreken —
Die uwe inborst eigen zijn — kastijd,
Dan schijnt uw blik mij als een droef verwijt

Te vragen : hebt gij, mens, ook geen gebreken,
En moet uw hand dan immer zijn gevreesd ?
— Ik buig beschaamd, en kus mijn goedig beest.

1892

HET VLINDERKE BEMINT DE BLOEM

Het vlinderke bemint de bloem,
En heeft haar kleur en geur en roem
Geprezen door gans 't hovekijn :
De bloem blijft voor de vlinder stom,
En treurig vraagt hij steeds waarom ?...
De vlinder kwijnt van minnepijn !

De bloem bemint de nachtegaal
Die gans de omtrek fris ter taal
Verrukt door 't zoete liedekijn :
De vogel sluit zich op in 't loof,
Blijft voor de geur der roze doof...
De bloeme kwijnt van minnepijn !

De nachtegaal bemint de maan,
Die, als de bloemen slapen gaan,
Zo mals ze kust met heldre schijn :
Maar 't bleke maantje woont zo ver,
Ginds hoge bij de morgenster...
De vogel kwijnt van minnepijn !

De kloostermuren houden 't kind
Verborgen ; — eens heeft zij bemind
En kon op aard gelukkig zijn :
Trots zelfverzakend boetedoen,
Vergeten kan zij nooit de zoen...
De zuster sterft van minnepijn !

1893

HET POPPEWIEGJE[1]

Gewikkeld in het zachte dons,
Legt ze in de wieg de kleine pop,
En stille stijgt haar beegegons
Ten blauwe kindrenhemel op.

Legt ze in de wieg de kleine pop,
En stuurt vol hoop haar wil en doel
Ten blauwe kindrenhemel op,
Uit 't kiemend moederlijk gevoel.

En stuurt vol hoop haar wil en doel,
In duizend zorgen voor het wicht,
Uit 't kiemend moederlijk gevoel
Voor 't popje dat te slapen ligt.

In duizend zorgen voor het wicht,
Zoals nooit een getroeteld werd,
Voor 't popje dat te slapen ligt,
Als kende 't ook des levens smert.

Zoals nooit een getroeteld werd
Bij stille zang en beegegons,
Als kende 't ook des levens smert
Gewikkeld in het zachte dons.

1893

[1] Dit gedicht is een Pantoen, een dichtvorm van Maleisische oorsprong, die samengesteld is uit kwatrijnen met rijmschema abab. Het tweede en vierde vers van iedere strofe wordt het eerste en derde vers in de volgende. In het laatste kwatrijn wordt het eerste vers van het gedicht het laatste en het derde vers het tweede.
Harmonie du Soir van Baudelaire is een (ietwat afwijkende) pantoen.

BOER JANS

Boer Jans is een gelukkig man :
Hij werkt op 't veld zo veel hij kan,
Zes dagen in de week ;
Boer Jans is een gelukkig man :
Hij drinkt des zondags meenge kan,
Houdt luttel van de preek.

Boer Jans is altijd welgezind :
Hij heeft een vrouw die hem bemint,
Een schone stal vol vee ;
Boer Jans is immer blijgezind,
Zijn vrouwe schenkt hem kind op kind :
De hoogmoed van hun twee.

Waarom Boer Jans gelukkig leeft,
Hij die om hel noch duivel geeft,
Nooit van gemoed is ziek ?
Waarom Boer Jans zijn hoeve bloeit ?
't Is dat hij nooit zich heeft bemoeid
Met kerk of politiek !

1893

UIT HET BOEK DES LEVENS
(Uittreksels)

I.

In d'eeuwge oorsprong dreef de geest der tijden
De ether door, toen ster bij ster ontstond ;
Dan uit de hand liet hij het pitje glijden,
Dat neerviel in de pasgeboren grond,
En worden zou 't symbool van lust en lijden.

De vrucht ontkiemde als met een wonderkrachte
Tot groene scheut waarop de zonne loeg*,
Waarop de mane blonk bij heldre nachte ;
En hoe de orkaan ook om haar voetje joeg,
Zij wies steeds op in groeikracht en in machte.

(...)

Op ieder bladje stond een naam geschreven,
Het woord van 't Goede ofwel het woord van 't Kwaad ;
Het woord van liefde, twijfel, strijd om 't leven,
Van rede en recht, geweld en domme haat,
Van wat voortaan zou zijn het doel en streven.

Bij iedre bot zag men een takje boren,
Waarop weer blaadren, eer de zomer kwam,
Bij duizendtallen in het zonnegloren
Te weemlen hingen om de vaderstam :
En de eerste boom des levens stond geboren !

En groeien deed hij. Al de blaadren droegen,
Tot in zijn kruin, hun woord van wel of wee :
Van dolle driften die om 't voorrecht zwoegen,
Van waan en wijsheid, vloek en vrome bee,
Van jammerklacht, gejuich en zielsgenoegen.

Als lente en zomer waren heengetogen,
En najaarswinden door zijn vale kroon
Het lover zweepten zonder mededogen,
Dan was het naar de ster der mensenwoon
Dat door het ruim de gele blaadren vlogen.

Miljoenen armen werden opgeheven :
Elk wilde een blad, elk wou begrijpen 't woord
Dat in de ziel men dragen zou door 't leven,
Dat juichen zou als strelend harpakkoord,
Of wenen zou als met een traan geschreven.

En man en vrouw, eenieder kwam en hief de
Gestrekte hand naar 't woord van zingenot,
't Bezit van goud, alsof 't nooit harten griefde ;

Maar in het slijk zonk 't liefste woord van God :
Want niemand greep naar 't woord van Mensenliefde !

II.

'k Zit dikwijls in de heilge Schrift te lezen,
Een oude Bijbel die me eens vader gaf ;
Op vele plaatsen duister, 't is bewezen,
Maar lerend hoe van de eerste tijden af
De Heer beducht was voor het Mensenwezen.

't Was tevergeefs dat Hij het zonnig Eden
Aan 't eerste koppel aanbood -- zorgenvrij,
De geurge bloemen strooide langs hun schreden
En op de schepping wees, vol harmonij...
Want zie, de vrouw was er niet mee tevreden.

(...)

Vergeefs zei God : ik wil dat alle Mensen,
Mijn beeld gelijk, op aarde broeders zijn ;
Ik wil niet dat ginds achter paal of grenzen,
Die ik niet schiep, en daarzijn slechts in schijn,
De volken staan elkander te verwensen.

Vergeefs heeft God op aard' zijn Zoon gezonden ;
Dan was de boel wellicht zo vuil als nu :
Hij moest hier 't woord van liefde en heil verkonden ;
Maar beukt de haat van toen af minder ruw
In 't broederhart min dodelijke wonden ?

(...)

Vergeefs dat Hij profeten en doctoren
En priesters uitzond om het vrijheidswoord
Van pool tot pool de Mens te laten horen ;
De apostel zelf, door pronk en praal bekoord,
Vergeet zijn Heiland in een stal geboren !

't Is tevergeefs dat eeuwen henenzweven :
Een broederstrijd van list en dom geweld
Houdt 't blinkend zwaard in wilde drift geheven ;
Kaïn, de wrede, sluipt door 't naakte veld,
Vervolgend Abel, akkrend* voor het leven.

Vergeefs, vergeefs — en God die uit de hoge
Dit ondermaans taafreel moet gadeslaan,
Waar ondereen de zelfzucht en de logen
Bij diepe ellende op alle wegen gaan,
Denkt in zichzelf : « 'k ben in mijn werk bedrogen ! »

III.

(...)

Hij[1] draagt de schort, gevuld met geluw koren,
Waaruit hij greep voor greep en gaandeweg
De korrels strooit langs de opgeworpen voren,
Waarin, gekozeld* door de zoen der eg,
Zij rustig slapen onder 't zonnegloren.

Aan warmte en kou, aan dorre wind en regen,
De zaadjes liggen aan de grond vertrouwd :
Thans gaat Natuur, die nimmer iemand tegen-
— In haar bestemming, doel en einde — houdt,
Ter kiem ze wekken waar ze zijn gelegen.

Zo stond de denker — zaaier der Gedachte,
Door de eeuwen heen te zoeken naar het veld
Waar 's mensen hart nog in de sombre nachte
Der domheidsschors ligt in de dwang gekneld,
En waar de ploeg des lichts geen schors verzachtte.

Door de eeuwen heen stond daar de geest te strooien
't Beschavingszaad door 't denkend brein geteeld ;
En in de harten waar het lag te broeien,
Het werd door 't vuur der kenniseg gestreeld,
De schorse brekend in haar knel en boeien.

Van rust noch stilstand wou de zaaier weten :
Heel de aarde rond droeg hij het zaadrijk woord
Verduizendvoud, en dat dan ongemeten
Neervallend steeds, als manna, immervoort
De vroegre nood der ziele deed vergeten.

(...)

Socrates, Mozes, Jezus, Wijzen, Denkers,
Gij zaaide 't woord der zuivre mensemin
Tot in 't gemoed van rede- en rechtverkrenkers,
Wier waan gij scheurde als het rag der spin :
Gedachtenzaaiers, vrede- en liefdeschenkers,

Hoe meer men u om uw gedacht deed lijden
En u vervolgde tot de marteldood,
De martling zelf verwekte tot het strijden
Steeds nieuwe zaaiers in der harten schoot,
Waarin de korrels frisserop gedijden.

1893

[1] De zaaier.

GRAFSCHRIFTEN

De verloofde van de dichter is plots ziek geworden en gestorven. Om zijn verdriet te boven te komen heeft hij een lange reis gemaakt. Wanneer hij terug is, wordt hij onweerstaanbaar naar het kerkhof gedreven...

't Werd avond. Over 't eenzaam kerkhof zonk
Een dichte sluier, statig dreef de mane
Ten hemel, door 't cypresgebladert blies
De wind zijn klaaggedreun waarnaar ik
Te luistren lag alsof ik hem begreep :
« Hier ligt wat hoog en laag was in het leven ;
Geslachten bij geslacht, wier wegel
Met distels of met rozen was begroeid.
O beeld des eeuwen rechts en der gelijkheid !
Natuur, wie zal 't geheim van dood en leven
Ontdekken en uw wet verklaren, hier
Waar stof bij stof gedurig wordt vergaderd,
En waar vandaan, en waar gedurig heen
In de eeuwige Verwisseling en Beweging ? »

Een rilling voer mij door het ganse lijf ;
Verbaasd, beangst, ik meende weg te spoeden,
Maar kon het niet, 'k bleef aan de grond genageld.

—

Steeds hoger rees de volle maan, beloerend
De kerkhofslaap van heer en bedelaar ;
De wind floot feller door het groen gebladert
Wen middernacht breedgalmde uit de toren.
Bedreigend en gebiedend hoorde ik weer :
« Sta op, sta op, gij leger dat hier rust
Bij lijksieraad en zinnebeeld van rouwe :
Bezie wat maag* en vriend heeft aangebracht ;
Bekijk en lees of 't waarheid is of leugen
Waarmede men u na de dood begroet ;
Herinner u of gij, in 't aardse leven
Dat God u schonk, zijn woord hebt nageleefd ;
Herinner u of gij de broederliefde
In 't harte droegt, op recht en plicht belust.
Was dat de waarheid, leg u weer te rusten
Tot de engel Gods voorgoed u wekken zal.
Bekijk en lees of 't waarheid is of leugen
Wat men hier grifte op 't ruwe marmervlak,
En is 't gelogen, daar uw gang en handelen
Slechts ijdle waan en trotse hoogmoed was,
Daar gij nooit broedersmarten hebt gelenigd,

Maar kroopt voor 't goud in nooit verzade zucht,
Was dat de waarheid, op ! dan, en verbrijzel
't Graniet dat op uw tombe spot en vloekt,
Sta op, en vaag de mensengekheid uit ;
Genoeg gelasterd hier op 't dodenveld ! »

En nevens mij hoorde ik de bodem kraken ;
Een graf ontsloot zich en een dode ontsteeg
De klove. Vlammend richtte hij de blikken
Naar de erezuil met lauwerloof omkranst :
« Hier rust baron van Doren, eelgeboren,
Was eel van hart ook, ware mensenvriend,
Godvruchtig maar te vroeg in God ontslapen ;
Hij ruste zacht om 't goede dat hij deed. »

De dode las zijn eigen grafschrift, en
Een helse schaterlach klonk uit het holle
Geraamte dat met ratelende vingers
Als met een rasp de letters een voor een
Uit 't marmren zerkblad vijlde, veegde, wiste,
En ze verving door woorden die als vlekken
Van bloed verschenen op de steen.

Ik zag :

« Hier rust baron van Doren, die zijn leven
In overmoed, in ikzucht en in woeker
Heeft doorgebracht en als rampzaalge stierf. »
Een helse lach klonk nogmaals uit de schedel,
Het rif verdween en neder viel de zerk.

—

En andere graven gingen even[1] open,
En uit de schoot der aard vóór kruis en zerk
Zag ik gestalten rijzen der gestorvnen
Van over eeuwen, jaren, maanden, dagen ;
Vóór kruis en zerk waarop het zwarte mos
En naam en lofschrift lang reeds overdekte ;
Vóór kruis en zerk eerst gisteren opgericht,
Zag ik gestalten beitlen, knarsen, rukken :
't Was 't schouwspel der verloochning van het laf
Gevlei, van valse hulde en domme waanzin,
Verdwijnend in het ruim van 't nachtlijk grauw.

Slechts hier en daar, wellicht geen twee op honderd,
Der graven bleven rustig, ongeschonden.
Van 't hoge kruishout, waar de Lijder hing,

[1] Evenzo.

Een zoete stem zonk tot die enklen neder :
« Rust zacht tot weder de engel Gods u
Zal wekken tot het glanzende Verrijzen ! »

Ik dacht aan haar : maar neen, daar stond zij
In 't akelig doodsgewaad, met gloeiende ogen ;
Zij likte met de tong de woorden uit
Eens met mijn eigen hand op 't graf geschreven.
Waar even nog door 't licht der maan beschenen
« Zij minde, werd bemind en stierf » er stond
Ik las : « Zij werd bemind, maar ontrouw was ze,
Verried de man die haar zijn liefde gaf (...) »

Ik slaakte een schrille kreet en viel ten gronde (...)

1894

HET SPINNEWIEL

Grootje draait aan 't spinnewieltje,
Denkt en dubt en schuddebolt ;
Loert op 't blonde vlassen draadje
Dat zij om het klosje rolt.

Oud is Grootje — bij de tachtig ;
Gade en kroost zijn allen heen,
En gekromd daar over 't wieltje
Zit zij moederziel alleen.

't Vlas is blond en grijs haar lokken ;
Door haar vingren glijdt de draad
Zachtjes door, zoals het leven
Komt, voorbij- en henengaat.

Verre weg, in gouden dromen,
Heeft het wieltje haar gewiegd,
En zij glimlacht om zijn ronken,
Twijflend of het soms niet liegt.

Neen, waarachtig : 't huis vol kindren
En haar man, die goede ziel ;
Allen staan daar aan haar zijde
Voor het snorrend spinnewiel.

't Wieltje ronkt en in verbeelding
Zingt zij mede 't moederlied,
Denkt dat bij de wieg gezeten,
Ze op een zuigling nederziet.

Achteruit nog, en zij waant zich
In der schoonheid volle glans,
Op de kermis van het dorpje
Met haar vrijer aan de dans.

't Wieltje ronkt en op het schoolplein
Loopt ze als kindje blond en fris,
Dat haar maatjes ver vooruitstreeft,
En der ouders fierheid is.

Maar als Grootje met de erinnring*
Dieper in 't verleden wil,
Breekt opeens het vlassen draadje,
En het spinnewiel valt stil.

1894

DE REGENBOOG

Over 't boomgewelf der baan die
naar de dodenakker leidt,
Hangt als gloeiend goud de zon in
volle glans en majesteit ;
Stikkend is de hitte, en vonken
kaatst het mul dat opwaarts stuift ;
Doch in 't westen rijst een wolkje
door de stralen wit bekuifd.

Onder 't boomgewelf der bane
rolt een kar naar 't kerkhofhek
Met het lijk eens armen werkers
omgekomen van gebrek ;
Zonnegloor en bladgeritsel
begeleiden 't lijk alleen ;
Doch de wolk steeds nader drijvend,
brengt de dode een rouwgeween.

Plassend valt de regen neder :
uit de laaggezakte wolk
Flikkert keer op keer de bliksem
als het glimmen van een dolk ;
Hem, die vriend noch magen* volgen,
doet de donder 't eerbetoon,
Uitgelicht met 't vuur des hemels,
rolt hij naar zijn laatste woon.

Uitgewoed heeft het tempeest, en
weder door de wolkgordijn
Speelt op 't wagentje der dode
amberlucht* en zonneschijn,
En ginds over 't stille kerkhof
waar de kuil te gapen stond,
Rijst de boog van zeven kleuren
als een tover uit de grond.

Neen, geen mensentraan viel op de
randen van dit schamel graf,
Van de man die gans zijn leven,
zweet en bloed ten beste gaf ;
Doch veel rijker dan de staatsie
die men voor een vorst verkoos,
Welven zon en regenboog hem
in een hulde-apotheöos.

1895

GOLGOTHA

Op des kerkhofs middenlane
Rijst het kruishout : beeld der boete,
En op 't wezen van de zoete
Straalt de zilvren stroom der mane.

Uitgestrekt, met beide armen
Schijnt te omhelzen bij hen allen ;
Smekend — voor de duizendtallen
Die daar liggen, om erbarmen.

Eeuwen, eeuwen zijn verzonken
Sinds uit Bethlehem de sterre
Het heelal door, heinde en verre
Flikkerde in haar vredevonken.

Eeuwen, eeuwen zijn verdwenen,
Sinds hij wegjoeg uit de tempel
Hen die met de sjachraarsstempel
Op het voorhoofd daar verschenen.

Eeuwen ja, sinds hij de mensheid
Als een broederschaar betrachtte*,
Waar geen geest van overmachte
Tussen volken haat en grens leit*.

Eeuwen, eeuwen zijn verloren
Sinds men hem de gallebeker
Slikken deed, hem, waarheidwreker
Die wou Liefde en Plicht doen gloren.

Eeuwen, eeuwen zijn verstreken
Sinds die ster in 's hemels verte
Vree beloofde aan 't mensenherte...
Maar is haat uit 't hart geweken ?

Eeuwen ja, zijn omgekomen,
Maar nog vol tot op de drempel
Zitten woekeraars ten tempel,
Hebbend nooit zijn woord vernomen.

Eeuwen, eeuwen zijn gestorven
Sinds men hem met edik* laafde ;
Maar wat heeft de schijnbeschaafde
Wereld door zijn woord verworven ?

In des kerkhofs maneschijne
Hangt aan 't schandhout vastgeklonken
Hij wiens zoete woorden klonken
Onverhoord in de woestijne.

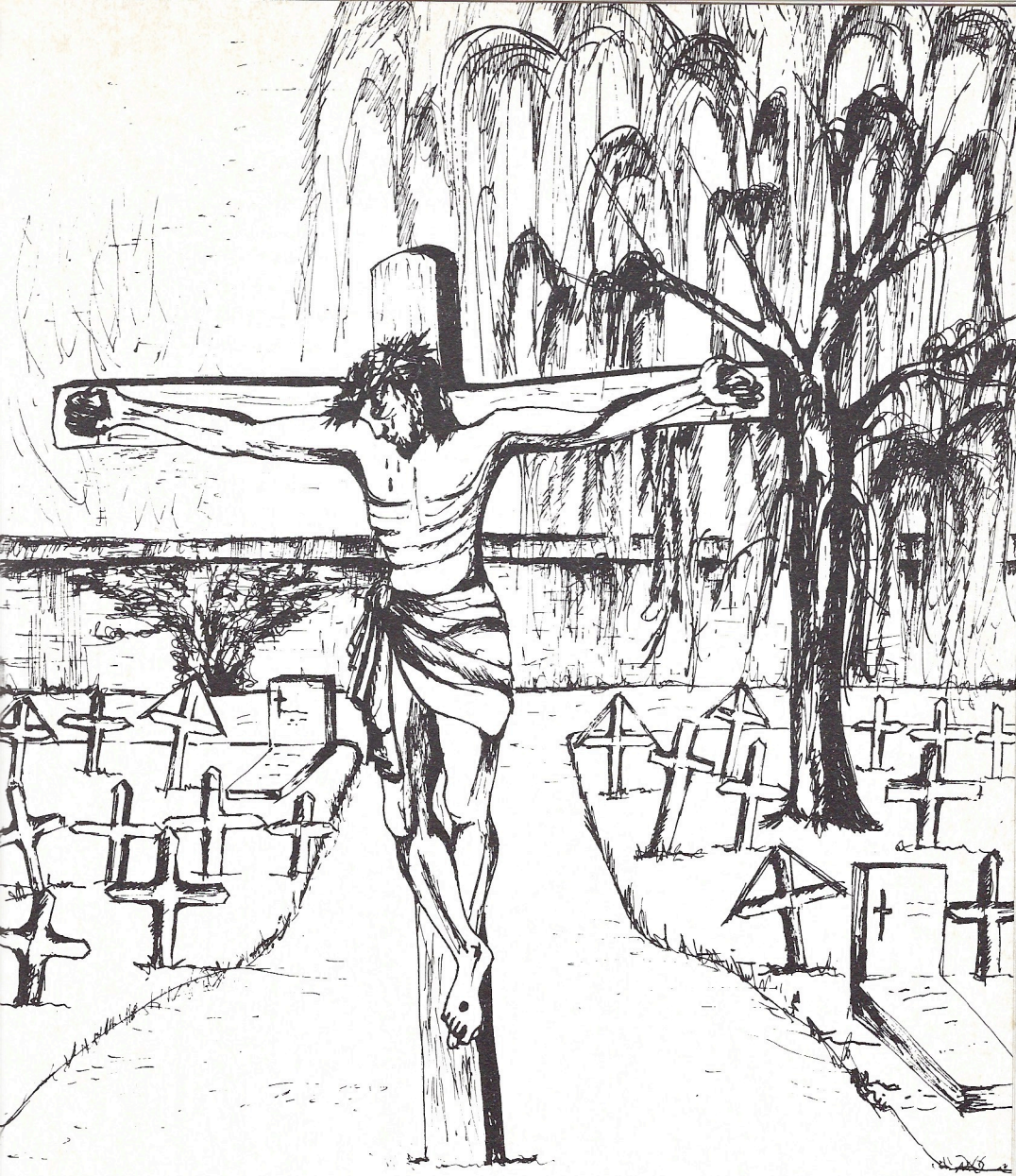

En toch strekt hij bei zijn armen
Over 't hoofd terneer gebogen,
Smekend voor der wereld logen
Om genade en om erbarmen !

1895

IN DE VASTEN

't Is middag als mevrouw rijst uit de zachte spond,
Vermoeid van 't boetedoen nog van de voorge avond :
In 't prachtig fancy-fair, waar ze als een kraamster stond,
Verkocht ze blik voor goud, bedrukte zielen lavend.

Haar opschik duurt twee uur : thans voor de vastenstond
Zij draagt een zwart gewaad : vrijwillige ontbering stavend ;
Daarna in amazone rijdt ze om het bolwerk rond,
Zo moederziel alleen, uit zelfkastijding, dravend.

Zo wil haar vroom gemoed ; maar dra komt Pasen weder,
En lente en zomerbloei met al hun weidse pracht :
De dagen van 't gewoel, 't genot van meenge nacht.

Zo rijdt ze in amazone 't bolwerk op en neder,
Maar ziet reeds in 't verschiet de casino's aan 't meer,
Des kursaals wilde drom, de walsers van weleer !

1895

BEDEVAART

Door veld en wei, door bergen en door dalen,
De beevaartgangersschare tiegt voorbij ;
't Zijn droeve zielkens die voor 's werelds kwalen
Bescherming vragen — troost en medelij.

En op dat volkske schiet de zon haar stralen !
Het buigt en kruipt voor domme dweperij*,
Gaat preevlend heen waar leugens zegepralen,
Miskennend der Natuur de heerschappij.

Want gij, Natuur, gij zijt het alvermogen,
Het Godsbegrip, het krachtig vredelicht,
Dat nevens rampen heil en redding sticht.

Hoelang, Natuur, zult gij die vloek gedogen,
Gij die de waarheid wilt in kenniskracht,
Dat 't bijgeloof naast uwe leer houdt wacht ?

1895

PASCHA

De bron en het ei : heidense symbolen van liefde en van geboorte van het leven !

De klokken zijn terug uit 't oude Rome !
Hun klank, gelouterd door des pausen zegen
Voor 't Ostrafeest*, laat weer zijn galmen stromen
De ruimte door, en over veld en wegen.

Thans elke toon, hun bronzen ziel ontnomen,
Bevrucht een ei ten moederschoot gelegen,
En klaart de bron waarbij de harten komen
Belijden 't woord lang door 't gemoed verzwegen.

Pascha ! daar daagt in gloed de lentezon :
Ten heuvel op thans naar de wonderbron,
En daar de volle minneteug gedronken !

Pascha ! thans naar de struiken in de laan
't Symbool gezocht van wording en ontstaan,
En 't aan de teergeliefde maagd geschonken !

1895

PALMEN-ZONDAG

Ook de palmwijding wordt losgemaakt van de katholieke godsdienst.

Een zondag morgen : — uit de kerketoren
Het klokje klept in scherpe zilvergalm,
Lokt jong en oud, en arm en eelgeboren
In Godes huis ter mis met groene palm ;

In doodse stilte ligt het dorp verloren...
Verheven stond zo majestatisch kalm,
Wen de oude priester door een wierookwalm
De plante wijdt : de lente is weer herboren !

Maar boven 't veld, veel hoger dan de toren
Doet de eerste leeuwerik reeds zijn trillers horen,
Een lied op 't outer* der natuur, gedicht

In 't veld : een tempel breder dan de kerke ;
Daar klinkt de lofzang stijgend door den zwerke*
Ten waren hemel op : naar 't eeuwig licht !

1895

DE MEIROOS

Reeds stond de Meiroos in haar zwachtelknop
Van jeugdig groen te wieglen, half ontloken :
De zonne goot haar milde glans erop,
De morgendauw wegzoenend drop voor drop,
Toen gij de scheut hebt van de stam gebroken.

Gij boodt de knop me, zeggend : « Ik begeer :
Hij weze een pand van 't eindeloos vertrouwen
Der min die God legt in de harten neer ! »
Terwijl ge 't knopje zoende keer op keer,
Ik zag de roos haar kelkekroon ontvouwen.

Een ambergeur* steeg uit der bloeme grond,
Kwam beiden ons als weeldestroom* omringen,
'k Geloofde aan 't woord van de geliefde mond :
't Was of uw kus die geur ten hemel zond,
't Was of uw aam lag in de roos te zingen.

Het zoet geheim der jonge Meiroos werd
Mijn ideaal, mijn doel der zielewensen ;
Ik zoende haar bij broze vreugd of smert...
Te veel misschien, want uit het bloemenhert
Zag ik de blaadjes een voor een verslensen.

Ik lei de bloem als puin der liefde neer
Bij andre puinen door mijn waan verworven,
Voor 't oog nog zwevend als een spokenheer ;
Want alles gaat voorbij en neemt geen keer,
Zoals de Meiroos op mijn lip gestorven.

1895

DONKERE DAGEN

Dan zijn de donkre dagen weergekomen :
De sneeuw valt neer, en over berg en dal
Ligt heel 't geschapene in zijn rust te dromen,
Tot weer de zon der lente 't wekken zal.

Thans is de velden alle pracht ontnomen —
En aan het woud der vooglen blij geschal :
Geen vrijersparen langs des beekjes zomen,
Maar eenzaamheid en stilheid overal.

En in die stilte zoekt mijn hart de rust,
Vergetelheid als balsem voor de wonde,
Waaraan de tijd geen heling brengen konde.

Ligt berg en dal nu onder sneeuw verborgen,
Te beiden naar de gulle lent van morgen,
Zo[1] blijft de liefdevlam nooit uitgeblust.

1895

[1] Zo ook.

DE LAATSTE ROOS

'k Heb op uw graf de laatste roos gedragen,
Die gij in 't voorjaar zelve had geplant,
Die gij de zomer door met zielsbehagen
Gekoesterd hadt met uwe teedre hand.

Thans ligt die bloem — uw schat uit vroeger dagen —
Bij u te rusten op de marmren rand,
Te slensen tot bij woeste najaarsvlagen
Haar kelkje zal verdwijnen in het zand ;

Maar in mijn hart draag ik nog levend fris
Een bloem waarop de tijden niets vermogen,
Wat zonnebrand of windgeloei ook pogen.

Maar in mijn hart, als in een sombre nis,
Zal nooit het licht, de bloem der liefde tanen,
Waar ik ze drenk met ingehouden tranen.

1897

KERKHOFNACHT

Zachtleunend tegen de afgeknotte zuil,
Waaronder Liefde en Hoop voor immer slapen,
Staat 't marmren beeld in ijl gestaar te wenen,
De handen wringend, voor de dood onmachtig.

De dauwetranen glinstren op de sluier,
Die spinnekoppen om haar voorhoofd weefden,
En dropplen neder langs de koude steen,
Waarop de maan, beweegloos, onverschillig,
Haar kille glans door grauwe wolken schiet.

En nevens haar, het trillend treurwilglover
Zingt mee zijn weeklacht aan de dodenscharen,
Terwijl uit 't hoge van de kerketoren,
Die als een spookgestalte staat te waken,
Nachtuilen piepen en de raven krassen.

Het beeld der treurnis, zoete maagd der smarte,
Weent voort en bidt in 't stille van de nacht,
De handen wringend, voor de dood onmachtig.

't Wordt morgen en ginds uit een zee van bloed
De grote zonne rijst in gloed ten hemel,
En giet haar goud op Godes dodenakker
Door 't mistgordijn dat in het ruim verdampt.
Van lieverlede warmer wordt haar straal,
Opslorpend een voor een de dropjes dauw,
Die blinken, blad en bloemenkroon doorweken.

Het beeld, wien 't daglicht als bezieling schenkt,
Blikt naar omhoog en lacht de zonne tegen,
Terwijl de zon de zerken tegenlacht,
Waarover mussen fladdren, vinken kwelen.

1897

ALLEEN

Let vooral op de poëzie van de laatste twee verzen : het discrete binnenrijm in het voorlaatste, het ritme en de beeldspraak van het laatste.

Alleen, ik dwaal in weedom* door de velden,
Alleen met mijne ziel, waar wij te zamen,
Onttrokken aan der wereld stalen keten,
Ons nog de dromen van het zoetst verlangen
Herinnren willen, lang de dood gestorven.

O velden, thans gehuld in morgennevel,
Op uwe vlakte sta ik als een standbeeld
Te wachten tot een eerste straal der zonne
De mist, die koude traan, zal drinken ;
Want wenen deed de nacht, als mijne ziele.

Dan zal ik weer de steile weg ontwaren,
Die kronklend door de bontste bloemenperken
Mij leiden moet naar 't rijk der idealen,
Waar, hooggebouwd, de tempel van de liefde
Verlokkend mij zijn deure had ontsloten.

Stijg op, o mist, en laat mij nog 't oasis
Aanschouwen, waar des Heren schone goudzon
Is opgerezen ; waar, door wolkpaleizen,
Met haar mijn arme ziele medezweefde,
Gelovend aan de zaligheid des levens.

Stijg op, o damp, opdat mijn blikken mogen
Van verre nog tot in 't priëelken dringen,
Waar, achter 't lover van sering en lilas*,
Gelijk een hemeltoon de minnezangen
Wegsmolten in de aam der zoele winden.

Stijg op, o mist, opdat ik mijne schreden
Vrij richten kunne in 't bont gedrang der menigt',
Waar alles juicht of weent, in vreugd of smarte,
Door eigen wil, door eigen deugd en zonde
In 't rustloos, nooit verzade mensenstreven.

En toch, o nevel, wen gij weg zult drijven,
Zal ik nog lang, op 't open veld gekluisterd,
Alleen met mijn herinnering blijven dromen
Van beelden die verschijnen en verdwijnen,
En in 't voorbijgaan mij de lippen zoenen.

1897

GEVALLEN MAAGD[1]

Nog witter dan het blanke beddelinnen,
Ligt op het leger de gevallen maagd ;
Haar leven was één lijden en beminnen :
Verraad en laster hadden 't hart doorknaagd.

Versmaad van elk, ver uit het stil gezin en
Onmededoogend uit het dorp verjaagd,
Nog witter dan het blanke beddelinnen,
Ligt op het leger de gevallen maagd.

Kan 't dom vooroordeel laffer daad verzinnen,
Dan voor een lijk dat men ten grave draagt,
Geen enkle bloem, maar liever slijk te winnen* ?
Gevallen kind, van de aarde weggevaagd,
Nog witter dan het blanke beddelinnen.

1898

[1] Dit gedicht is een rondeel. Het rondeel is gebouwd op twee rijmen. Het procédé van de herhaling is meteen duidelijk als men even toekijkt.

DE ZWALUWEN

De zwaalwen zijn op 't dorpje weergekomen
En weder wordt de groene Mei geplant ;
De liefdemaarkens ruisen in de bomen :
Gelieven, spoedt u, breekt nu boei en band.

Van liedjes zwanger staan des bosjes zomen,
Gaat luisteren hoe er een de krone spant ;
De zwaalwen zijn op 't dorpje weergekomen
En weder wordt de groene Mei geplant.

Verwezenlijkt nu ginds het heil der dromen,
Gaat, wisselt er 't verlangde minnepand...
Geen vogel sjilpt van wat hij heeft vernomen,
Verraadt geheimen uit de elzenkant ;
De zwaalwen zijn op 't dorpje weergekomen.

1898

UIT 'T PARADIJS

Uit 't Paradijs werd de eerste mens gedreven,
En over liet de Heer hem aan de strijd ;
In 't zweet zijns aanschijns zou hij gaan, het leven
Aan vrijheid, recht en rede toegewijd.

Hem werd het kroost der zoete min gegeven,
Dat over de aard zou heersen wijd en zijd ;
Uit 't Paradijs werd de eerste mens gedreven,
En over liet de Heer hem aan de strijd.

Het kroost der min dwaalt door de groene dreven,
Waar alles groeit en bloeit en kloek gedijt ;
Daar wordt het zwaard ten broedermoord geheven,
En Abels bloed besproeit het grastapijt...
Uit 't Paradijs werd de eerste mens gedreven.

1898

ECCE HOMO

Bij 't hoogaltaar van 't spitse boerenkerkje
Hangt 't smarttaafreel waarop de bleke Jezus
Gewikkeld in de koninklijke mantel,
Het hoofd omgeven met de doornenkroon,
Zijn zoete blik op 't beulenrot* laat vallen,
Dat huilt en schreeuwt : houd hem en geef
Ons Barrabas in vrijheid voor het Pascha.

Pilatus, de verwijfde rechter, schijnt
Te weiflen, bij die kreet vol naarheid
Van 't schurkengrauw dat op de drempel vraagt
Naar 't schuldloos bloed van 's werelds zielenheler,
Die 't onafhankelijk leven had gepredikt
In 't innig medelijden met de smart.

En zo is het geschied : de zoete Jezus had
Geen woord van smaad voor zijne beulen over ;
En als men vroeg of hij der Joden koning
Zich heette, 't antwoord was : gij zegt het zelf,
En zweeg.

O ja, hij wist wel dat het schandhout
Gereed stond voor zijn reeds doorscheurde rug
Om het te slepen naar het wreed Golgotha.[1]

O ja, hij wist wel dat vergeefs het woord
Geweest was : « lieft elkander, mensenkindren ! »
Hij wist wel dat nog eeuw aan eeuwen voort
De dwaasheid liefde en rede zou bestrijden,
Dat nimmer wereldvrede op aard zou dalen,
En 't recht zou buigen voor geweld en dwang,
Zolang de waarheid die hij had gepredikt,
Verminkt, verkracht ligt in de mensenziel.

En zo is het geschied : de goede Jezus stierf
De marteldood, en aan zijn Vader vroeg hij
Genade voor de ganse kranke wereld,
Waarop Pilatus vrij zijn handen wast.

1899

[1] De klemtoon ligt op de tweede lettergreep.

GOEDE VRIJDAG

Zoete Jezus, toen aan 't schandhout
op Golgotha, vastgeklonken,
Gij weemoedig 't oog liet dwalen
over 't diepe, donker dal,
Waar beneen de volkenheffe*
huilend, vloekend, woededronken,
Heel Jeruzalem deed siddren
door haar honend smaadgeschal ;

Toen, miskende, van uw lippen
nog de teedre woorden klonken
Van vergeten, van vergiffnis
voor 't rampzalig beulental,
Voor verdwaalde medemensen
in de poel der schand gezonken,
Die gij wekte tot de liefde,
tot de waarheid bovenal ;

Dacht gij dan, o zoete Jezus
dat voor 't outer* der kapellen,
Waar uw beeltnis — beeld der smarte —
eens zou worden opgericht,
Schaamtevrij de huichlarije
knielen zou voor uw gezicht ?

Dacht gij daar uw volgelingen,
die gij om de wereld zondt
Met het zalvend woord des wijzen :
« maakt mijn wil en lering kond »
't Blinkend goud der offerblokken
voor uw voeten te zien tellen !

1900

OP 'T KERKHOF

Ik vraag hun niet van waar ze zijn gekomen,
Of zij op aard' geliefde monden kusten,
Wat in hun driftgewoel werd ondernomen :
Ik laat de doden in de vrede rusten.

Ik vraag hun niet of ze in de slaap nog dromen
Van 't vuur des harten, dat zij nimmer blusten ;
Ik vraag hun niet van waar ze zijn gekomen,
Of zij op aard' geliefde monden kusten.

Want nijd noch haat wordt mede in 't graf genomen :
Het smoort de zucht naar ideale lusten,
Die heen en weer door 't koortsig leven stromen...
Wis voert de dood naar de herlevingskusten ;
Ik vraag hun niet van waar ze zijn gekomen.

1900

STANDVERSCHIL

Een heldre maan beschijnt de dodenakker ;
Van terp en zuil herkaatst tot op het hek er
't Gekras des uils. Hij zit alleen daar wakker.

Hij waakt er bij des rijken marmren zerken
En over 't houten kruis van 't needrig boerken :
Hier 't graf der zwakken, daar de kuil der sterken.

Hij zag begraven zonder afscheidsgroeten
Van vriend of maag* — zag valse tranen vlieten,
Zag bloemgestrooi voor ridders van bankroeten.

En spottend krast de vogel : « in dees streken
Zit de ijdelheid tot in het merg der knoken :
Op 't kerkhof ook, wil 't standverschil nog spreken ! »

1900

MINNEBRIEVEN

Oude brieven, minnebrieven,
heb ik in een doos gevonden,
Met het groen verlepte lintje,
als symbool der hoop, omwonden ;
Oude brieven, gouden wensen,
vol van geur en kleurengloed,
Wild verlangen naar de toekomst
die ik juichte tegemoet.

Brieven, bloemen uit het leven,
tot een ruiker saamgebonden,
Die, ik waande 't, en ik schreef het,
nooit in glans verdoven konden ;
En nu, wen de grijze winter
dringt in mijn vermoeid gemoed,
Doen zij voor mijn oog 't verleden
slieren* in een dwaze stoet.

Hadt gij, vrouwe, dan mijn brieven
gans uw leven door bewaard ;
Duizendwerf wellicht gelezen,
als kleinoden weggespaard,
Als de bruidschat onzer trouwe,
die en pracht en geld vergoedt ?

'k Raad het wis, maar nu ik weder
een voor een die brieven lees,
Denk ik wat begoocheling ons
beiden voor het oog dan rees,
En hoe 't beeld der dromerijen
als een rook is heengespoed.

1900

EEN OUTER*

Zij hebben haar naar 't graf gebracht,
Een vriend heeft haar 't vaarwel gezeid ;
Een woord van rouw, een woord van klacht,
Van troost in 's levens bitterheid.

Ik heb dit woord, zo vaak herdacht,
Als balsem op de wond geleid
Van 't hart, gebroken en ontkracht,
Dat immer om zijn dode schreit.

'k Heb in mijn hart een outer thans
Ter zoete erinnring* opgericht,
Door zoet verleden steeds verlicht.

Rondom dit outer zweeft mijn geest
Nog met haar ziel in 't liefdefeest
Door wolken heen ten hemeltrans*.

1900

DE HOOP

Ik voel mij groot in 't midden der natuur,
Alleen met mijne ziel, met mijne dromen ;
Daar hoor ik melodieën, hemels puur,
Door eindeloze wolkenzeeën stromen.

Uit 't wijd verschiet, waarheen ik zalig tuur,
Zie ik tot mij het beeld der hope komen ;
Ik voel mij groot in 't midden der natuur,
Alleen met mijne ziel, met mijne dromen.

En langs een weg, vol gouden zonnevuur,
Lokt zij mij mee door ether en atomen,
Mij wijzend naar de landen van azuur,
Nooit door een stervling hier op aard vernomen...
Ik voel mij groot in 't midden der natuur.

1900

GRAVER

Graver, als de stond zal komen,
Maak de kuil niet al te diep ;
Leg mij onder 't loof der bomen,
Onder 't mus- en vinkgepiep ;
Sluit de groef met geen gesteente,
Druk de grond niet al te dicht :
'k Wil dat immer mijn gebeente
Voel' de straal van 't zonnelicht.

Laat het gras dan zachtjes groeien
Als weer de eerste lente lacht,
Laat het madeliefje er bloeien :
't Bloempje zij mijn enkele pracht ;
Laat er vrij der vooglen koren
Kwettrend spelen in het rond ;
Om die groet der lent te horen,
Druk niet al te dicht de grond.

'k Zal een blijde dode wezen,
Kwam hier soms een lievend paar
Langs de paden bloemen lezen,
Zij voor hem en hij voor haar ;
'k Zal verheugd liggen te luistren
Naar de kus op beider mond,
Naar dat zalig minnefluistren...
Graver, drukt niet dicht de grond.

'k Zal gelukkig mij dan noemen
In de stille kerkhoflaan,
Kwam de vriendschap met haar bloemen,
Zonder rouwbeklag of traan
Voor de zanger die nooit weende,
Immer vrolijk heeft gedicht,
Steeds het goed met ieder meende...
Graver, druk de grond niet dicht.

1895

WANNEER DE DOOD

Aan mijn vrouw.

Wanneer de dood mij oog en mond zal sluiten,
En nimmermeer uw englenlach mij wekken,
Dan zal uw hand mij in een sneeuwwit laken
Voor eeuwig aan de wereldzon onttrekken.

En als gij, stom, verplet, u dan zult vragen
Hoe wil en geest voor altijd is verdwenen,
Zult gij misschien nog 't laken willen lichten ;
Doch doe het niet, gij zoudt mijn lijk zien wenen...

O, doe het niet, want 't harte zou u breken
Op deze stond. Want gans een zalig leven
Der reinste min, die wij te zaam genoten,
Zou dan in eens voor uwe ogen zweven.

O neen, uw hart zou niet begrijpen kunnen
Hoe 't mooglijk is, wen ge over[1] mij gebogen[2],
Ik de armen niet, om u te omhelzen, heffe,
En om uw zoen niet oopne mond en ogen.

1889

[1] Let er wel op de nodige verbindingen te maken : *ge‿over, de‿armen, te‿omhelzen.*
[2] De dichter neemt een zekere vrijheid tegenover de grammatica : *Hoe 't mooglijk is (dat), wen ge over mij gebogen (staat), ik... niet heffe en... niet oopne.*

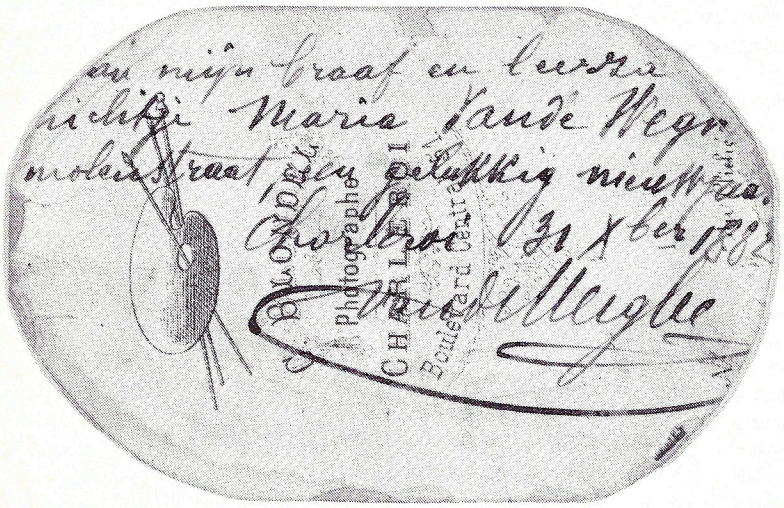
Photographe
CHARLEROI
Boulevard Centraal

VERKLARING VAN WOORDEN

Aardig : eigenaardig, zonderling, ongewoon.
Akkeren : ploegen, de akker bewerken.
Amber : gom met vanillegeur, welriekende hars. Amber is geel of grijs.
Bereids : reeds.
Betrachten : behartigen, trachten te bevorderen of te verkrijgen.
De mensheid als een broederschaar betrachten : het broederlijk samenleven van alle mensen trachten te verwezenlijken.
Betrachting : het nastreven.
Dweepzucht, dweperij, dwepen : (handelen met) onverdraagzaam fanatisme. Soms is de betekenis minder sterk : overspannen denkbeelden (hebben).
Edik : azijn.
Erinnering (erinnring) : herinnering (« Erinnering » wordt meestal gebruikt omwille van de versmaat. Het wordt in de uitspraak verbonden met het voorgaande woord.)
Geus : antiklerikale liberaal (19e eeuw), Cfr. het Geuzenlied van J. De Geyter.
Heer : leger, menigte.
Heffe : het laagste gemeen (heffe des volks).
Herheffing : verheffing.
Jok ; jokken : scherts ; schertsen.
Klampen : klitten, kleven.
Koon : wang.
Kozelen : frequentatief van « kozen » : telkens weer strelen, aaien.
Leit : legt.
Liefdemaarkens : mare : boodschap, tijding.
Lilas : paarse sering.
Lodderoog : vriendelijk oog.
Loeg : lachte.
Maag : bloedverwante.
Malen : schilderen.
Ostrafeest : Ostara (Ostra) is de godin van de lente in de Germaanse mythologie.
Outer : altaar.
Rif : geraamte.
Rot : schaar, bende (ongunstige zin).
Slieren : in een sliert voorbijschuiven.
Sproeien : ontspringen.
Trans : hoogste deel van iets.
Weedom : smart, leed, droefheid.
Weelde : grote overvloed, pracht en het gevoel van geluk dat men daardoor heeft.
Winnen : kinderen winnen : krijgen, op de wereld brengen.
bloemen, slijk winnen : vergaren.
Woelgezwaai : woordvorming van de dichter : gewoel, drukte.
Zwerk : de hemel, het uitspansel.
Zwirrelen : frequentatief van « zwieren » : snel en lichtjes heen en weer bewegen.

BIBLIOGRAFIE

Werken van Victorien Vande Weghe :

Eerstelingen (1871), Denderlover (1873), Gedichten (1875), Het Leven door (1886), Verzamelde Gedichten I (1891), Verzamelde Gedichten II (1893), Nagras (1895), Winterlover (1901-postuum). Deze bundels kan men lezen in de Universiteitsbibliotheek in Gent en in de Koninklijke Bibliotheek. Vande Weghe publiceerde in de weekbladen De Toekomst (Ieper), De Dendergalm (Aalst), De Gazette van Dendermonde en De Lokeraar — en in de tijdschriften De Vlaamse School, De Vlaamse Kunstbode, Nederlandse Dicht- en Kunsthalle. Hij werkte mee aan jaarboekjes en almanakken. Het essentiële van deze publicaties werd nadien in de bundels opgenomen. Een novelle, Voor 't Ongeluk geboren, vindt men in De Vlaamse Kunstbode, 1898, p. 481. Samen met L. Van Acker vertaalde hij de reglementen van het leger (verscheidene delen). Zijn lezing « Het gebruik van het Vlaams in het onderwijs bij ons leger » (1869) verscheen in de Handelingen van het elfde Nederlands Taal- en Letterkundig Congres (1870). Er zijn van hem zeventien brieven bewaard gebleven (één in de Universiteitsbibliotheek in Gent, één in de Koninklijke Bibliotheek in Brussel en vijftien in het A.M.V.C. in Antwerpen).

Om beter kennis te maken met zijn tijd en zijn tijdgenoten, las ik met veel profijt (naast andere werken die ik niet vermeld, zoals de klassieke werken over literatuurgeschiedenis) :

De drie voornoemde tijdschriften.
Geschiedenis der Vlaamse Letterkunde van Th. Coopman en L. Scharpé, Antwerpen, 1910, 387 pp.
Onze Dichters, Een halve eeuw Vlaamse poëzie, van Th. Coopman en V.A. Dela Montagne, Roeselare, 1881, 265 pp.
Onze Vlaamse Dichters van 1830 tot 1905, verzameld en uitgegeven door De Seyn-Verhougstraete, Aalst, 1905, 690 pp.
Van Nu en Straks, 1893-1901, Bloemlezing door Anne-Marie Musschoot, 's Gravenhage, 1982, XLIX - 392 pp.
Poëtisch Panorama, Bloemlezing uit de Dichtkunst van de Zuidelijke Nederlanden (1830-1890), samengesteld en ingeleid door A. Westerlinck, Leuven, 1962, 247 pp. (Met een onvolprezen inleiding).

Geschiedenis van de Vlaamse Gedachte, van Dr. H.J. Elias. Vooral de delen 3 (1860-1883) en 4 (1883-1914).
Twintig eeuwen Vlaanderen :
Deel 3 : Geschiedenis van Vlaanderen III door Prof. Dr. Rol. Van Roosbroeck
Deel 4 : De Vlaamse Beweging I, van 1830 tot 1914, door Dr. A.W. Willemsen.

INHOUDSTAFEL

Ter inleiding 3

HET LEVEN VAN EEN MENS 5

Het gezin van Carolus en Coleta 7
Een zalig oord, verscholen in het loof 10
De glans van de herinnering en de vreugde van het weerzien 15
De studerende Jonas en het lot 18
Een beroepsmilitair op het zondige pad in Ieper 21
Over Wallonië naar Dendermonde 23
Verbannen naar Wallonië maar Vlaanderen laat niet los 26
Met pensioen heb je pas tijd voor belangrijke dingen ! 27
« Maar alles gaat voorbij en neemt geen keer » 28

HET STREVEN VAN EEN MENS EN DICHTER 31

Een brave man 32
Gedachten hoog als bergen 35
Vlaanderen, dag en nacht... 36
De zwarte bende in Vlaanderen 39
De zoete Jezus en zijn echte volgelingen 42
De grote ellende van het Vlaamse Volk 43
Mensen toch, gebruik jullie verstand ! 45
Oorlog, de schande van onze planeet 47
Diepzinnige filosofie op rijm 50
Als tranen woorden worden 53
A. Westerlinck even aan het woord 53
Dromen in de natuur 54
De werkelijkheid is bedrog 56
De liefde heeft meer dan één gezicht 57
De rupsenpop staat vlinder op 60
Een amateur even aan het woord 60
Was Vande Weghe compleet van Toen of is hij ook een beetje van Nu en misschien zelfs van Straks ? 60
Uitstel van antwoord 61
Maar wie a zegt moet b zeggen 65
Laatste paragraaf 66

VERZEN VAN EEN DICHTER 67

In het Gebedenboek mijner Zuster 70
Brief aan V. Loveling 73
Najaarsindruk van V. Loveling 74
Voorjaarsindruk 75
Die Grossmutter 76
Grootmoeder 77

Mijn Hart 78
Stil, zoals de slimme Slange 79
Mijn Tempel 80
De Dode 82
Ik leef voor U 83
De Meiboom 84
Steeds herbegonnen de Strijd 85
Hedendaagse Helden 86
De dode Maagd 88
Verkiezing 89
De Klokluider 90
Arme Dichters 92
Zonneroes 93
Mijn eerste Lied 94
Het Perelsnoer 95
Het goede Beest 96
Het Vlinderke bemint de Bloem 97
Het Poppewiegje 98
Boer Jans 99
Uit het Boek des Levens 100
Grafschriften 103
Het Spinnewiel 106
De Regenboog 107
Golgotha 108
In de Vasten 110
Bedevaart 111
Pascha 112
Palmenzondag 113
De Meiroos 114
Donkere Dagen 115
De laatste Roos 116
Kerkhofnacht 117
Alleen 118
Gevallen Maagd 119
De Zwaluwen 120
Uit 't Paradijs 121
Ecce homo 122
Goede Vrijdag 123
Op 't Kerkhof 124
Standverschil 125
Minnebrieven 126
Een Outer 127
De Hoop 128
Graver 129
Wanneer de Dood 130

Enkele oude woorden en hun betekenis 132

Bibliografie 133

Drukkerij SOFADI - Brussel